

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu

Baigiamasis magistro studijų projektas

Adelina Bandzevičiūtė

Projekto autorė

Doc. dr. Edita Štuopytė

Vadovė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu

Baigiamasis magistro studijų projektas

Socialinė gerovė ir politika (6211JX045)

Adelina Bandzevičiūtė

Projekto autorė

Doc. dr. Edita Štuopytė

Vadovė

Doc. dr. Aistė Balžekienė

Recenzentė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Adelina Bandzevičiūtė

Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad mano, Adelinos Bandzevičiūtės, baigiamasis projektas tema „Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

Adelina Bandzevičiūtė

_____
(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

_____
(parašas)

Bandzevičiūtė, Adelina. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu. Magistro studijų baigiamasis projektas / vadovė doc. dr. Edita Štuopytė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): 05S (J03).

Reikšminiai žodžiai: benamis, benamystė, fenomenas, socialinis darbuotojas, vyresnio amžiaus žmogus.

Kaunas, 2021. 86 p.

Santrauka

Atsiradus senstančios visuomenės reiškiniui vyresnio amžiaus žmonių benamystė tapo gana sparčiai besivystanti pasaulinė problema, apie kurią nėra žinoma daug. Įvertinus amžiaus aspektą benamystės poveikio kontekste, senatvėje išgyvenamas namų praradimas būna drastiškesnis ir labiau komplikotas nei kitų amžiaus grupių, nes kartą atsidūręs gatvėje, vyresnio amžiaus žmogus sunkiausiai grįžta į stabilaus gyvenimo vėžes. Susitelkimas į benamystės reiškinį per šeimų, jauno ar darbingo amžiaus žmonių patirtis lemia, kad vyresnio amžiaus žmonės yra identifikuojami, kaip pamiršta ar paslėpta grupė, kuri yra retai aprašoma, tyrinėjama lyginant su likusia benamių populiacija. Retai šis fenomenas yra analizuojamas žvelgiant ir iš socialinio darbuotojo prizmės, nepaisant to, kad siekiant atskleisti šios amžiaus grupės benamystės fenomeną: vyresnio amžiaus žmonių patirtis, poreikius, iššūkius ir išteklius, vienas svarbiausių vaidmenų tenka socialinio darbo profesiją atstovaujančiam socialiniam darbuotojui. Socialinių darbuotojų atliekamos veiklos specifiškumas leidžia ne tik nusakyti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno priežasties – pasekmės ryšį, bet ir atskleisti vyresnio amžiaus žmonių benamystės esminius ypatumus. Šiame kontekste išskiriamas problemą detalizuojantis klausimas: kaip socialiniai darbuotojai apibūdina vyresnio amžiaus žmonių benamystės patirtis? Baigiamojo magistrinio projekto tyrimo objektas: vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas, tyrimo dalykas: vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu. Tyrimo tikslas - atskleisti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną per socialinio darbuotojo perspektyvą. Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: 1) pagrįsti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinio darbuotojo veiklos kontekste; 2) pagrįsti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinio darbuotojo požiūriu tyrimo metodologiją; 3) atskleisti socialinio darbuotojo, dirbančio namuose, požiūrį į vyresnio amžiaus benamystės fenomeną. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu tyrimui pasirinkta kokybinio tyrimo prieiga, taikant fenomenologinę strategiją. Tyrime remtasi socialinio konstravimo teorine nuostata. Tyrime taikyti duomenų rinkimo metodai: mokslinės literatūros analizė; dokumentų analizė; iš dalies struktūruotas interviu. Pažymėtina, kad atlikus mokslinės literatūros analizę buvo sudarytas vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teorinis modelis. Tyrime taikytas duomenų analizės metodas – kokybinė turinio (content) analizė. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad vyresniame amžiuje, individualių ir struktūrinių priežasčių sąveika vaidina svarbų vaidmenį tapsmo benamiu procese. Dėl amžiaus, socioekonominių aspektų vyresnio amžiaus benamių galimybes savarankiškai įveikti benamystę yra gana ribotos. Vyresnio amžiaus benamių tarpe, ilgalaikė benamystė yra pagrindinė namų neturėjimo forma, pasireiškianti pasikartojančiais epizodais bei prasidedanti vyresnio amžiaus benamiams dar būnant darbingo amžiaus. Socialinių darbuotojų požiūriu sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystę svarbiausia yra užtikrinti šių asmenų

reintegravimosi į visuomenę galimybes ir būsto poreikį. Tyrimu atskleista socialinių paslaugų trūkumo ir prieinamumo sunkumai pagalbos teikimo procese. Tyrimo rezultatai taip pat parodė, vyresnio amžiaus benamystės fenomeno nematomumo aspektą. Baigiamąjį magistro projektą sudaro įvadas, trys baigiamojo projekto dalys (teorinė, metodologinė, empirinė), išvados ir rekomendacijos, kurios skirtos socialinės politikos formuotojams; savivaldybėms, socialiniams darbuotojams dirbantiems su vyresnio amžiaus benamiams ir tyrėjams.

Bandzevičiūtė, Adelina. Social Worker Perspective on the Phenomenon of Homelessness among Older Adults. Master's Final Degree Project / supervisor assoc. prof. Edita Štuopytė; Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): 05S (J03).

Keywords: homeless, homelessness, phenomenon, social worker, older adults.

Kaunas, 2021. 86.

Summary

Due to aging society, homelessness has become a relatively fast-growing global problem, which is not well known yet. Considering the age aspect in the context of the impact of homelessness, the loss of a home experienced in old age is more drastic and complicated than in other age groups. It is more difficult to return back into stable living conditions after losing a home as an older adult. Focusing on the phenomenon of homelessness through the experience of families, young people or working-age people results in older adults being identified as a forgotten or hidden group that is rarely described and studied in comparison to the rest of the homeless population. It is uncommon for the phenomenon to be analysed from the perspective of a social worker, despite the fact that one of the most important roles in revealing it (the experiences, needs, challenges and resources of older adults) among this age group is played by the social worker. The specificity of the activities performed by social workers allows not only to determine the cause-effect relationship of the homelessness phenomenon of older adults but also to reveal its essential features. In this context, a question detailing the problem is highlighted: how do social workers describe the experience of homelessness among older adults? The research object of the final master's project: the phenomenon of homelessness of older adults. The subject of the research: the phenomenon of homelessness of older adults from the perspective of a social worker. The aim of the study is to reveal the phenomenon of homelessness of older adults through the perspective of a social worker. In order to achieve the goal of the research, the following tasks were set: 1) to substantiate the phenomenon of homelessness of older adults in the context of the activities of a social worker; 2) to substantiate the research methodology of the phenomenon of homelessness of older adults from the perspective of a social worker; 3) to reveal the attitude of a social worker working in a shelter house towards the phenomenon of older adult homelessness. The approach of qualitative research was chosen for this study by applying a phenomenological strategy. The study was based on the theoretical approach of social construction. Data collection methods used in the research: analysis of scientific literature; document analysis; semi-structured interview. It should be noted that after the analysis of the scientific literature, a theoretical model of the phenomenon of homelessness among older adults from the perspective of a social worker was developed. The method of data analysis used in the research is qualitative content analysis. The results of the study showed that in older age, the interaction of individual and structural causes plays an important role in the process of becoming homeless. Due to age and socio-economic aspects, the chances of older homeless adults to overcome homelessness on their own are rather limited. Among older homeless adults, long-term homelessness is a major form of homelessness that occurs with recurrent episodes and begins when older homeless adults still belong to the of working age. From the perspective of social workers, ensuring the reintegration of older adults into society and the need for housing are key to tackling homelessness among older adults. The research revealed a lack of social services and difficulties in the assistance process. Furthermore, the results of the

research revealed the invisibility aspect of the elderly homelessness phenomenon. The final master's project consists of an introduction, three parts of the final project (theoretical, methodological, empirical), conclusions and recommendations for social policy makers; municipalities, social workers working with homeless older adults and researchers.

Turinys

Lentelių sąrašas	9
Paveikslų sąrašas.....	10
Santrumpų ir terminų sąrašas	11
Įvadas.....	12
1. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo veiklos kontekste teorinis pagrindimas.....	16
1.1. Benamystės sampratos įvairovė	16
1.2. Benamystės priežastys: amžiaus perspektyva	19
1.3. Vyresnio amžiaus benamystė: amžiaus skirtumai	24
1.4. Socialinio darbuotojo pagalba vyresnio amžiaus benamiams	28
1.4.1. Socialinio darbuotojo veiklos svarba vyresnio amžiaus benamių kontekste	28
1.4.2. Socialinio darbuotojo funkcijos ir vaidmenys su vyresnio amžiaus benamiais.....	30
2. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu tyrimo metodologinis pagrindimas.....	38
2.1. Tyrimo organizavimas ir principai	38
2.2. Tyrimo metodai	41
2.3. Iš dalies struktūruoto interviu instrumento pagrindimas	43
3. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu empirinio tyrimo rezultatai	45
3.1. Interviu duomenų analizė	45
3.1.1. Socialinio darbuotojo požiūris į vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną	45
3.1.2. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės patirtis socialinio darbuotojo požiūriu.....	52
3.1.3. Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai dirbant su vyresnio amžiaus benamiais.....	62
3.2. Interviu duomenų rezultatų apibendrinimas ir diskusija.....	70
Išvados	75
Rekomendacijos.....	77
Literatūros sąrašas	78
Informacijos šaltinių sąrašas	84
Priedai.....	87
1 priedas. Duomenų analizės lentelė	87

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Benamio apibrėžimai	17
2 lentelė. Benamystės priežastys	20
3 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristikos	42
4 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu instrumentas	44
5 lentelė. Socialinių darbuotojų funkcijų kategorijos subkategorijos.....	63

Paveikslų sąrašas

1 pav. Biopsichosocialiniai benamystės rizikos faktoriai	21
2 pav. Vėlyvosios benamystės priežastys	23
3 pav. Vyresnio amžiaus benamystės patirčių skirtumai	25
4 pav. Socialinių darbuotojų, dirbančių su benamiais, prioritetinės funkcijos	33
5 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teorinis modelis	37
7 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu kategorijos	45
8 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumo“ kategorijos subkategorijos	47
9 pav. Benamystės rizikos veiksnių temos kategorijos	53
11 pav. Amžiaus skirtumų benamystės kontekste temos kategorijos.....	58
12 pav. Patiriamų sunkumų grįžtant į stabilų gyvenimą temos kategorijos	60
13 pav. Vyresnio amžiaus žmonių pagalbos proceso temos kategorijos.....	63
15 pav. Socialinių darbuotojų iššūkių sprendžiant vyresnio amžiaus benamių problemas temos kategorijos	66
16 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu modelis.. ..	74

Santrumpų ir terminų sąrašas

Santrumpos:

EBPO - Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *EOCD - Organisation for economic cooperation and development*);

ETHOS – Europos benamystės ir būsto atskirties tipologija;

FEANTSA – Europinė su benamiais žmonėmis dirbančių organizacijų federacija;

LR SADM – Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija;

MPHASIS - Bendras progresas sprendžiant benamystės problemą per informacinės sistemos vystymą ir stiprinimą projektas.

Terminai:

Benamis – asmuo, neturintis nuosavybės teise patalpos ar pastato ar kitos teisės naudotis tokia patalpa ar pastatu ir gyvenantis laikinojo apgyvendinimo įstaigose ar viešosiose vietose (Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nr. VIII-840 pakeitimo įstatymas, 2017 m. gruodžio 21 d. Nr. XIII-961, 2017).

Benamystė – ne tik statinė gyvenimo situacija, bet ir ilgas, komplikuotas, dinamiškas procesas. Tai permanentinis socialinis reiškiny, į kurį patekę žmonės dažnai atsiduria už pilietinės visuomenės ribų (Kocai, 2008).

Fenomenas - neįprastas, retas, išskirtinis reiškiny arba žmogus (Socialinio darbo profesijos terminų žodynas, 2016).

Socialinis darbuotojas – socialinės aplinkos tyrėjas, socialinių pokyčių skatintojas ir socialinio gyvenimo vadybininkas (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2020).

Vyresnio amžiaus žmogus – 65 m. ir vyresnio amžiaus asmenys (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo, 2017 m. kovo 13 d. Nr. 167, 2017). Anot Trepulytės (2019), žmonija sensta didesniais tempais nei bet kada anksčiau, tačiau senėjanti visuomenė taip pat keičia savo požiūrį į brandaus amžiaus žmones. Dėl ekonominių sumetimų ir visuomenės kaitos Pasaulio sveikatos organizacija asmenis iki 65 m. amžiaus nelaikomi senais.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiandieninėje visuomenėje dėl visame pasaulyje vykstančių demografinių pokyčių vyresnio amžiaus žmonių skaičius populiacijoje nuolat auga. Atsiradus senstančios visuomenės reiškiniui kyla įvairios socialinės problemos, kurios tampa vienu aktualiausių XXI a. socialinių iššūkių. Viena iš problemų, su kuriomis susiduriama – vyresnio amžiaus žmonių patiriama benamystė. Ši žmonių grupė, kaip ir tie, kuriems ši rizika gresia, yra vieni iš labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių socialine ir ekonomine prasme. Vyresnio amžiaus žmogus kartą atsidūręs gatvėje, palyginus su kitomis amžiaus grupėmis, sunkiausiai grįžta į stabilų gyvenimą.

Vyresnio amžiaus benamių populiacija yra beveik nematoma didžiosios visuomenės dalies akimis. Mokslininkų bei asmenų atsakingų už benamystės problemos sprendimą susidomėjimo šios amžiaus grupės socialinėmis problemomis nedidina nei nuolat augantis pasaulinis vyresnio amžiaus benamių skaičius, nei tai, kad vyresnio amžiaus žmonės, atsidūrę žemiau skurdo ribos, susiduria su ypač dideliais iššūkiais. Anot Nooe ir Patterson'o (2010), sunkumai kyla ne tik išlaikant ar įsigyjant būstą, bet ir patenkinant pirminius žmogaus funkcionavimui būtinus poreikius, o sveikatos priežiūros prieinamumo problemos dažnai net sustiprina krizinę situaciją, kuri baigiasi benamyste.

Sermons'o ir Henry (2010) teigimu, vyresnio amžiaus benamių „nematomumas“ yra istoriškai nulemtas žemo šios amžiaus grupės žmonių populiacijos reprezentatyvumo atstovaujant benamių populiaciją. Tačiau, tai ne vienintelė mokslininkų įvardijama priežastis. Anot Gonyea, Mills-Dick, Bachman (2010), vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumą“ iš dalies gali lemti ir pačių benamių juntama baimė ar gėda, kai dėl susiklosčiusios padėties žmogus ima vengti ieškoti pagalbos socialinę paramą teikiančiose įstaigose. Autoriai pažymi, kad šią situaciją gali atspindėti ir visuomenės nenoras pripažinti, kad senstantis šeimos narys gali sirgti psichinėmis ligomis, turėti priklausomybių, išgyventi skurdą bei gyventi nesaugioje aplinkoje (Gonyea ir kt., 2010).

Nusakyti bendrą benamystės mastą, o tuo labiau įvertinti vyresnio amžiaus benamių skaičių vienoje ar kitoje šalyje – nelengva. Lietuva – ne išimtis. Ilgą laiką statistikos apie benamius Lietuvoje niekas nevedė, todėl atsakyti į klausimą, kiek jų yra, buvo sunku. Anot Kocai (2006), oficialūs statistikos duomenys apie benamių egzistavimą Lietuvoje pirmą kartą buvo paskelbti tik 2001 m., įvykus visuotiniam šalies gyventojų surašymui. Statistikos departamento pranešimo spaudai (2003) duomenimis tuomet buvo surašyta 1250 benamių asmenų (iš jų 940 vyrų ir 310 moterų) ir 600 nakvynės namų gyventojų. Nuo 2001 m. oficialių registrų apie benamių skaičių šalyje nebuvo, todėl siekiant atrasti naujausių duomenų apie benamių paplitimą pagrindinis informacijos šaltinis tampa nakvynės namų statistika. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2020) 2019 m. nakvynės namų paslaugomis naudojosi 1858 žmonių. Nors šis skaičius yra mažesnis nei 2018 m. (3007 žmonės) ir 2017 m. (2494 žmonės), šie duomenys tik iš dalies atskleidžia tikrąją situaciją. Kadangi, kaip teigia Stanytė (2012), benamiai yra tarsi „užslėptoji“ populiacijos dalis, kuri dažnai dėl skirtingų priežasčių oficialiai nėra užfiksuojama.

Benamystė, anot Zuffrey (2017), yra konstrukcija, kuri priklauso ne tik nuo benamystę išgyvenančio asmens, politikos formuotojų, bet ir nuo socialinio darbuotojo perspektyvų ir prielaidų. Socialiniai darbuotojai vaidina svarbų vaidmenį vykdant teigiamus pokyčius asmeniniu, organizaciniu, bendruomenės ir politiniu lygmeniu, siekiant sumažinti benamystės riziką pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms (*Scope of social work practice homelessness*, 2019).

Socialinių darbuotojų praktika benamystės srityje suteikia galimybę pamatyti platesnį benamystės vaizdinį, atskleidžiant ir išryškinant reikšmingus benamystės įtakai turinčius faktorius, kaip asmenines savybes: lytis, socialinis – ekonominis statusas, išsilavinimas, socialiniai ryšiai ir net amžius. Socialinis darbuotojas, remdamasis šiais faktoriais, gali įžvelgti ir jų poveikį tapsmo benamiu kontekste. Tiesiogiai dirbdami su benamiais socialiniai darbuotojai geba atskleisti ne tik benamystės paliesto asmens problemas, bet ir riziką patiriančių socialinių grupių kelią į benamystę, namų praradimą sąlygojančius iššūkius bei numatyti galimybes ir resursus įveikti išgyvenamos problemos tendencingumą. Socialinių darbuotojų kompetencija, profesiniai veiklos ypatumai dirbant su benamiais taip pat leidžia sutelkti dėmesį į platesnius socialinius ir ekonominius veiksnius, dėl kurių kyla sunkumai išlaikyti ar įsigyti naujus namus, tuo pat metu empatiškai reaguojant į žmogaus gyvenimo istoriją, kuri atskleidžia ir pažeidžiamumą, ir stipriąsias puses (*Scope of social work practice homelessness*, 2019).

Siekiant adekvačiai įvertinti pažeidžiamiausių visuomenės grupių, kaip vyresnio amžiaus žmonių benamystės situaciją, poreikius, iššūkius ir išteklius, socialiniai darbuotojai tampa pagrindiniais specialistais problemos sprendimo ir paramos teikimo procese.

Temos naujumas. Benamystė – visame pasaulyje plačiai paplitusi socialinė problema, todėl tyrimų apimančių benamystės reiškinių analizę yra gana daug. Užsienio autoriai: Anderson (2001) analizavo benamystės priežasčių sampratą išryškinant amžiaus svarbą, Somerville'is (2013) savo darbe apžvelgė literatūrą apie benamystės supratimą, pabrėžiant būtinybę į benamystę žvelgti, kaip į daugialypę ir daugiapakopę problemą. Pleace (2016) analizavo benamystės tyrimų teorinius pokyčius bei benamystę veikiančių individualių ir struktūrinių elementų sąveikas, o Macias'as (2015) nagrinėdamas benamystės reiškinių susitelkė į socialinės paramos poveikio ir benamystės trukmės sąsajas. Skirtingi benamystės aspektai buvo analizuojami ir Lietuvos akademinėje erdvėje. Kocai (2006, 2008, 2017) savo darbuose benamystę nagrinėjo kaip socialinį, psichologinį reiškinių, sutelkdama dėmesį į skirtingus benamystės teorinės sampratos klausimus, benamystės kategorijas, tapsmo benamiu procesą, priežastis, benamių charakteristikas, savastis, vertybes, lūkesčius bei jų kasdienybės subtilybes. Prie geresnio benamystę išgyvenančių asmenų pažinimo prisidėjo Kipran (2006) atskleidžianti benamių asmenų ypatybes bei Poškaitė, Petružytė (2018), kurios savo darbe analizavo, kaip benamių savęs vertinimas koreliuoja su asmeninio gyvenimo patirtimis. Benamystę išgyvenančių asmenų patirtys taip pat buvo analizuojamos ir Indriliūnaitės (2013) bei Gončiarovos, Ivanauskienės (2013) darbuose, kuriuose benamystė buvo tyrinėjama per nakvynės namų prizmę.

Nepaisant daugybės mokslinių darbų susijusių su benamystės analize, atlikta mokslinės literatūros apžvalga leidžia daryti prielaidą, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystė vis dar menkai tyrinėta tema, ypač Lietuvos kontekste. Užsienio autoriai: Grenier, Barken, Sussman, Rothwell, Bourgeois-Guerin (2016 *a,b*) savo darbuose vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną nagrinėjo apibrėždami šios socialinės problemos ribas, aptardami vyresnio amžiaus benamių paplitimą, unikalius poreikius bei atskleidžiant vyresnio amžiaus benamių nakvynės namų ir gyvenimo gatvėje patirtis. Cohen (2012) savo darbe apie vyresnio amžiaus benamius akcentavo amžiaus statusą, tapsmo benamiu vėlesniame amžiuje rizikos faktorius. Petersen ir Parsell'io (2015) atliktame tyrime analizuojami vyresnio amžiaus žmonių benamystės keliai, ypatingą dėmesį skiriant pirmą kartą išgyvenamai benamystei. Pažymėtina, kad šių autorių darbai, atskleidžiantys amžiaus ir benamystės sąsajas bei vyresnio amžiaus benamystės demografiją, yra vieni iš nedaugelio mokslinių analizių leidžiančių geriau suprasti vyresnio amžiaus benamystės fenomeną. Lietuvos mastu autoriai

analizuodami benamystę vyresnio amžiaus žmonės dažniausiai išskiria tik kaip vieną iš tikslinių socialinių grupių, turinčią didesnę riziką patirti benamystę, giliau į šį reiškinį nesigilindami.

Apžvelgus mokslinę literatūrą svarbu paminėti ir tai, kad benamystės reiškinys taip pat menkai tyrinėta tema socialinio darbo kontekste. Tik keletas užsienio ir Lietuvos autorių, kaip: Stanytė (2012), Urmonienė (2002), Sadauskas (2010), Gončiarova, Ivanauskienė (2013), Zufferey, Kerr (2010), Zuffrey (2017) savo darbuose išryškina benamystės ir socialinio darbo ryšio svarbą.

Tyrimo problema. Nors pats benamystės fenomenas skirtingas akademinės disciplinos atstovaujančių mokslininkų darbuose nagrinėtas gana plačiai, tačiau sąlyginai mažai dėmesio skiriama vyresnio amžiaus žmonių išgyvenamos benamystės analizei, dar rečiau šis fenomenas analizuojamas žvelgiant iš socialinio darbo prizmės. Šio tyrimo atlikimas leis geriau suprasti, ką išgyvena vyresnio amžiaus benamiai ir kaip socialinio darbo specialistai, esantys arčiausiai riziką patiriančio asmens, konstruoja amžiaus sąlygotą benamystės fenomeną. Tyrimo problemą detalizuojantis klausimas: kaip socialiniai darbuotojai apibūdina vyresnio amžiaus žmonių benamystės patirtis?

Tyrimo objektas – vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas.

Tyrimo dalykas – vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu.

Tyrimo tikslas – atskleisti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną per socialinio darbuotojo perspektyvą. Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. pagrįsti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinio darbuotojo veiklos kontekste;
2. pagrįsti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinio darbuotojo požiūriu tyrimo metodologiją;
3. atskleisti socialinio darbuotojo, dirbančio nakvynės namuose, požiūrį į vyresnio amžiaus benamystės fenomeną.

Teorinė tyrimo nuostata – socialinio konstravimo teorija.

Tyrimo metodai:

- **tyrimo duomenų rinkimo metodai:** mokslinės literatūros analizė; dokumentų analizė; iš dalies struktūruotas interviu.
- **tyrimo duomenų analizės metodas** – kokybinė turinio (*content*) analizė.

Projekto struktūra. Baigiamąjį magistro projektą sudaro santrauka, įvadas, trys baigiamiojo projekto dalys (teorinė, metodologinė, empirinė), išvados ir rekomendacijos. Įvade yra pristatomas temos aktualumas, naujumas, atskleidžiama tyrimo problema bei temos objektas, dalykas, tikslas ir uždaviniai. Teorinėje dalyje yra susisteminta informacija apie vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną, atskleidžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno formavimosi priežastis, amžiaus poveikį ir skirtumus benamystės kontekste. Metodologinėje dalyje – parengta tyrimo metodika, pristatant ir pagrindžiant empirinio tyrimo strategiją, naudotus metodus, tyrimo instrumentą. Empirinėje dalyje - pateikiama atlikto empirinio tyrimo rezultatai ir jų interpretacijos, atskleidžiant vyresnio amžiaus benamių patirtis, socialinio darbuotojo veiklos ypatumus ir požiūrį į vyresnio amžiaus benamystės problemą. Šioje dalyje pateikiamas ir gautų duomenų apibendrinimas

bei diskusija. Projektas baigiamas pateikiant išvadas ir rekomendacijas, mokslinės literatūros ir informacijos šaltinių sąrašą, pateikiami priedai.

Projektą sudaro 86 puslapiai, 5 lentelės, 16 paveikslų, 1 priedas. Panaudota 87 mokslinės literatūros šaltinių, 7 teisės aktai ir 28 duomenų šaltinių.

1. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo veiklos kontekste teorinis pagrindimas

1.1. Benamystės sampratos įvairovė

Benamystė – visame pasaulyje plačiai paplitusi socialinė problema, kuri iki šių dienų vis dar lieka aiškiai neapibrėžta. Tai gana plati sąvoka, todėl įvairias teorines perspektyvas atstovaujantys autoriai ir politikos formuotojai šį reiškinį analizuoja remdamiesi skirtingais prasmių ir apibrėžimų laukais.

Anot Somerville'io (2013), benamystės samprata pirmiausiai yra suvokiama kaip būsto neturėjimo problema, kuri istoriškai yra kildinama iš ideologinės namų konstrukcijos perspektyvos. Taip yra dėl to, kad vienas pagrindinių bruožų siejantis visus benamius yra namų neturėjimas. Aiškinant benamystę, kaip būsto neturėjimo problemą, viena iš įtakingiausių organizacijų, pateikiančių ne tik konceptualų benamystės reiškinį, bet ir apibrėžimą – „Europos nacionalinių su benamiais žmonėmis dirbančių organizacijų federacija“ (angl. *European Federation of organisations working with the people who are homeless*, [FEANTSA]). Remiantis šios federacijos sukurta „Europos benamystės ir būsto atskirties tipologija“ (angl. *European typology of homelessness and housing exclusion* [ETHOS], 2006) benamystė yra apibrėžiama per tris „namus“ apibūdinančius laukus, kurių nebuvimas yra naudojamas nusakyti benamystės apibrėžimą:

- fizinis laukas – adekvačių gyvenamųjų patalpų (ar vietos) turėjimas, su kuriomis asmuo ar jo/jos šeima gali elgtis išskirtinai kaip su savo nuosavybe;
- socialinis laukas - turėjimas; galėjimas išsaugoti privatumą ir palaikyti santykius;
- teisinis laukas - teisėtas būsto nuosavybės turėjimas (ETHOS, 2006).

Pažymėtina, kad benamystės apibrėžimas dažniausiai yra aiškinamas remiantis benamių gyvenimo ar „namų“ situacija. Kadangi daugelis šalių neturi oficialių benamystės apibrėžimų, benamystės samprata aiškina kaip nuolatinio būsto neturėjimas. FEANTSA benamius apibrėžia remdamasi keturiais pagrindiniais kriterijais: gyvenimas lauke, benamystė, nesaugus ir netinkamas būstas. Kiek platesnį benamius apibūdinančių kriterijų sąrašą pateikia „Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija“ [EBPO] (angl. *Organisation for economic cooperation and development*, 2020). Remiantis EBPO prieinamo būsto duomenimis (2020), benamius detalizuojantys kriterijai yra: gyvenimas gatvėje, krizių centrai, laikino prieglobsčio benamiams institucijos, įvairaus pobūdžio institucijos, gyvenimas netradiciniuose būstuose dėl būsto trūkumo, laikinas apsistojimas pas šeimos narius ar draugus (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Benamio apibrėžimai (sudaryta autorės remiantis EBPO duomenimis (2020) ir LR gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymu (2018))

KRITERIJAI ŠALYS	Gatvėje	Krizių centruose	Laikino prieglobsčio benamiams institucijose	Įvairaus pobūdžio institucijose	Netradiciniame būste	Laikinas apsistojimas pas šeimos narius, draugus
Australija, Danija	+	+	+	-	+	+
Kanada, Estija, Airija, Slovėnija	-	+	+	-	-	-
Lietuva	+	-	+	-	-	-
Čilė, Prancūzija, Italija, Latvija, Portugalija, Ispanija	+	+	+	-	-	-
Čekija, Vokietija, Vengrija, Islandija, Liuksemburgas, Norvegija, Slovakija, Švedija, Graikija	+	+	+	+	+	+
Suomija, Naujoji Zelandija	+	+	+	+	-	+
Izraelis	+	+	+	+	-	-
Japonija	+	-	-	-	-	-
Lenkija	+	+	+	+	+	-

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos lentelės, vienas plačiausių benamio sąvokos interpretavimų, remiantis EBPO išskirtais kriterijais, yra Čekijoje, Vokietijoje, Vengrijoje, Islandijoje, Liuksemburge, Norvegijoje, Slovakijoje, Švedijoje, Graikijoje. Šiose šalyse benamiai yra apibrėžiami kaip asmenys neturintys nuosavybės teise priklausančio būsto ar negalintys būsto išsinuomoti, todėl gyvenantys gatvėje, avarinės būklės patalpose, įvairaus pobūdžio laikinojo prieglobsčio benamiams institucijose bei besiglaudžiantys draugų, artimųjų namuose. Tačiau ne visos EBPO sąraše esančios šalys apibrėžia benamio sąvoką taip plačiai. Remiantis kiek siauresniu sąvokos aiškinimu, benamiu nėra laikomas asmuo, kuris gyvena pas artimuosius, draugus (Lenkija), įvairaus pobūdžio institucijose (Australija, Danija), netradiciniuose būstuose (Suomija, Naujoji Zelandija). Svarbu paminėti, kad yra ir daugiau šalių, kurių benamio sąvokos aiškinimai apima tik keletą EBPO benamio sampratą apibūdinančių kriterijų. Lietuvoje benamis yra asmuo gyvenantis laikinojo apgyvendinimo įstaigose ar viešosiose vietose. Izraelyje benamiais laikomi asmenys gyvenantys gatvėje, krizių centruose, laikino prieglobsčio benamiams ar kitose institucijose. Panašus benamio apibūdinimas yra Čilėje, Prancūzijoje, Italijoje, Latvijoje, Portugalijoje, Ispanijoje (išskyrus įvairaus pobūdžio institucijos kriterijų). Tačiau reikia paminėti, kad didžiausi skirtumai tarp šalių yra pastebimi Japonijoje, kurioje benamiai yra apibūdinami tik tie asmenys, kurie gyvena viešosiose vietose bei Kanadoje, Estijoje, Airijoje, Slovėnijoje, kur benamiai yra laikomi asmenys, kurie netekę namų glaudžiasi krizių centruose ir laikinojo prieglobsčio benamiams institucijose.

Remiantis Jungtinių Tautų skelbiama informacija, aptartus benamio apibrėžimą nusakančius kriterijus taip pat galima suskirstyti į dvi benamystės sampratą aiškinančias kategorijas: absoliučioji ir santykinė benamystė. Anot Novac'o (2006, p. 1) cit. Tutty, Ogden, Giurgiu ir Weaver-Dunlop (2014), absoliučioji benamystė apibūdina žmones, kurie „yra gatvėje, neturėdami savo fizinės pastogės, pavyzdžiui, miegančius laikinose prieglaudose ar vietose, kurios nėra skirtos žmonėms“. Santykinė benamystė, kuri dažnai yra apibūdinama, kaip „paslėptoji“ benamystė dėl priežasčių nepriklausančių nuo asmens valios ar asmeninio pasirinkimo, apima „netinkamo, nesaugaus, laikino būsto turėjimą“ (Mikėnė, 2018 p. 108). Svarbu paminėti, kad ilgus metus „paslėptoji“ benamystė kėlė teorines diskusijas ar iš tikrųjų tai yra benamystė. Žmonės išgyvenantys „paslėptąją“ benamystę

įprastai savęs benamiais nelaiko. Dažnai taip yra todėl, kad jie nemato savęs kaip „stereotipinio“ benamio, kuriam būdingas miegojimas viešose vietose.

Kiek platesnį nei tarptautinės organizacijos požiūrį į benamystės sampratą pateikia įvairių mokslo sričių atstovai. Anot Batterham, (2019), daugelis žinomų apibrėžimų benamystę įvardija kaip namų neturėjimą ar jų trūkumą, tuo pat metu namų sąvoką susiaurindami iki tinkamo būsto aspektų. Panašią nuomonę išsako ir Somerville'is (2013) teigdamas, kad benamystė apima daugelį namų matmenų, įskaitant fiziologines, emocines, teritorines, ontologines ir dvasines dimensijas. Svarbu aiškiai apibrėžti namų, tinkamo būsto ir benamystės sąvokų santykį atsižvelgiant į benamystės sudėtingumą ir daugialypį jos pobūdį.

Springer'io (2000) cit. Tipple ir Speak (2005) teigimu, benamystė gali būti susijusi su ypatinga būsto situacija, specialiais minimaliais standartais, buvimo be pastogės trukme ir dažnumu, taip pat su gyvenimo būdo klausimais, socialinės apsaugos sistemos naudojimu ir priklausymu tam tikrai socialinei grupei. Barker'is (2012) benamystę apibrėžia kaip socialinės nelygybės ir neteisybės simbolį.

Holistinį požiūrį į benamystę pateikia ir Lietuvos mokslininkai. Anot Kocai (2008, p. 107), benamystė - „ne tik statinė gyvenimo situacija, bet ir ilgas, komplikuotas, dinamiškas procesas. Tai permanentinis socialinis reiškiny, į kurį patekę žmonės dažnai atsiduria už pilietinės visuomenės ribų“. Panašią nuomonę išsako ir Sadauskas (2008, p. 129) teigdamas, kad „labai dažnai benamystė suprantama tiesiog kaip būsto problema. Tačiau neturėdamas nuolatinės gyvenamosios vietos žmogus netampa benamiu. Nuolatinės gyvenamosios vietos neturintį asmenį tik tuomet galime laikyti benamiu, kai jis nepriklauso jokiai socialinei grupei, kuri jam suteiktų tam tikrą priimtina vaidmenį visuomeniniame užimtumė (darbo rinkoje), šeimoje, bendruomenėje“ (Sadauskas, 2008, p. 129).

Svarbu paminėti, kad benamystės samprata ir jos daugiaaspektiškumas gali būti aiškinamas ir teorinių nuostatų atžvilgiu, pavyzdžiui, ekologine sistemų teorija.

Ekologinė sistemų teorija. Nooe ir Patterson'as (2010, p. 105), kurie benamystės reiškinį analizuoja per ekologinės perspektyvos prizmę, benamystę apibrėžia kaip nuolat kintančią gyvenimo situaciją, kuri gali pasireikšti kaip situacinė, epizodinė ar lėtinė problema. Autorių nuomone „laikui bėgant benamiai gali patirti būsto būklės pokyčius, įskaitant buvimą gatvėje, laikino apgyvendinimo įstaigose, hospitalizavimą ar įkalinimą pataisos namuose. Benamystės epizodai sukuria asmenines ir socialines pasekmes, kurios paprastai kenkia asmens gerovei ir neigiamai veikia socialinę sąveiką bendruomenėje“ (Nooe ir Patterson, 2010, p. 105). Benamystės reiškinio apibūdinimą per ekologinės sistemos teorijos perspektyvą pateikia ir Macias'as (2015). Autoriaus nuomone benamystė nėra asmeninė problema. Tai veikia daugialypė problema, kuri yra suvokiama per asmens ir aplinkos sąveikas. Autorius taip pat pažymi, kad „aplinkos veiksniai gali būti varomoji jėga tiek kaip benamystės reiškinio „iniciatorius“, tiek kaip tęstinis veiksnys vedantis asmenį į gilesnį įsitvirtinimą benamystėje“ (2015, p. 18). Ekologinė sistemų teorija atskleidžia socialinės aplinkos įtaką asmens padėčiai išryškinant faktą, kad per visą savo gyvenimą žmonės susiduria su skirtingomis aplinkomis, kurios gali skirtingai paveikti mūsų elgesį ir patirtis. Pasak Ettekal ir Mahoney (2017), žmonėms įtakos turinčios sistemos apima: mikrosistemą (šeimą, draugus, kaimynus), mezosistemą (ryšiai su mikrosistema), egzosistemą (įstatymai lemiantys supančią aplinką), makrosistemą (socioekonominė padėtis).

Nepaisant įvairių mokslo sričių atstovų pateikiamų benamystės sąvokos aiškinimų matyti, jog pasauliniu mastu šis fenomenas neturi vienodo apibrėžimo. Remiantis „Bendro progreso sprendžiant benamystės problemą per informacinių sistemų vystymo ir stiprinimo projektu“ (angl. *Mutual progress on Homelessness through advancing and strengthening information systems* [MPHASIS], 2008, p. 6), sunkumai nusakant benamystę iš dalies atsiranda dėl to, jog benamystės fenomenas gali būti vertinamas iš skirtingų politinių perspektyvų. „Benamystė gali būti suprasta kaip būsto, socialinės gerovės, sveikatos, teisminės politikos problema. Ši problema apima žmones, kurie yra pažeidžiami gyvenamojo būsto rinkoje, kuriems tinkamas bei įperkamas būstas yra neprieinamas, kurie priversti gyventi valstybinėse institucijose dėl vyriausybės politikos ir tuos, kuriems reikalinga socialinių paslaugų parama.“ (MPHASIS, 2008, p. 6).

Apibendrinant išanalizuotą mokslinę literatūrą bei įvairių organizacijų pateikiamus duomenis galima daryti prielaidą, kad specialistams, tiesiogiai dirbančiais su benamiais, benamystės sąvokos neapibrėžtumas yra didžiulė kliūtis kovojant su šia socialine problema. Šis klausimas aktualus ir politikos formuotojams. Svyruojantis benamystės neapibrėžtumas, nuo būsto neturėjimo iki socialinės nelygybės, sukuria skaudžias politines, socialines, ekonomines „spragas“, dėl kurių sudėtinga objektyviai įvertinti tikrąjį benamystės veidą. Šiame darbe taikoma benamystės samprata suvokiama per ekologinės perspektyvos prizmę, žvelgiant į problemą kompleksiskai. Benamystė suprantama ne tik kaip fizinės pastogės trūkumas, bet ir kaip socialinės - ekonominės pusiausvyros praradimas, galintis neigiamai paveikti asmens ir aplinkos sąveiką.

1.2. Benamystės priežastys: amžiaus perspektyva

Benamystė – išskirtinai sudėtingas socialinis reiškinys, kuriam įtaką daro daugelis veiksnių, todėl daugeliu atveju egzistuoja ne viena benamystės priežastis. Mokslinėje literatūroje (Kanopienė, Mikulionienė, 2004; Fritzpatrick, 2005; Mikėnė, 2018; Peace, 2016) benamystės priežastys tradiciškai yra klasifikuojamos į dvi grupes, kurios apima individualias ir struktūrines tapsmo benamiu priežastis (žr. 2-ąją lentelę.). Remiantis individualių priežasčių analize benamystės atsiradimas yra grįstas individualaus elgesio kriterijumi. Kitaip tariant, tai yra „tam tikrų individo asmeninių psichologinių savybių arba elgsenos padariny: pavyzdžiui, manoma, kad benamystę lemia tam tikros elgsenos patologijos, susijusios su psichinėmis ligomis arba priklausomybe nuo žalingų įpročių“ (Kanopienė ir Mikulionienė, 2004, 50). Panašią nuomonę išsako Mikėnė (2018), kurios teigimu individualias benamystės priežastis galima traktuoti kaip neadekvačių pasirinkimų rinkinį ar šių blogų pasirinkimų tarpusavio sąveiką. Autorė taip pat pažymi, kad „žmogus vien pats negali būti atsakingas už benamystę, nes kartais tai lemia psichinė sveikata arba nepakenčiamos sąlygos namuose“ (Mikėnė, 2018, p. 108). Santykiuose išskylantys konfliktai, patiriamas smurtas šeimoje, netektys yra gana stiprūs veiksniai nulemiantys benamystę bei didesnį, žmonių patiriančių benamystę, pažeidžiamumą, palyginti su likusia visuomenės dalimi. Struktūrinių benamystės priežasčių paaiškinimai apima socialines ir ekonomines struktūras (Fritzpatrick, 2005). Ši benamystės priežasčių kategorija labiausiai susijusi su ribotomis įperkamo būsto galimybėmis, skurdu, nedarbu ar nelegaliu darbu bei diskriminacija, kuri taip pat svarbi tapsmo benamiu procese. Prie šio sąrašo prisideda ir ekonominės sistemos generuojama nelygybė, prastas gerovės, sveikatos ir būsto paslaugų koordinavimas ir neadekvatus lengvatų bei pašalpų sistemų struktūravimas (FEANTSA, 2010; Peace, 2016).

2 lentelė. Benamystės priežastys (pagal *Homelessness and homeless policies in Europe: lessons from research*, 2010)

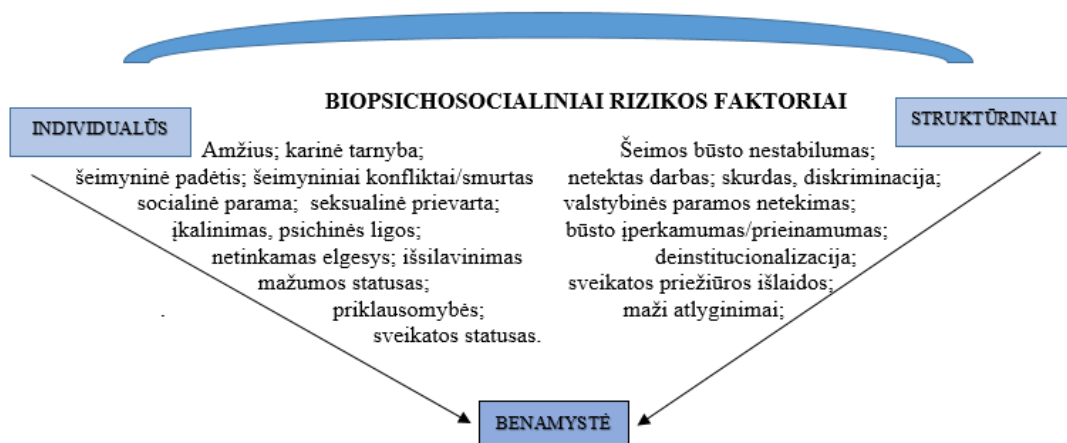
Priežastys:		Pažeidžiamumo faktorius:	Sukeliantys veiksniai:
Individualios	Santykių	Šeimos statusas	Išėjimas iš namų
		Santykių situacija (smurtaujantis partneris(-ė), tėvai)	Smurtas šeimoje
		Santykių nutrūkimas (mirtis, išsiskyrimas, skrybys)	Vienišumas
	Asmeninės	Neįgalumas, ilgalaikė liga, psichinės sveikatos problemos	Ligos epizodiškumas; paramos trūkumas; padidėjęs piktnaudžiavimas medžiagomis
		Žemas išsilavinimas	
		Priklausomybės (alkoholio, narkotikų, azartinių žaidimų)	
Struktūrinės	Socialinės-ekonominės	Ekonominiai procesai (skurdas, nedarbas)	Nuomos ar hipotekos išsiskolinimai; išskeldinimas iš nuomojamo ar turimo būsto; apgyvendinimo vietų praradimas; darbo vietos paieškos pakeitimas
		Būsto rinkos procesai	
		Socialinė apsauga/gerovė	Statuso pakeitimas; prieinamo būsto ir socialinės apsaugos galimybių neužtikrinimas; atvykimas į šalį
		Imigracija, pilietybė	
	Institucinės	Pagrindinių paslaugų tinkamumo ir koordinavimo trūkumas	Paramos nebuvimas
		Pasiskirstymo mechanizmai	
		Institucinis gyvenimas, kalėjimas, ilgalaikis ligonis	Išėjimas iš institucijos; namų praradimas išėjus iš institucinės priežiūros
		Institucinės procedūros (priėmimas, išleidimas)	

Atlikta mokslinės literatūros analizė atskleidžia, kad benamystės priežasčių klasifikavimas dažnai atliekamas išskiriant individualius ir struktūrinius rizikos veiksnius, bet neatsižvelgiant į šios socialinės problemos sudėtingumą. Todėl šalia aptartų tradicinių tapsmo benamiu paaiškinimų būtinas ir holistinis požiūris į benamystės formavimąsi.

Paskutinius kelis dešimtmečius, siekiant pradėti formuoti naujas teorines diskusijas ir benamystės tyrimų atlikimą, analizuojama „naujos ortodoksijos“ (angl. *new orthodoxy*) sąvoka. Remiantis šia sąvoka, benamystės atsiradimas yra suvokiamas kaip individualaus ir struktūrinio pobūdžio veiksnių sąveikos rezultatas, prisidedantis prie naujų stigmatizacijos formų (seksizmas, rasizmas ir kt.), įvairių sistemų (darbo ir būsto rinkos, socialinio būsto sistemos, sveikatos, gerovės sistemos) nelygybės kūrimo (Pleace, 2016). Panašią poziciją išsakė ir Fitzpatrick (2005), kurios teigimu, žmonės turintys asmeninių problemų yra labiau pažeidžiami neigiamoms socialinėms ir ekonominėms tendencijoms nei kiti (kita populiacijos dalis). Didelis žmonių turinčių asmeninių problemų skaičius benamių populiacijoje gali būti paaiškintas jų jautrumu/implumu makrostruktūrinėms jėgoms.

Benamystės priežasčių sąveikos gali būti suprantamos ir iš ekologinio požiūrio perspektyvos. Anot Nooe ir Patterson'o (2010), žvelgiant ekologiniu požiūriu, benamystės priežastys gali būti suprantamos kaip rizikos veiksnių, pradedant individualiomis sąlygomis ir baigiant socialinėmis ir ekonominėmis struktūromis bei aplinkosaugos aplinkybėmis, sąveikos rezultatas (žr. 1 pav.). Ekologinės perspektyvos išskiriami biopsichosocialiniai rizikos veiksniai apima daugybę veiksnių,

todėl norint įvertinti nenutrūkstamą asmens ir aplinkos sąveiką yra nutolstama nuo atskirų individualių ir struktūrinių rizikos veiksnių. Autorių nuomone, ekologinės perspektyvos koncepcija pabrėžia asmens sąveikos kompleksiskumą įvairiais sistemos lygmenimis ir skatina benamystės priežasčių analizę, atsižvelgiant tiek į individualių, tiek į struktūrinių elementų keliamą pažeidžiamumą socialiniame kontekste (Nooe ir Patterson, 2010).

1 pav. Biopsichosocialiniai benamystės rizikos faktoriai (Nooe ir Patterson, 2010)

Kaip matyti iš 2-je lentelėje įvardintų priežasčių, nėra vieno kelio į benamystę. Benamystės egzistavimui įtaką daro įvairūs veiksniai ir jų tarpusavio sąveika. Siekiant geriau suprasti analizuojamo reiškimo priežastis svarbu atkreipti dėmesį ir į pačių krizinėje situacijoje esančių žmonių asmenines savybes, kurios dažnai turi stiprią vidinę galią apibrėžti kas yra didesnėje rizikoje tapti benamiu. Anot Nooe ir Patterson'o (2010), individualūs rizikos veiksniai apimantys asmenines savybes ir sąlygas, dėl kurių padidėja benamystės pažeidžiamumas, yra: amžius, šeimyninė padėtis, rasė, psichinė sveikatos būklė, piktnaudžiavimas psichotropinėmis medžiagomis, išsilavinimas ir asmeninės patirtys: vaikystės trauma, institucinė globa.

Remiantis Anderson (2001) atlikta mokslinės literatūros analize, amžius yra vienas pagrindinių kintamųjų, kuris nusako skirtingus tapsmo benamiu kelius. Autorius išskyrė tris grupes, suskirstytas pagal amžių, apibūrinančias kelią į benamystę:

- jaunimo benamystė 15-24 metų;
- suaugusiųjų asmenų benamystė 20-50 metų;
- vėlesnio gyvenimo benamystė 50 ir daugiau metų (Anderson, 2001).

Anot Somerville'io (2013), kiekvienos kategorijos kelias į benamystę yra susijęs su tam tikru „rizikos veiksnių“ rinkiniu: jaunimo benamystė susijusi su buvimu institucinėje globoje, patiriamu smurtu ar prievarta, problemomis mokykloje, šeimos iširimu ar finansiniu nepritekliu, pastovios gyvenamosios vietos nebuvimu. Suaugusiųjų kelias į benamystę dažnai yra nulemtas šeimyninės padėties pokyčių, būsto ar nuomos įsiskolinimų, grįžimo iš įkalinimo įstaigos ar alkoholio, narkotikų, psichinės sveikatos problemų, dėl kurių netenkama apgyvendinimo vietų (Pillinger, 2007). Vyresnio amžiaus žmonių benamystė, anot Crane (1998) cit. Anderson (2001) yra veikiami: išėjimo į pensiją, netikėto atleidimo, šeimos neturėjimo, tėvų paramos praradimo suaugus (apima asmenis su specialiaisiais poreikiais, kuriais visą gyvenimą rūpinosi tėvai); našlystės, santykių nutrūkimo, psichinių ligų. Grenier ir kt. (2016 a) papildė vyresnio amžiaus žmonių benamystės priežasčių sąrašą į jį įtraukdami,

šias struktūrinės ir individualias problemas: netinkamas būstas už prieinamą kainą, skurdas, laisvų darbo vietų stoka, tam tikrų gyventojų galimybių gauti sveikatos, neįgalumo ir pensijų išmokų politiniai ribojimai, būsto praradimas, smurtas šeimoje.

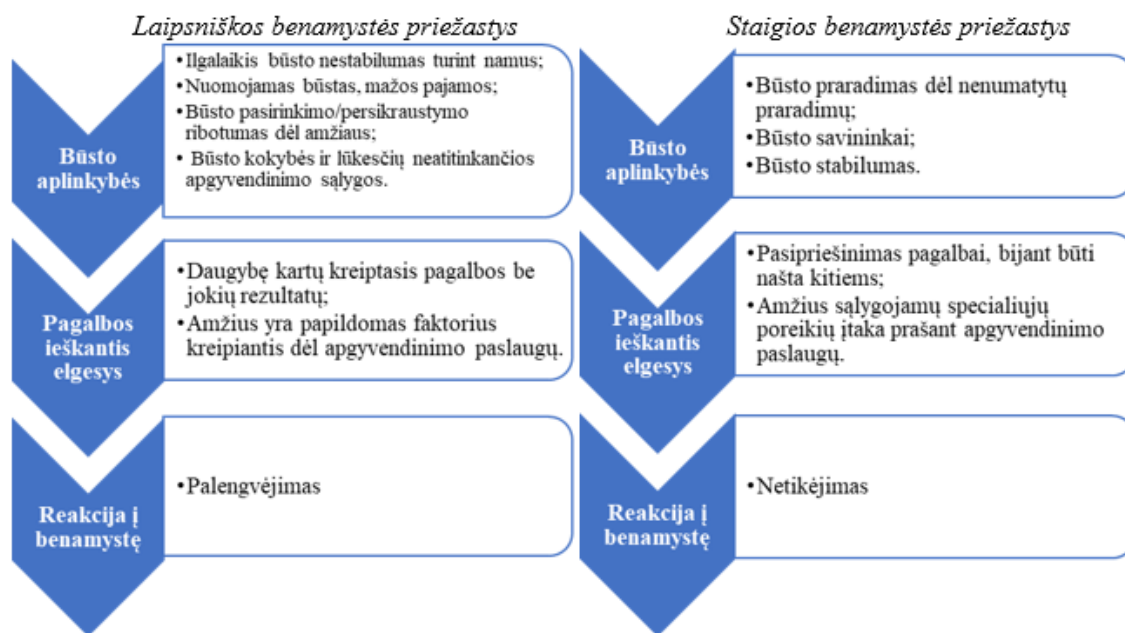
Kaip matome, visų amžiaus grupių atstovai, bet kuriuo gyvenimo etapu yra rizikoje išgyventi benamystę. Tačiau įvertinus amžiaus aspektą benamystės poveikio kontekste, galima daryti prielaidą, kad senatvėje išgyvenama benamystė būna drastiškesnė ir labiau komplikauta nei kitų amžiaus grupių. Senstant kiekvieno žmogaus gebėjimas atlikti kasdienę veiklą (funkciniai gebėjimai) tam tikru laipsniu sumažėja, o senėjimą lydintys pokyčiai nėra tik sveikatos pokyčiai. Senatvė dažnai yra siejama su socialinių problemų augimu bei gali turėti reikšmingos įtakos būsto saugumui.

Anot Kellogg'o and Horn'o (2013) pagyvenusiems asmenims, kuriems trūksta ekonominio stabilumo ir šeimos ar socialinės paramos, kyla didesnė rizika tapti benamiais. Praradus būstą, trūkstant bendrų išteklių, socialinės paramos ir blogėjant sveikatos būklei vyresnio amžiaus žmonės ne tik susiduria su visomis benamių problemomis, nepriklausomai nuo amžiaus, tačiau jie taip pat susiduria su problemomis, su kuriomis susiduria pagyvenę žmonės, nepaisant būsto statuso.

Išryškinant vyresnio amžiaus benamystės priežastis, svarbu paminėti, kad mokslinėje literatūroje taip pat yra išskiriami du vyresnio amžiaus žmonių keliai į benamystę. Anot Grenier ir kt. (2016 b), vyresnio amžiaus žmonės paprastai patiria vieną iš dviejų benamystės tipų: jie yra benamiai visą gyvenimą ir tęsia šį modelį senstant (lėtinė benamystė) arba pirmą kartą benamiais tampa vėlesniame gyvenimo etape (vėlyvojo gyvenimo benamystė). Pasak autorių, iki šiol didžioji dalis literatūros daugiausiai dėmesio skyrė lėtinei benamystės kategorijai. Tačiau naujausi tyrimai rodo, kad vėlyvojo gyvenimo benamystė vis dažniau pasitaiko tarptautiniu lygmeniu (Grenier ir kt. 2016 b).

Kaip teigia Petersen ir Parsell'as (2015), vyresnio amžiaus žmonių pasikartojančios benamystės priežastys dažniausiai susijusios su piktnaudžiavimu psichotropinėmis medžiagomis, bloga fizine ir psichine sveikata. Autorių teigimu, neretai šios grupės atstovai reikšmingus gyvenimo laikotarpius praleido vaikų namuose, kalėjime ar psichikos sveikatos ligoninėse. Lėtinę benamystę išgyvenančių asmenų gyvenamosios vietos paprastai apsiriboja gyvenimu ribiniuose būstuose ar laikiną apgyvendinimą teikiančiose įstaigose. Rota-Bartelik ir Lipmann (2007) cit. Petersen ir Parsell'io (2015) atliktas tyrimas taip pat atskleidė, kad vyresnio amžiaus žmonės, turintys ilgalaikę benamystės patirtį, yra labiau linkę susitaikyti su savo padėtimi nei tie, kurie neturi ankstesnės patirties išgyvenant benamystę.

Skirtingai nei lėtinę benamystę išgyvenantys žmonės, vėlyvosios benamystės patirtys dažnai būna grįstos stabiliomis darbo sąlygomis, o būsto krizę sukeltantys gyvenimo įvykiai yra susiję su našlystės, santuokos iširimo, darbo praradimo, išėjimo į pensiją, iškeldinimo iš būsto ar psichinės ligos veiksniais (Petersen ir Parsell, 2015). Pasak Burns ir Sussman (2019) vėlyvosios gyvenimo benamystės priežastis galima suskirstyti į dvi grupes (2 pav.).

2 pav. Vėlyvosios benamystės priežastys (Burns ir Sussman, 2019)

1. Būsto nestabilumas turint namus – vienas pagrindinių bruožų atspindinčių laipsniškas benamystės priežastis, kurios yra lemiamos ilgų gyvenimo metų nesaugiuose būstuose, neturint socialinės paramos ir išgyvenant tarpasmeninius konfliktus su būsto bendrasavininkais, kaimynais, būsto administracija ar savininkais. Būsto nestabilumo aplinkybės dažniausiai yra veikiamos mažų pajamų, būsto nuomininko statuso, amžiaus sukeltų ribotų galimybių persikelti ar amžiaus poreikių neatitinkančių apgyvendinimo sąlygų. Nepaisant to, tokiose situacijose esantys žmonės yra linkę kovoti su iškilusiais iššūkiais, tačiau dažniais atvejais problema yra neišsprendžiama. Žmogus lieka be stogo virš galvos, o reakcija į benamystę, po ilgų „kovų“ dėl būsto, susijusi su palengvėjimu.
2. Staigios benamystės atvejais žmonių būsto aplinkybės, iki namų praradimo, dažniausiai grįstos būsto nuosavybės teise ir stabilumu. Staigus namų praradimas dažniausiai įvyksta dėl daugybės nenumatytų socialinių ir ekonominių praradimų, keliančių grėsmę turimiems ištekliams. Svarbu paminėti, kad skirtingai nei pirmoje benamystės priežasčių grupėje esantys individai, staigios benamystės situacijoje esantys žmonės netekę namų nėra linkę priimti ar ieškoti pagalbos. Nenoras būti našta, sveikatos problemos ir netikėjimas yra staigios benamystės priežastis lydintys aspektai (Burns ir Sussman, 2019).

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad nors ir egzistuoja benamystės atsiradimą aiškinančių priežasčių grupių klasifikacijos, apibrėžti benamystės priežastis vis dar nėra lengva. Benamystė egzistuoja veikiama ne tik individualių aplinkybių, kaip asmeniniai ir santykių iššūkiai, bet ir struktūrinių veiksnių – esamos nelygybės visuomenėje bei šių aplinkybių tarpusavio sąveikos. Benamystė – sudėtingas reiškinys, kurį gali veikti net ir tokie subjektyvūs aspektai, kaip asmens esančio krizinėje situacijoje amžius. Amžius – svarbus faktorius atskiriantis jauno, darbingo ir vyresnio amžiaus žmonių benamystės patirtis. Remiantis mokslinės literatūros analize, vyresnio amžiaus žmonių benamystė gali būti sukelta tiek išėjimo į pensiją, skurdo (struktūrinių), tiek našlų, sveikatos problemų (individualių) priežasčių. Analizuojant vyresnio amžiaus benamių situacijas visos šios priežastys gali būti suskirstytos į laipsniškas ir staigias benamystės priežastis, kurių dėka yra atskleidžiama detalesnė informacija apie vyresnio amžiaus žmonių tapimą benamiais.

1.3. Vyresnio amžiaus benamystė: amžiaus skirtumai

Dabartinėje visuomenėje vyresnio amžiaus žmonių benamystė – sparčiai besivystanti pasaulinė problema, apie kurią nėra žinoma daug. Susitelkimas į benamystės reiškinį per šeimų, jauno ar darbingo amžiaus žmonių patirtis lemia, kad vyresnio amžiaus žmonės yra identifikuojami kaip naujieji benamiai (angl. *new homeless*), pamiršta ar paslėpta grupė, kuri yra retai aprašoma, tyrinėjama lyginant su likusia benamių populiacija.

Duomenų apie besikeičiančią benamių gyventojų demografiją yra labai nedaug, tačiau esami duomenys rodo, kad pagyvenusių ir vyresnio amžiaus žmonių benamystė yra nuolat auganti socialinė problema (Sermons and Henry, 2010). Autorių tegimu, augantis vyresnio amžiaus žmonių benamių skaičius gali būti nulemtas prognozuojamo vyresnio amžiaus gyventojų padidėjimo.

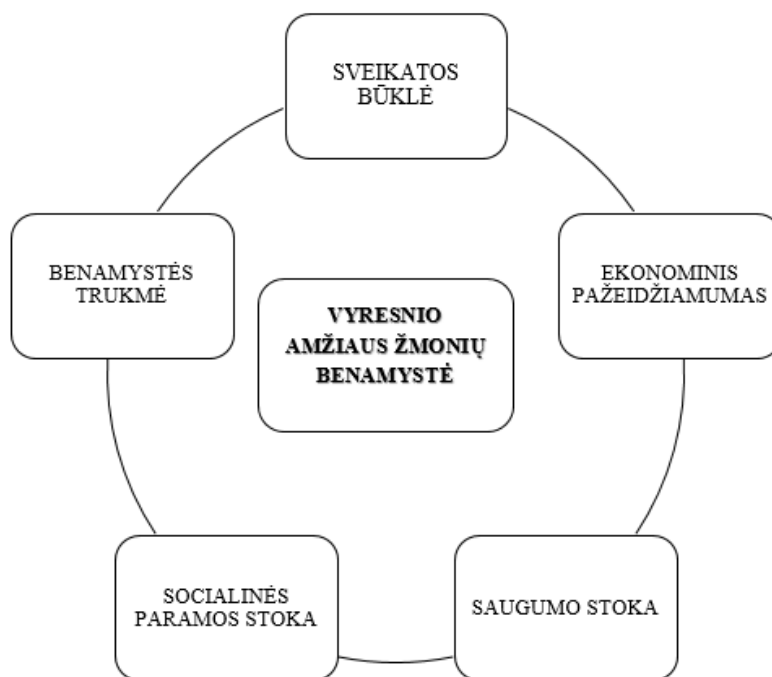
Gyventojų senėjimas – pasaulinis reiškinys pastebimas praktiškai kiekvienoje pasaulio šalyje, augant vyresnio amžiaus žmonių skaičiui ir jų gyventojų daliai populiacijoje. Statistiniai duomenys rodo, kad visame pasaulyje 2019 metais buvo 703 mln. 65 metų ir vyresnio amžiaus žmonių. Tai sudaro 9 proc. gyventojų populiacijos, kai 1990 metais 65 m. ir vyresnio amžiaus gyventojų dalis siekė tik 6 proc. visos populiacijos. Remiantis mokslininkų atliktais skaičiavimais, 2050 m. šis skaičius turėtų padvigubėti ir išaugti iki 1,5 mlrd., bei pasiekti 16 proc. Tai lemia, kad kas šeštas pasaulyje žmogus bus 65 m. ir vyresnis (*World population ageing*, 2019).

Senėjimas – ne tik demografiniai pokyčiai. Kartu tai įvairūs XXI a. kylantys socialiniai, ekonominiai, instituciniai iššūkiai. Anot Kanopienės ir Petkevičienės (2006) cit. Šurkienė ir kt. (2012, p. 236) „visų pirma pagyvenusių žmonių gausėjimas kelia iššūkius socialinių institucijų, sukurtų demografiškai jaunos visuomenės poreikiams, funkcionavimui“:

- ekonomikos sistemai – darbo rinkos pajėgų mažėjimas dėl senstančios visuomenės reiškinio, padidėjęs santaupų naudojimas dėl gaunamų pajamų mažėjimo, padidėjęs atotrūkis tarp visuomenės narių vartojimo modelių;
- politikos sistemai – didėjanti vyresnio amžiaus žmonių koncentracija bendroje populiacijoje daro įtaką sprendimų priėmimui;
- švietimo sistemai – ilgėjantis senatvės pensijos amžius didina mokymosi visą gyvenimą poreikį;
- socialinei apsaugai – sistemos visumos priemonių pritaikymas besikeičiantiems visuomenės narių poreikiams;
- žmogaus ekologijai – gyvenamosios vietos, supančios aplinkos bei infrastruktūros pritaikymas senstančios visuomenės poreikiams;
- sveikatos apsaugai – sistemos teikiamų paslaugų plėtra (ilgalaikės globos, slaugos) dėl didėjančių sveikatos sutrikimų (Šurkienė ir kt. 2012).

Analizuojant vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną svarbu ne tik išryškinti šios socialinės grupės patiriamą riziką, bet ir atskleisti riziką sąlygojančius amžiaus skirtumus tarp skirtingų benamių amžiaus grupių. Anot Tomsett, Fowler'io, Toro (2009), egzistuojantys benamių populiacijos amžiaus grupių skirtumų tyrimai yra neišsamūs. Esamuose moksliniuose tyrimuose dažniausiai analizuojamos to paties (jauno, darbingo) amžiaus benamių patirtys, neatsižvelgiant į vyresnio amžiaus benamystės fenomeną bei vyresnio amžiaus daromą įtaką patirčių skirtumams (žr. 3 pav.), kuri gali turėti didelės reikšmės benamystės išgyvenimui.

3 pav. Vyresnio amžiaus benamystės patirčių skirtumai (sudaryta autorės)

Sveikatos būklė. Benamystė ir sveikata glaudžiai susijusios tarpusavyje – sveikatos problemos yra ir benamystės priežastys, ir rezultatas. Analizuojant benamystės ir sveikatos ryšį svarbu paminėti, kad sveikatos būklė yra vienas ryškiausių skirtumų tarp vyresnio ir jaunesnio amžiaus benamių. Sveikatos problemų rizikos padidėjimas vyresniame amžiuje gali būti nulemtas ne tik natūralaus senėjimo proceso, bet ir benamystės sąlygojamo streso. Mokslinėje literatūroje (Brown ir kt., 2016; Henwood ir kt., 2018; Joyce ir Limbos, 2009; Schinka ir kt., 2012) benamystės keliamos sveikatos problemos dažniausiai skirstomos į tris grupes:

1. *fiziniai sutrikimai.* Senėjimas yra laipsniškas, laikui bėgant besikeičiantis procesas, kuriame pastebimi lėtiniai ir pastovūs fiziniai sutrikimai ar funkcinė negalia, dėl ko senatvės laikotarpiu padidėja priklausomybė nuo aplinkos. Vyresnio amžiaus žmonės susiduria su daugybe sveikatos problemų: silpnumas, regėjimo ir klausos sutrikimai, dantų ir nugaros problemos, šlapimo nelaikymas ir pan. Tačiau, anot Brown'as ir kt. (2016), aplinkos veiksniai vaidina pagrindinį vaidmenį vyresnio amžiaus žmonių gebėjime prisitaikyti prie sveikatos būklės pokyčių. Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys stabiliose būstuose, gali pakeisti savo aplinką, kad prisitaikytų prie senėjimo sąlygojamų sutrikimų, skirtingai nei to paties amžiaus žmonės, kurie yra benamiai. Vyresnio amžiaus benamiai, pablogėjus fizinei sveikatos būklei, susiduria su jų galimybių ir aplinkos neatitikimais, kurie prisideda prie aplinkos ir sveikatos sąveikos prisitaikymo sunkumų. Svarbu paminėti, kad vyresnio amžiaus žmonės, išgyvenantys benamystę, taip pat dažniau nei jaunesni asmenys, susižeidžia bei patiria įvairias traumas (Brown ir kt., 2016). Atlikti moksliniai tyrimai atskleidžia ir tai, kad vyresnio amžiaus benamiai lėtinėmis ligomis serga net 3-6 kartus dažniau nei suaugusieji benamiai iki 50 m. Sunkios gyvenimo sąlygos, neturint nuolatinės gyvenamosios vietos, paaštrina esamas lėtines sveikatos problemas, taip pat ligas, kurios su amžiumi tampa vis dažnesnės, pavyzdžiui: cukrinis diabetas, širdies ligos, kraujotakos problemos ar hipertenzija (Ending homelessness among older adults and elders through permanent supportive housing, 2011).

2. *psichikos sutrikimai*. Psichikos sveikatos problemos taip pat būdingos benamystę patiriantiems vyresnio amžiaus žmonėms. Henwood'o ir kt. (2018) atliktas tyrimas rodo, kad net 56 proc. tyrime dalyvavusių vyresnio amžiaus žmonių, neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos, turi bent dvi lėtines psichinės sveikatos ligas. Psichinės sveikatos būklė dažniausiai veikiama diagnozuotos šizofrenijos ir depresijos (Joyce ir Limbos, 2009). Schinka ir kt. (2012) atliktas tyrimas taip pat nustatė, kad tarp vyresnio amžiaus žmonių, išgyvenančių lėtinę benamystę, yra paplitęs suicidinis elgesys, kuris yra susijęs su psichikos sutrikimais bei ilgalaikiu piktnaudžiavimu psichotropiniais medžiagomis (Older persons experience homelessness, 2019).
3. *kognityviniai sutrikimai*. Vyresnio amžiaus benamiai kognityvinių sutrikimų turi dažniau nei jaunesni benamiai. Tokie sutrikimai gali atsirasti dėl demencijos, depresijos, ilgalaikio piktnaudžiavimo alkoholiu padarinių arba dėl sveikatos sutrikimų, tokių kaip širdies ir kraujagyslių sistemos problemų. Nepaisant priežasties, kognityviniai sutrikimai gali turėti įtakos asmens gebėjimui laikytis medicininių rekomendacijų, sėkmingai ieškoti sveikatos priežiūros paslaugų ir atstovauti savo poreikius įvairiose sistemose, kurios teikia socialines išmokas, paslaugas ir būsto galimybes (Ending homelessness among older adults and elders through permanent supportive housing, 2011).

Ekonominis pažeidžiamumas. Santykinai stabilus vyresnio amžiaus žmonių ekonominis pažeidžiamumas – ne tik vienas iš demografinių veiksnių didinančių vyresnio amžiaus žmonių benamystę (Sermons and Henry, 2010), bet ir atskiriančių vyresnio amžiaus žmones nuo kitų benamystę išgyvenančių amžiaus grupių. Senėjimas kelia didelę papildomą riziką susidurti su ribotu pajamų prieinamumu, kadangi vėlesniame gyvenimo etape žmonės nustoja dirbti dėl pensijos galimybių ar sveikatos problemų, o norintys dirbti toliau dažnai uždirba mažesnę atlyginimą nei anksčiau. Daugelyje šalių tai pat nėra didelės aprėpties ir tinkamas išmokas suteikiančių socialinės apsaugos sistemų, o vyresnių žmonių turtas ir santaupos, jei asmuo jų turi, paprastai neužtikrina pakankamo finansinio saugumo iki gyvenimo pabaigos (*Income poverty in old age: an emerging development priority*, 2016). Kitaip tariant, tarp vyresnio amžiaus žmonių jaučiamas ekonominis nesaugumas daro juos ypač pažeidžiamais bei skatina socialinių problemų atsiradimą ir gyvenimo kokybės suprastėjimą.

Pajamų nepriteklis. Skurdas – pagrindinis pagyvenusių žmonių ekonominio pažeidžiamumo matas, kuris senatvėje gali atsirasti dėl specifinės grėsmės ar dėl laipsniškų procesų. Gyvenimo ciklo metu besikeičiant poreikiams, mažėjant pajamų potencialui pasikeičia ir skurdo grėsmės tikimybė. Kaip teigia Mohd, Senadjki ir Mansor (2016), vyresnio amžiaus žmonių skurdo paplitimas yra nuolatinis, kadangi šios amžiaus grupės atstovai turi ribotus resursus išbristi iš skurdo spąstų.

Vyresnio amžiaus žmonių grupės jautrumą ekonominiams iššūkiams patvirtina ir statistikos duomenys. Žvelgiant į Lietuvos situaciją, 2017 m. didžiausias skurdo rizikos lygis buvo 65 metų ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje. Duomenys rodo, kad 2017 m. pensininkų skurdas siekė 36.7 proc. ir palyginti su 2016 m., padidėjo 6 procentiniais punktais. Pensininkų situacija labai sudėtinga, nes paprastai jie neturi galimybių pasididinti savo pajamas. Be to, žemiausias pajamas – šiuo atveju pensijas – gaunantys asmenys yra itin jautrūs bet kokiems pajamų pokyčiams (*Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje*, 2018).

Nepaisant sumažėjusių vyresnio amžiaus žmonių pajamų, paradoksalu, bet vartojimo išlaidos senatvėje dažniausiai padidėja, ypač sveikatos priežiūros srityje. Dažnai padidėjus sveikatos

priežiūros išlaidoms sumažėja kitų prekių ir paslaugų vartojimas, o išėjus į pensiją gaunamos pajamos yra ribotos arba jų visai nėra, o tai dar labiau pastumia vyresnio amžiaus žmones į skurdą.

Vyresnio amžiaus žmonių užimtumo iššūkiai. Anot Lengvinienės, Rukienės, Tandzegolskienės (2014, p. 130), „prisitaikymas ir įsitraukimas į darbo rinką tampa problematiškas vyresnio amžiaus asmenims ir tai siejama su amžiumi, sveikatos problemomis, kurios būdingos vyresniame amžiuje, gebėjimu greitai prisitaikyti kintančioje aplinkoje ir susivokti naujausiuose technologiniuose laimėjimuose. Taip pat pastebima vyresnio amžiaus asmenų diskriminacija darbo rinkoje, kuri pasireiškia per keletą aspektų: darbo skelbimuose įdedamas amžiaus ribojimas, mokomųjų programų, kurios skatintų tobulėti arba sudarytų galimybes persikvalifikuoti stoka, darbo netekimas priešpensijiniame laikotarpyje“ (2014, p. 130).

Saugumo stoka. Benamystė – socialinė problema kelianti didesnę riziką tapti nusikaltimo auka. 2014 m. penkiose Jungtinėse Amerikos Valstijose vykdytas smurto prieš benamius tyrimas atskleidė, kad net 49 proc. tyrime dalyvavusių benamių yra buvę smurtinio išpuolio aukomis, o 62 proc. užpuolimo liudininkais (Stanley, Jansson, Akinyemi, Mitchell, 2016). Didelis benamių aukų skaičius gali būti susijęs tiek su bendrais benamystės ir smurto rizikos faktoriais, tiek su pavojinga benamystės aplinka. Nors apie vyresnio amžiaus benamių patiriama smurtą nėra žinoma daug, tačiau galima daryti prielaidą, kad amžius yra reikšmingas bruožas nusakantis didesnę tikimybę tapti nusikaltimo auka vėlesniame amžiuje ir ypač išgyvenant benamystę. Vyresnio amžiaus žmonės dažnai laikomi lengvais nusikaltimo „taikiniai“. Neturint saugios gyvenimo aplinkos bei stokojant gebėjimų kontroliuoti supančią aplinką, vyresnio amžiaus žmonėms kyla didesnė grėsmė būti užpuoltiems gatvėse ar laikinojo prieglobsčio įstaigose, nei jaunesnio amžiaus benamiams. Svarbu paminėti, kad mokslo atstovai, tyrinėjantys smurto reiškinį prieš vyresnio amžiaus žmones, nustatė, kad netinkamo elgesio aukomis dažniausiai tampa asmenys kenčiantys nuo sveikatos sutrikimų (silpnaprotystės, psichikos ligų) bei neturintis tinkamo socialinio tinklo saugumui užtikrinti (Dietz ir Wright, 2005).

Socialinės paramos stoka. Vyresnio amžiaus benamiai, skirtingai nei jaunesni, senstant susiduria su didesne tikimybe patirti su amžiumi susijusių praradimų. Sutuoktinio, vaikų ir draugų praradimai ar mirtys – ne tik senatvę sąlygojantys veiksniai, bet ir gyvenimą keičiantys įvykiai. Socialinių ryšių trūkumas, ypač šeimos ir draugų, galinčių ir norinčių padėti ištikus nelaimėi, stipriai veikia vyresnio amžiaus benamystės rizikos didėjimą. Mills-Dick ir Bachman (2010) pažymi, kad šeima ir draugai dažnai yra laikomi svarbiu apsauginiu veiksniu, apsaugančiu pažeidžiamą žmogų nuo tapsmo benamiu ir ilgalaikės benamystės išgyvenimo. Svarbu paminėti ir tai, kad vyresniame amžiuje žmonėms yra žymiai sunkiau užmegzti naujus ryšius, todėl socialinių kontaktų ratas nuolat mažėja. Pasak Mills-Dick ir Bachman (2010), psichinė liga yra vienas galimų iššūkių, užkertančių kelią žmonėms užmegzti ir palaikyti stabilius santykius. Dėl to dažnai atstumiamą šeimą ir draugai, kurie gali būti jėga, neleidžianti asmeniui tapti benamiu.

Lyginant vyresnio ir jaunesnio amžiaus benamių patirtis pastebima, kad vyresnio amžiaus benamiai yra labiau izoliuoti, rečiau buriasi gatvėse su kitais benamiais bei yra linkę atsiriboti nuo juos supančios aplinkos. Pastebima ir tai, kad dalis vyresnio amžiaus benamių, nors ir turi tam tikrų ryšių su šeimos nariais, nėra linkę pasikliauti jų pagalba (*Homeless older adults research project, 2004*).

Benamystės trukmė. Vyresnio amžiaus žmonių išgyvenamos benamystės laikotarpis taip pat labai ryškus veiksnys atskiriantis šią amžiaus grupę nuo jaunesnių benamių. Anot Grenier ir kt. (2016a), mokslinėje literatūroje pripažįstami vyresnio amžiaus benamių trajektorijų skirtumai, palyginus su

likusia benamių populiacija (žr. 1.2 skyriuje). Vyresnio amžiaus žmonės paprastai benamiais būna ilgiau arba patiria daugiau benamystės epizodų nei jaunesni benamiai. Vyresniame amžiuje išgyvenama lėtinė benamystė yra sustiprinama ne tik senėjimo nulemtų veiksmų, bet ir per ilgus metus dėl netinkamo gyvenimo būdo išsivysčiusių priklausomybių ir jų sąlygojamų lėtinių ligų.

Apibendrinant galima teigti, kad apie vyresnio amžiaus benamių kasdieninę gerovę ir galimybes įveikti benamystę nėra žinoma daug, tačiau mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad kasdieninės senėjimo ir benamystės patirtys yra reikšmingos siekiant suprasti amžiaus ir benamystės sąryšį. Šių patirčių tarpusavio sąveika daro įtaką egzistuojančiam „dvigubam pavojui“: benamystės sustiprinamus senatvės iššūkius ir atvirkščiai, senėjimo procesų keliamus benamystės pavojus vyresniame amžiuje. Vyresnio amžiaus žmonių poreikiai, kartu su kasdieniniame gyvenime išskylančiais socialiniais ir ekonominiais iššūkiais, pabrėžia būtinybę suprasti vyresnio amžiaus benamystę, išryškinant jų patirtis bendrame benamystės kontekste.

1.4. Socialinio darbuotojo pagalba vyresnio amžiaus benamiams

1.4.1. Socialinio darbuotojo veiklos svarba vyresnio amžiaus benamystės kontekste

Socialinių problemų sprendimas, kaip vyresnio amžiaus žmonių benamystė, reikalauja įvairių profesijų atstovų įsikišimo. Tačiau bene svarbiausias vaidmuo šalinant namų netekimo vyresniame amžiuje sukeltus padarinius, suteikiant visapusišką socialinę paramą, tenka socialiniam darbui ir šiai sričiai atstovaujančiam socialiniam darbuotojui. Taip yra dėl to, kad socialinio darbo profesija siekia atliepti labiausiai pažeidžiamo visuomenės sluoksnio - bendruomenių, žmonių grupių (įskaitant vyresnio amžiaus žmones), individų poreikius ir problemas.

Manthorpe, Cornes, O'Halloran, Joly (2015) teigimu, socialinių darbuotojų teikiama parama yra vienas pagrindinių pagalbos šaltinių žmonėms, turintiems daug ir sudėtingų poreikių, įskaitant benamystės riziką ir patirtį. Anot Macias (2015), socialiniai darbuotojai tiesiogiai dirbdami su benamystę išgyvenančiais asmenimis gilina žinias benamystės klausimais, kas lemia, kad šios srities specialistai geba geriau suprasti benamystės problemą. Socialinio darbuotojo turimos žinios ir įgūdžiai leidžia plačiau pažvelgti į kliento išgyvenamą namų praradimo krizę, „įvertinant supančios aplinkos poveikį ir numatant platesnius problemos sprendimo būdus, ne vien tik linijinį priežasties-pasekmės ryšį“ (Liobikienė, 2016, p. 37). Socialinių darbuotojų praktikoje taikomas holistinis požiūris į socialinių problemų egzistavimą, anot Harris ir White (2018) cit. Robinson (2020), padeda suprasti žmones viso jų gyvenimo – praeities, dabarties ir ateities kontekste, o ne tik juos mato atsižvelgiant į jų „paslaugų vartotojų“ vaidmenį ir pripažįstant asmens santykius ir aplinkybes, kurios formuoja jų gyvenimą.

Vyresnio amžiaus žmonės – ne tik viena sparčiausiai benamių populiacijoje auganti socialinė grupė kelianti ypatingą rūpestį dėl savo pažeidžiamumo, bet ir viena iš socialinėje rizikoje esančių visuomenės grupių. „Senėjimas reiškia padidintą pažeidžiamumo vystymosi riziką, kurią persmelkia vis didėjantys pokyčiai, apimantys individualių ir kolektyvinių aspektų rinkinį, darantį įtaką asmens gyvenimo ir sveikatos sąlygoms“ (Barbosa, Oliveira, Fernandes, 2019). Anot Scharlach'o (2015), socialiniame darbe vyresnio amžiaus žmonėms skiriamas ypatingas dėmesys dėl amžiaus sąlygojamų fizinių ir kognityvinių apribojimų, ribotų finansinių išteklių ar patiriamos socialinės izoliacijos.

Vyresnio amžiaus žmonės, kurie yra benamiai ar kuriems gresia benamystė, gali pasirodyti bet kurioje socialinį darbą praktikuojančioje aplinkoje: slaugos ir palaikomojo gydymo, psichiatrijos ligoninėse,

dienos centruose, nakvynės namuose, viešose įstaigose teikiančiose socialines paslaugas ir pan. Nors vyresnio amžiaus benamiams kyla daugelis tų pačių problemų kaip ir jaunesniems benamiais, yra keletas unikalių skirtumų, kurie skatina gilesnį įvairių sričių socialinių darbuotojų susirūpinimą vyresnio amžiaus benamiais:

- vyresnio amžiaus žmonėms benamystės padariniai gali pagreitinti ir sustiprinti senėjimo padarinius, įskaitant padidėjusį fizinį silpnumą, lėtines ligas, sutrikusį kognityvinį funkcionavimą, vienišumą (Brown, Hemati, Riley ir kt., 2015);
- vyresnio amžiaus žmonėms benamystė yra rizikingesnė tiek jų sveikatos, tiek žalos pavojaus požiūriu. Benamystės stresas gali sužlugdyti vyresnio amžiaus žmonių psichinę sveikatą, nes jie nerimauja dėl prieglobsčio suteikimo ir rūpinimosi savo fizine sveikata bei saugumu (Pope, Buchino ir Ascienzo, 2020);
- vyresnio amžiaus benamio patirtys ir neigiami senėjimo reiškiniai lemia, kad asmuo esantis krizinėje situacijoje neturi reikiamų galimybių ir įgūdžių susidoroti (adaptuotis) su netikėtu būsto praradimu ir apsigyvenimu institucinėje globoje. Anot Bikmanienės (2004), vyresniame amžiuje dėl amžiaus sąlygojamų pasikeitimų žmonėms sudėtingiau daryti įtaką juos supančiai aplinkai. Susilpnėję sugebėjimai ir pokyčiai aplinkoje stipriai veikia ir komplikuoja vyresnio amžiaus žmonių prisitaikymą naujoje socialinėje erdvėje.

Kadangi senatvė yra specifinis amžiaus tarpsnis, anot Gilmore (2013), socialiniai darbuotojai, dirbantys su vyresniais žmonėmis (įskaitant benamius), turi turėti reikalingų *žinių, įgūdžių* ir *vertybių* (Danisevičienė ir Povilaikaitė, 2004):

- *žinios*. Gilmore (2013) teigimu, socialiniai darbuotojai, dirbantys su vyresnio amžiaus žmonėmis, turi suprasti tarpusavyje susijusius biologinių, psichologinių, socialinių, politinių, ekonominių, kultūrinių ir dvasinių veiksnių aspektus, kurie turi įtakos vyresnio amžiaus žmonių gyvenimui. Autorius pažymi, kad socialiniai darbuotojai turi suprasti įprasto senėjimo ir su ligomis susijusių procesų skirtumus, kad galėtų taikyti holistinį ir sisteminių požiūrį į klientų poreikių supratimą padedant įveikti iškilusias problemas;
- *įgūdžiai*. Gilmore (2013) pažymi, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su vyresnio amžiaus žmonėmis, turi turėti specialių įgūdžių, įskaitant poreikių nustatymą, nuolatinės saugos ir pagarbos vertinimą, kurie ypač susiję su biofiziniu funkcionavimu ir jų sąveika su psichologiniais ir socialiniais procesais. Socialiniai darbuotojai, dirbdami su vyresnio amžiaus žmonėmis, turi išmanyti ir prisitaikymo strategijas, kadangi šios amžiaus grupės atstovai gali turėti regos ar klausos sutrikimų. Socialinių darbuotojų specifinių įgūdžių dirbant su vyresnio amžiaus žmonėmis svarbą patvirtina Danisevičienė ir Povilaikaitė (2004). Autorių teigimu, socialinio darbo įgūdžių srityje su vyresniais žmonėmis yra pabrėžtinas bendravimas (įskaitant jausmus), įvairiapusis tyrimas, įvairūs vaidmenys ir intervencijos, daugiaprofesinės komandos kūrimas;
- *vertybės*. Anot Johnson'o (2003, p. 62), „suprasti žmogaus vertybes ypač svarbu dirbant su vyresnio amžiaus žmonėmis“. Vyraujantys stereotipai dėl amžiaus ir benamystės kuria neigiamus požiūrius apie vyresnio amžiaus žmones, sukuriama neigiamas nuostatas galinčias trukdyti socialinio darbuotojo ir kliento sąveikai. Anot autoriaus, socialinis darbuotojas turi būti budrus ir gebėti nepripažinti egzistuojančių mitų. Ypatingi reikalavimai socialinio darbo vertybėms su vyresnio amžiaus žmonėmis taip pat apima: kliento silpnumą, artėjančią mirtį ir santykius tarp vyresnio amžiaus žmogaus ir jo šeimos. Visi šie klausimai gali sukelti daug etinių dilemų (Danisevičienė ir Povilaikaitė, 2004).

Aptariant socialinių darbuotojų veiklą vyresnio amžiaus žmonių benamystės kontekste, svarbu paminėti, kad tai ne tik specifinė amžiaus grupė, kuri turi didesnių sunkumų išgyvenant benamystės pasekmes, bet ir viena sudėtingiausių klientų grupė socialinės pagalbos teikimo procese.

Remiantis Naujanienės, Endriulaitienės, Ruškaus ir kt. (2016, p. 21) atlikta socialinių paslaugų senyvo amžiaus žmonių situacijos Lietuvoje analize, vis daugiau vyresnio amžiaus žmonių, turinčių vienokią ar kitokią negalią bei esančių krizinėje situacijoje, „naudojasi nakvynės namų paslaugomis, kurių nei fizinė aplinka, nei teikiamų paslaugų turinys neatitinka negalią turinčių senyvo amžiaus žmonių poreikių“. Pope, Buchino ir Ascienzo (2020) teigimu, nakvynės namų teikiamos paslaugos negali būti pritaikytos individualiems vyresnio amžiaus žmonių mobilumo ir prieinamumo poreikiams. Nakvynės namų patalpose nėra specialių įrenginių (liftų, turėklų, specialių gultų), padedančių vyresnio amžiaus žmonėms dėl amžiaus ar negalios savarankiškai judėti bei funkcionuoti. Taip yra dėl to, jog šios įstaigos pagrindinis tikslas yra teikti nakvynės paslaugas. Anot Pope, Buchino ir Ascienzo (2020), gyvenimas įstaigose neatitinkančiose vyresnio amžiaus žmonių poreikių ne tik didina kritimo riziką, bet ir slopina kasdienio gyvenimo veiklą. Pasak Bikmanienės (2004, p. 232), „nustatyta, jog specifinių asmens poreikių ir aplinkos poveikio neatitikimas sukelia papildomą įtampą, neigiamai veikiančia senyvo asmens gerovę“.

Galimos vyresnio amžiaus benamių pagalbos komplikuotumas kyla, nes „dėl vienokių ar kitokių priežasčių šie asmenys „neįtelpa“ į socialinės sistemos rėmus ir negali patekti į slaugos ligonines ar kitas ilgalaikę bei nuolatinę priežiūrą suteikiančias įstaigas“ (Indriliūnaitė, 2013, p. 66). Pasak Kuznecovienės ir Naujanienės (2015), tokios situacijos atsiradimą Lietuvoje, nepaisant didėjančio poreikio, lemia menkai išplėtotas socialinių paslaugų vyresnio amžiaus žmonėms sektorius. Situaciją paaštrina ir tai, jog daugelio nakvynės namuose apsigyvenusių vyresnio amžiaus žmonių senatvės pensijos ar neįgalumo pašalpos yra per mažos, jog būtų įmanoma susirasti, išsinuomoti būstą ar apsigyventi privačiose senelių globos namuose.

Vyresnio amžiaus žmogus, išgyvenantis benamystės sukeltas kliūtis ne visada yra pajėgus įveikti vienas, todėl svarbus vaidmuo pagalbos procese tenka socialiniam darbuotojui, esančiam arčiausiai krizėje esančio žmogaus. Vyresnio amžiaus benamiai – specifinė benamių grupė, kurios išgyvenamos benamystės įvairiapusiškumas lemia, kad socialiniams darbuotojams, siekiant užtikrinti efektyvias veiklos strategijas sprendžiant benamystės problemą, yra svarbu suprasti šios amžiaus grupės benamystės kontekstą. Suprasdami amžiaus sąlygojamo benamystės reiškinių kontekstą socialiniai darbuotojai gali maksimaliai padidinti vyresnio amžiaus žmonių fizinę ir psichologinę gerovę, išsaugant asmens nepriklausomybę ir potencialiai sumažinant benamystės reiškinių keliamus ekonominius ir socialinius iššūkius.

1.4.2. Socialinio darbuotojo funkcijos ir vaidmenys dirbant su vyresnio amžiaus benamiais

„Socialinis darbuotojas, kaip socialinių paslaugų teikėjas, dirbdamas konkretų darbą atlieka tam tikrus profesinius vaidmenis, kuriuos sudaro įvairios funkcijos. [...] Funkcijų įvardijimas ir klasifikavimas labai įvairus: nuo labai bendrų kompleksinių funkcijų grupių išskyrimo iki smulkaus konkrečios veiklos detalizavimo“ (Žalimienė, 2003, p. 103).

Remiantis bendrąją prasme, pagrindinė socialinio darbuotojo funkcija gali būti traktuojama kaip sutrikusio socialinio funkcionavimo atkūrimas. Socialinio funkcionavimo samprata – ne tik viena iš pagrindinių reikšmių skirianti socialinį darbą nuo kitų profesijų atstovų, bet yra ir „raktas“ leidžiantis suprasti unikalią socialinio darbo esmę. Teigiamas socialinis funkcionavimas yra asmens

sugebėjimas atlikti pagrindines užduotis, veiklas ir vaidmenis visuomenėje reikalingas jo pagrindiniams poreikiams patenkinti (*Social work and the social worker*, 2011). Anot Johnson'o (2003, p. 88), „socialinis funkcionavimas yra socialinio darbo praktikos dėmesio centre“. Nors socialinio darbo profesija yra susijusi su visų žmonių socialiniu funkcionavimu, ji tradiciškai prioritetą teikia labiausiai pažeidžiamų visuomenės narių poreikiams ir tiems, kurie patiria socialinę neteisybę, *benamystę*, diskriminaciją, socialinę atskirtį ir pan.

Benamystė – sutrikusio socialinio funkcionavimo grindžiama krizė, kuri gali būti aiškinama ir per krizių teorijos perspektyvą. Benamystė, kaip krizė gali būti suvokiama kaip „daugiareikšmis konceptas, kuriam būdingas vadinamasis „pasikeitimo / pokyčių fenomenas“. Tai reiškia, kad asmuo, patekęs į sudėtingą situaciją, turi ieškoti kitokių naujų sprendimo būdų, kadangi senieji metodai ir būdai tampa neveiksmingi, neefektyvūs. Neretai krizė traktuojama kaip pusiausvyros praradimas, kai reikalinga pagalba iš šalies, kad pusiausvyra būtų pakitusi” (Šapelytė ir Rimeikyte, 2014, p. 15). Siekiant atkurti socialinį funkcionavimą ir didinti susidorojimo/įveikimo su problemomis ir poreikių galimybes, vienas vertingiausių socialinio darbo praktikoje taikomų modelių yra krizių intervencijos. Krizių intervencijos modelis, dirbant su benamystę išgyvenančiais asmenimis, gali būti suprantamas žvelgiant į jį per pusiausvyros teorijos modelį.

Anot Liobikienės (2016, p. 24), „pusiausvyros modelis remiasi prielaida, kad individai išlieka, kai yra pusiausvyra tarp traumuojančio įvykio poveikio ir kompensacinių mechanizmų. Krizės metu kompensacinių priemonių mechanizmų nepakanka, sutrinka pusiausvyra, todėl intervencija turi būti nukreipta į pusiausvyros atstatymą“.

Vyresnio amžiaus benamiai ypač pažeidžiami krizės metu. Šios tikslinės grupės narių silpnas krizės įveikimo galimybes gali lemti silpni gebėjimai numatyti, įveikti, atsispirti ir (arba) atsigauti po natūralaus ar žmogaus sukulto pavojaus. Kompensacinių priemonių trūkumas gali būti veikiamas ir vyresnio amžiaus benamių negalėjimu savimi tinkamai pasirūpinti dėl amžiaus, fizinės ir psichinės sveikatos būklės. Vyresnio amžiaus benamių pažeidžiamumas krizės metu, anot Adomaitienės ir Balčiūnienės (2017), skatina ne vien tik atkurti prarastą ryšį, santykius, bet ir atsižvelgti į tai, kad iškyla būtinybė sustiprinti pažeidžiamo žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus. Kaip teigia Kučinskienė ir kt. (2003) cit. Adomaitienė ir Balčiūnienė (2017), socialinis darbuotojas to siekia padėdamas asmeniui integruotis į visuomenę ir skatindamas kuo visavertiškesnę žmogaus socialinį funkcionavimą. Pasak autorių, socialinių įgūdžių atkūrimas ir tobulinimas yra vienas iš svarbiausių socialinių paslaugų teikėjų uždavinių.

Išryškinant socialinio funkcionavimo reikšmę socialinių darbuotojų veiklos kontekste svarbu paminėti, kad socialiniai darbuotojai užtikrindami visapusišką klientų, įskaitant ir vyresnio amžiaus benamius, įsitraukimą į kasdieninį gyvenimą taip pat atlieka ir šias funkcijas (*Social work and the social worker*, 2011):

- socialinė priežiūra (angl. *social care*), tai – veiksmai ir pastangos, skirtos užtikrinti žmonių, kuriems reikia pagalbos, pagrindinius žmogaus funkcionavimui būtinus poreikius (maistas, pastogė, saugumas ir pan.) ir galimybes patenkinti savo psichosocialinius poreikius (priklausymo, priėmimo, paguodos). Kalbant apie socialinę priežiūrą, daugiausiai dėmesio skiriama reikalingų išteklių suteikimui ir (arba) pagalbai klientui būti kuo saugesniam sunkioje situacijoje, kurios artimiausiu metu nėra galimybės pakeisti;

- socialinis gydymas (angl. social treatment) apima veiksmus, skirtus pakeisti ar ištaisyti disfunkcinius, probleminius ar nerimą keliančius asmens ar šeimos elgesio modelius. Atliekant socialinio gydymo veiksmus daugiausiai dėmesio skiriama švietimui, konsultavimui, įvairioms terapijos formoms;
- socialinis stiprinimas (angl. social enhancement) apima veiksmus, kuriais siekiama pagerinti, išplėsti ar toliau plėtoti pozityviai veikiančius asmenų gebėjimus ir veiklą (*Social work and the social worker*, 2011).

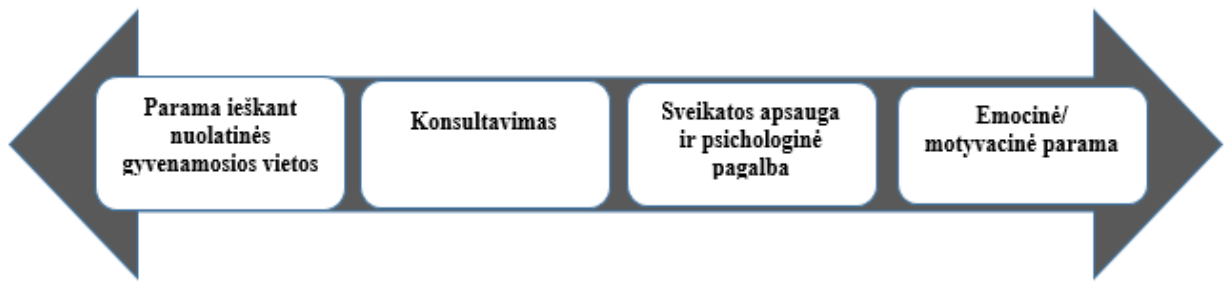
Anot Kavaliauskienės (2005, p. 234) „siekdami stiprinti ar atkurti žmonių socialinį funkcionavimą socialiniai darbuotojai palaiko ryšį, sąveikauja su žmonėmis ir jų socialine aplinka, kuri gali lemti jų gebėjimą įvykdyti savo gyvenimo tikslus, sumažinti vargą, įgyvendinti jų siekius ir vertybes. Socialiniai darbuotojai prisideda, kad palengvintų kaitą, stiprintų, atkurtų ar skatintų geresnius žmonių ir jų aplinkos santykius“.

Analizuojant socialinių darbuotojų funkcijas svarbu paminėti, kad „socialinių darbuotojų funkcijų struktūra skirtingo tipo socialinių paslaugų institucijose ir dirbant su įvairiomis klientų grupėmis yra gana skirtingos“ (Žalimienė, 2003, p. 110). Atsižvelgiant į analizuojamą temos objektą – **vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinių darbuotojų požiūriu**, socialinių darbuotojų funkcijos dirbant su benamiais bus išryškintos per nakvynės namų socialinio darbuotojo pareigybines nuostatas, kuriose apibrėžiamos pagrindinės veiklos funkcijos:

- nustatyti kliento socialines problemas ir išsiaiškinti jų atsiradimo priežastis;
- pasiūlyti problemos sprendimo būdus įtraukiant į pagalbos procesą kliento aplinką;
- nustatyti prioritetus problemai spręsti, planuoti paramą ir pateikti tinkamą paramos teikimo modelį;
- sudaryti individualų socialinių paslaugų planą ir jį vykdyti;
- konsultuoti, informuoti, tarpininkauti sprendžiant klientų problemas kitose įstaigose ir institucijose;
- organizuoti buitines ir asmens higienos paslaugas, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymą ir palaikymą;
- skatinti klientus įsijungti į savipagalbos grupes;
- vertinti teikiamų socialinių paslaugų efektyvumą, darbo su paslaugų gavėju eigą ir pokyčius, nustatyti asmens socialinės globos poreikį;
- organizuoti paslaugų gavėjų užimtumą;
- ir kt. (*X socialinio paslaugų centro nakvynės namų nuostatai*, 2016).

Anot Sadausko (2010, p. 253), „benamiai susiduria su daugybe įvairiausių problemų, todėl ir pagalbos jiems būdai turėtų aprėpti visas problemines sritis. Benamių integracija į visuomenę bus sėkminga tik tada, jei į šią problemą bus žiūrima holistiškai, jei paslaugos bus pritaikytos šių žmonių poreikiams“ (žr. 4 pav.).

4 pav. Socialinių darbuotojų, dirbančių su benamiais, prioritetinės funkcijos (sudaryta autorės pagal Sadauskas, 2010)

Benamiui reikalingas ne tik prieglobstis, bet ir socialinio darbuotojo teikiama pagalba, nes ne kiekvienas su šia problema susidūręs žmogus turi reikiamų įgūdžių ar žinių konstruktyviai įveikti namų praradimo sukeltas gyvenimo permainas. Aukščiau pateiktame paveiksle matyti socialinių darbuotojų, dirbančių su benamystę išgyvenančiais asmenimis, prioritetinės funkcijos pagalbos teikimo procese. Jos apima: paramą ieškant nuolatinės gyvenamosios vietos, konsultavimą, sveikatos apsaugos ir psichologinės pagalbos užtikrinimą bei emocinės/motyvacinės paramos teikimą. Svarbu paminėti, kad nėra vieno teisingo veiklos plano dirbant su benamystės krizėje esančiu žmogumi. Kiekvienas atvejis individualus, todėl socialinių darbuotojų atliekamų funkcijų eiliškumas gali skirtis.

Benamystė – kritinė namų netekimo situacija, todėl viena pagrindinių socialinio darbuotojo funkcijų dirbant su benamiais – parama ieškant nuolatinės gyvenamosios vietos, kurią taip pat galima įvardinti kaip vieną sudėtingiausių socialinių darbuotojų atliekamų funkcijų benamystės srityje. Taip yra dėl to, kad socialinis darbuotojas, teikdamas nuolatinio būsto paieškos paramą, susiduria su daug ir įvairių iššūkių. Žvelgiant per socialinio darbuotojo, dirbančio su vyresnio amžiaus benamiais perspektyvą, galime išskirti šiuos egzistuojančius vyresnio amžiaus benamių nuolatinio būsto paiešką lydinčius iššūkius:

- *būsto išlaikymo problemos*. Kaip pažymi Sadauskas (2010), benamystę išgyvenantiems asmenims pagalba yra reikalinga ne tik ieškant būsto, bet ir sprendžiant būsto išlaikymo situaciją. Būsto išlaikymo sąlyga ypač svarbi vyresnio amžiaus benamystės problemos sprendimo kontekste, kadangi tai amžiaus grupė, kuri susiduria su itin ryškiais ekonominiais sunkumais, kurie lemia būsto prieinamumo iššūkius. Vyresnio amžiaus benamiams, turintiems ypač mažas pajamas, kurios dažniausiai apima neįgalumo, senatvės pensijas ar pinigines socialinės paramos išmokas, išlaikyti išsinuotą būstą ypatingai sunku, o dažniausiai – net neįmanoma. Situaciją pablogina ir nuolat kylančios būsto nuomos kainos, kurių augimas neigiamai veikia vyresnio amžiaus benamių būsto paieškos galimybes, kadangi, tai amžiaus grupė gaunanti fiksuotas pajamas;
- *socialinio būsto neprieinamumas*. Vyresnio amžiaus benamiams socialinio būsto prieinamumas, kaip ir bet kuriam kitam benamiui, ypač svarbi alternatyvi pagalbos priemonė kovoje su benamyste. Socialinis būstas – valstybės teikiamos paramos priemonė užtikrinanti nuolatinį būstą asmenims, kaip vyresnio amžiaus benamiai, kurie neturi ir negali savarankiškai įsigyti ar išsinuoti pastovios gyvenamosios vietos (Indriliūnaitės, 2018). Nors vyresnio amžiaus benamių socialinių būsto poreikis nėra didelis, lyginant su likusia laukiančiųjų paramos būstui išsinuoti populiacija, tačiau šios specifinės benamių grupės amžiaus aspektas suponuoja, kad ši pagalbos priemonė nėra veiksminga, kadangi didžioji dalis vyresnio amžiaus benamių jos tiesiog nesulaukia. Remiantis Lietuvos statistikos

departamento duomenimis, kasmet socialinį būstą gauna vos apie 3 proc. jo laukiančiųjų, o paramos laukimo laikotarpis, ypač didžiųjų miestų savivaldybėse, svyruoja nuo 10 iki 30 m. (Indriliūnaitės, 2018).

Socialinių darbuotojų teikiama pagalba nuolatinio būsto paieškos procese neatsiejama nuo teikiamų bendrųjų socialinių paslaugų, tokių kaip konsultavimas. Taip yra dėl to, kad asmenys esantys krizinėje situacijoje ne visada geba naudotis „įvairiomis socialinėmis ir darbo paslaugomis bei neturi pakankamai žinių kaip gauti jiems priklausomas išmokas“. Taip pat „dažnai prireikia konsultacijų, kaip susitvarkyti su skolomis, kaip atsidaryti banko sąskaitą, įregistruoti savo gyvenamąją vietą“ (Sadauskas, 2010, p. 254). Vyresnio amžiaus žmonių konsultavimo poreikis kyla ir dėl to, kad krizę išgyvenantiems žmonėms „trūksta informacijos apie sudėtingus įvykius, situacijas, reiškinius, su kuriais jie susiduria. Dėl to didėja nerimas, baimė, bejėgiškumas ir nevilties jausmai“, kurie gali slopinti vyresnio amžiaus benamių galimybes naudotis reikalingais ištekliais ir paslaugomis (Liobikienė, 2016).

Svarbu paminėti, kad nemaža dalis vyresnio amžiaus žmonių, išgyvenančių (ypač lėtinę) benamystę, susiduria su fizinės, psichinės sveikatos sutrikimais ir įvairiomis priklausomybėmis, todėl ne ką mažiau svarbi socialinio darbuotojo atliekama funkcija, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais, yra „užtikrinti tinkamo gydymo ir reabilitacijos galimybes“ pagalbos procese (Sadauskas, 2010, p. 254).

Vyresnio amžiaus žmonių tapsmas benamiu neatsiejamas nuo asmens socialinės (emocinės) paramos tinklo pokyčių, kurie dažnai yra nulemti nutrūkusių ar komplikuočių socialinių ryšių, kas lemia gilėjančią benamystės problemą. Vyresnio amžiaus žmonių išgyvenama benamystė yra „ekstremali bei stresinė patirtis, kuri paveikia ir destabilizuoja visą žmogaus gyvenimą, turi įtakos socialinei izoliacijai bei mažina asmens pasitikėjimą savimi“ (Sadauskas, 2010, p. 254). Socialinio darbuotojo teikiama emocinė parama, vyresnio amžiaus benamiams, ypač svarbi, kadangi daugeliu atveju „gali padėti žmogui sukurti naujus socialinius ryšius ir atgauti motyvaciją bei teigiamą savęs vertinimą“ (Sadauskas, 2010, p. 254). Anot Macias'o (2015), socialinių darbuotojų teikiama socialinė (emocinė) parama yra kovos su stresine situacija, kaip benamystė, įveikimo mechanizmas bei pagrindinis komponentas padedantis žmogui geriau susidoroti su benamystės situacija. Kasnauskienė ir Račkauskienė (2016, p. 127) pažymi, kad „vienas iš pagrindinių socialinio darbuotojo veiksmų yra įtraukti klientą į motyvavimo procesą, atrasti efektyvias motyvavimo priemones“. Šių autorių „atliktas kokybinis tyrimas atskleidė, kad socialinis darbuotojas pagalbos procese taiko tokias benamio elgesį skatinančias keisti pozityviu motyvavimo priemones, kaip: palaikymas, įgalinimas, kontrolė. Socialinis darbuotojas išklauso, pataria, padrašina, tiki, kad kliento situacija keisis“ (p. 127).

Socialinių darbuotojų funkcijų įvairiapusiškumas atsižvelgiant į veiklos specifiką, anot Želimienės (2003, p. 110), suponuoja skirtingus socialinių darbuotojų vaidmenis, [...] kurie apibūdina santykio su klientu ypatybes. Išlaikant dėmesį benamystės fenomenai, anot Urmonienės (2002, p. 138), dirbant su marginalinėmis grupėmis, kaip benamiai, pagrindinė socialinio darbuotojo užduotis – „suderinti visuomenės bei marginalinių grupių tikslus ir lūkesčius padedant už visuomenės ribų esantiems žmonėms tapti visateisiais, lygiaverčiais visuomenės nariais“. Siekdamas šio tikslo, socialinis darbuotojas dažniausiai atlieka šiuos vaidmenis: *įgalintojas, informatorius, tarpininkas* (Urmonienė, 2002).

Įgalintojas. Įgalintojai yra pokyčių skatintojai, kurie naudoja skirtingus metodus, kad sudarytų klientams sąlygas, reikalingas jų tikslams pasiekti, įveikti gyvenimo iššūkius, įsitraukti į natūralaus

gyvenimo raidos procesus ir vykdyti užduotis (*Generalist social work practice perspectives*, 2011). Anot Venclovienės (2015, p. 113), „įgalinimo paradigma suteikia teorinius pagrindus socialinei pagalbai, nukreiptai į tuos, kurie atsидūrė labai sudėtingose gyvenimiškose situacijose, dažnai neberanda jėgų įveikti problemų, nebeįstengia tapti savarankiškesni“.

Urmonienė (2002, p. 138) pažymi, kad „įgalinimo strategija naudinga dirbant su už visuomenės ribų atsидūrusiais žmonėmis, nes jie neturi reikiamų įgūdžių grįžti į visuomenę. Įgalinimas – žmogaus motyvavimas, suvokimo ir patirties ugdymas, mokymas, įtikinimas, jog jis turi įgūdžių, reikalingų integruojantis į visuomenę ir turi teisę naudotis visuomenės ištekliais, reikalingais normaliai socialiai funkcionuoti“. Anot Kasnauskienės ir Račkauskienės (2016, p. 133), socialinis darbuotojas stengiasi įgalinti benamį prisiimti atsakomybę už savo sprendimus, ragina atnaujinti socialinius ryšius, rodo galimas ateities perspektyvas pakeitus gyvenimo būdą.

Siekiant vyresnio žmonių įgalinimo, anot Charenkovos (2019, p. 113), socialiniam darbuotojui „reikia sumažinti arba pašalinti jų galią blokuojančius veiksnius, t. y. jų pačių bejėgiškumo jausmą ir padidinti galimybę daryti įtaką sprendimams“. Tačiau svarbu paminėti, kad būsto krizę išgyvenantis vyresnio amžiaus benamis dėl sveikatos, kognityvinių sutrikimų, patiriamo streso dėl savo ateities, susiduria su įvairiais iššūkiais atlikdamas asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime reikalingas funkcijas. Patiriami nuolatiniai kasdienio gyvenimo sunkumai lemia, kad dažnas šio amžiaus grupės benamis savipagalbos procese yra linkęs labiau prisiimti pasyvaus ar silpno dalyvio poziciją. Tai leidžia daryti prielaidą, kad sprendžiant vyresnio amžiaus benamių problemas socialinio darbuotojo, kaip įgalintojo vaidmuo ne visais atvejais yra veiksmingas.

Tarpininkas. Skirtingai nei įgalintojas, socialinio darbuotojo atliekamas tarpininko vaidmuo ypač svarbus vyresnio amžiaus benamių tarpe. Benamystės situacijos priklauso nuo įvairių sričių, kurioms ne tik krizėje esantis asmuo, bet ir socialinis darbuotojas neturi įtakos ar pakankamai „įrankių“ išspręsti. Siekiant užtikrinti pažeidžiamų ir marginalizuojamų grupių gyvenimo pokyčius, vienas pagrindinių socialinių darbuotojų vaidmenų yra tarpininkavimas, t.y. kitų sričių specialistų įtraukimas į pagalbos procesą, siekiant efektyvių veiklos rezultatų. Johnson'as (2003) pažymi, socialinis darbuotojas, kaip tarpininkas galintis įvertinti kliento situaciją, ieško tinkamiausių ar alternatyvių išteklių, parengia ir vykdo pagalbos procesą bei bendradarbiauja su įvairiomis institucijomis siekiant užtikrinti, kad klientas sulauks pagalbos ir ja pasinaudos.

Informatorius. „Kadangi socialinis darbuotojas yra visuomenės ir už visuomenės ribų atsидūrusio žmogaus tarpininkas, informacijos teikimas yra abipusis. Socialinis darbuotojas dirba su marginalinėmis grupėmis, todėl gali suteikti informaciją visuomenei ir jos institucijoms apie šias grupes, jų poreikius ir reikalingą paramą. Marginalinėms grupėms priklausantiems žmonėms socialinis darbuotojas suteikia informaciją apie visuomenės išteklius, padedančius integruotis į visuomenę“ (Urmonienė, 2002, p. 138).

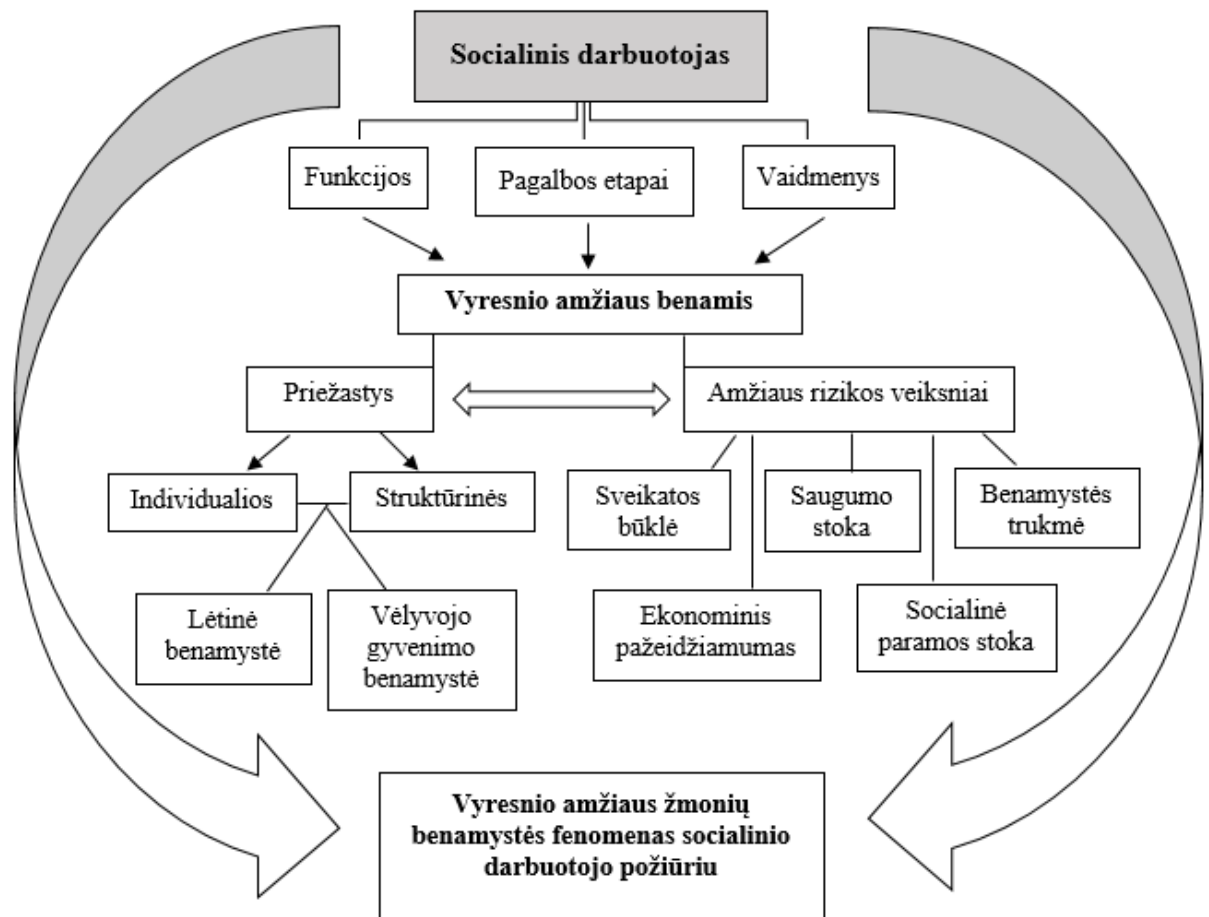
Kiek kitokius socialinio darbuotojo vaidmenis dirbant su benamiais išskiria Wong'as (2008) cit. Sadauskas (2010, p. 254). Anot autoriaus, socialinis darbuotojas „turėtų remtis įrodymais pagrįsta praktika, gerą patirtimi, siekti reikšmingų socialinių pokyčių, profesionaliai atliekant savo kaip konsultantų, advokatų, administratorių ir tyrėjų vaidmenis, dalyvaujant multidisciplininėse komandose, siekiančiose reaguoti į kompleksinius benamystę išgyvenančiųjų poreikius“.

Be jau aptartų vaidmenų socialiniam darbuotojui, dirbančiam su vyresnio amžiaus benamiais, savo veikloje taip pat svarbu taikyti ir socialinio darbo gerontologijos srityje egzistuojančius vaidmenis.

Atsižvelgiant į amžiaus aspektus bei vyresniame amžiuje benamystės keliamus emocinius iššūkius, socialinis darbuotojas dažniausiai taiko konsultanto ir gynėjo vaidmenis. Danusevičienės ir Polilaikaitės (2002, p. 275) teigimu, “senus žmones konsultuojančio socialinio darbuotojo pagrindinis tikslas – padėti jiems susidurti su tikrove, t.y. tikroviškai įvertinti problemas, pritapti prie naujos situacijos ir nenukentėti nuo neišvengiamų senėjimo procese pokyčių“. Socialinis darbuotojas, atlikdamas gynėjo vaidmenį, kalba kliento vardu ir kovoja už kliento paslaugas, stengdamasis rasti egzistuojančios problemos išeitį, pabrėžiant kliento teisę gauti paslaugas (Johnson, 2003). Šis vaidmuo ypač vertingas sprendžiant vyresnio amžiaus benamių galimus institucinės globos klausimus.

Mokslinės literatūros analizė atskleidžia, kad pagrindinė socialinio darbuotojo funkcija, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais, yra užtikrinti šių asmenų reintegraciją į visuomenę ne tik atkuriant sutrikusį socialinį funkcionavimą, bet ir sustiprinant asmens gebėjimus kovoti su iškilusiais sunkumais. Socialinės pagalbos procesas individualus, todėl socialinis darbuotojas, dirbantis su vyresnio amžiaus benamiu, privalo atsižvelgti į asmens, esančio krizinėje situacijoje, galimybes ir poreikius užtikrinant efektyviausią problemos sprendimo būdą. Svarbu paminėti, kad socialinio darbuotojo atliekamos funkcijos dažnai yra lygiagrečios jų atliekamiems vaidmenims, kurie benamystės ir amžiaus kontekste dažniausiai yra susiję su tarpininko, informanto, konsultanto ir gynėjo vaidmenimis.

Apibendrinant teorinę dalį, galime daryti išvadą, kad nepaisant menkai skiriamo dėmesio vyresnio amžiaus žmonių išgyvenamos benamystės analizei, tai yra aktuali XXI a. socialinė problema. Susirūpinimą vyresnio amžiaus benamių socialinės gerovės padėtimi skatina tiek nuolat augantis vyresnio amžiaus benamių skaičius, tiek amžiaus ir benamystės sąveikos daromų neigiamų veiksnių atsiradimas. Vyresnio amžiaus žmonių benamystė veikiama įvairių tarpusavyje susipynusių vidinių ir išorinių kasdienio gyvenimo aspektų, kaip ir likusios benamių populiacijos, tačiau šios amžiaus benamių patirčių subendrinimas, neatskiriant amžiaus sąlygojamų skirtingų benamystės išgyvenimų, lemia vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumą“. Siekiant atskleisti šios amžiaus grupės benamystės fenomeną vienas svarbiausių vaidmenų tenka socialinio darbo profesiją atstovaujančiam socialiniam darbuotojui. Socialinis darbuotojas – specialistas esantis arčiausiai namų netekimo krizę išgyvenančio asmens, gebantis ne tik empatiškai reaguoti į vyresnio amžiaus benamio patiriamus asmeninius, socialinius ir ekonominius išgyvenimus, bet ir suteikti visapusišką emocinę, socialinę paramą. Tai specialistas galintis atkurti sutrikusį krizinėje situacijoje esančio asmens socialinį funkcionavimą bei gebantis atskleisti asmeninius ir struktūrinius iššūkius, trukdančius vyresnio amžiaus benamiams sugrįžti į stabilaus gyvenimo vėžes. Pažymėtina, kad socialinio darbuotojo įgytos žinios ir patirtis, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais, yra didžiulis indėlis atskleidžiant daugelio visuomenės narių nematomą vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną. Žemiau yra pateikiamas vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teorinis modelis (žr. 5 pav.), atskleidžiantis socialinio darbuotojo požiūriu į vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno formavimosi procesą. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teorinį modelį sudaro du subjektai: socialinis darbuotojas ir vyresnio amžiaus benamis. Šiame kontekste, socialinio darbuotojo kasdieninės veiklos ypatumai, kaip: funkcijos, pagalbos etapai, atliekami vaidmenys yra požiūriu formavimosi pamatas, o vyresnio amžiaus benamio išgyvenamos benamystės priežastys ir rizikos veiksniai – informacijos šaltiniai. Pažymėtina, kad šie subjektai tarpusavyje susiję teikiant grįžtamąjį ryšį, kurio pagrindu yra konstruojamas socialinio darbuotojo požiūris į vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną.

5 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teorinis modelis (sudaryta autorės)

2. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūrio tyrimo metodologinis pagrindimas

2.1. Tyrimo organizavimas ir principai

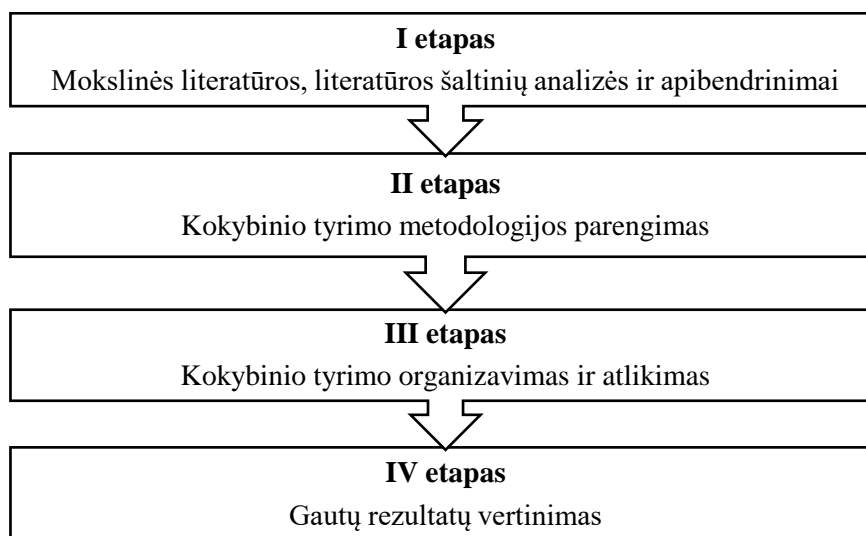
Teorinės tyrimo nuostatos. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu tyrimas remiasi *socialinio konstravimo teorijos perspektyva*. Anot Gergen (2003) cit. Naujanienė (2010, p. 67) „pagrindinė socialinio konstravimo perspektyvos idėja yra tai, kad realybė, kurią žmonės apibūdina žodžiais, yra socialiai konstruojama. Šis socialinis konstruktas yra padarinys socialinių procesų, kurių metu žmonės aprašo, paaiškina ar pasakoja apie save ir pasaulį, kuriame jie gyvena“. Autorė pažymi, kad subjektyvi socialinė tikrovė yra esminė socialinio konstravimo koncepcija. Svarbu pastebėti, kas socialinės tikrovės konstravimas, atliekamo tyrimo rėmuose, apima tiek tyrėją, kuris kuria subjektyvią socialinę tikrovę analizuodamas ir interpretuodamas gautas žinias/informaciją apie vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną, tiek tyrimo dalyviai (socialiniai darbuotojai), kurie savo pasakojimais apie patirtis, išgyvenimus, profesinės veiklos specifiškumą, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais, suteikia galimybę pažinti, taip kaip jie konstruoja juos supančią socialinę realybę.

Tyrimo strategija. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu problematikai nagrinėti buvo pasirinkta *kokybinio tyrimo metodologija*. Anot Bitino, Rupšienės, Žydžiūnaitės (2008, 45), „kokybinio tyrimo metodologija atvirai pabrėžia pažinimo objekto priklausomybę nuo aplinkos, nuo konteksto. Kokybiniu tyrimu siekiama atskleisti objekto ypatumus natūralioje aplinkoje, o holistiškai suvokiamas tyrimo objektas padeda suvokti socialinio veikėjo ir jo aplinkos visabiškumą“. Analizuojamos temos problematikai pažinti, kokybinio tyrimo metu yra taikoma *fenomenologinė strategija*. Ši tyrimo logika yra tinkamiausia atsižvelgiant į atliekamo tyrimo apibrėžtą objektą – vyresnio amžiaus žmonių benamystės *fenomeną*. Fenomenologinės strategijos tikslas – „tirti fenomenus, atskleidžiant žmogiškųjų išgyvenimų prigimtį ir būdus. Tyrėjas nagrinėja kasdieninį „gyvenamąjį pasaulį“, domisi, kokiais būdais žmonės jį išgyvena, kaip suprasti šiuos jų išgyvenimus“ (Bitinas ir kt., 2008, p. 124). Anot Žydžiūnaitės (2007) cit. Vaivada ir Blinstrubas (2011, p. 181), fenomenologijos tyrimo strategija naudojama tada, kai siekiama atskleisti fenomeną (*kas tai?*) ir būdą, kuriuo šis fenomenas atsiranda (*kaip?*).

Siekiant geriau suprasti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno esmę tyrime susitelkiama į socialinių darbuotojų požiūrius (patirtis). Tokį pasirinkimą lėmė analizuojamos problemos specifiškumas.

Tyrimo etapai. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu tyrimas vykdytas 2020 m. lapkričio mėn. trijų miestų nakvynės namuose. Šios įstaigos buvo pasirinktos tikslingai, atsižvelgiant į vykdomų veiklų specifiškumą. Pasirinktų įstaigų socialiniai darbuotojai tiesiogiai dirba su asmenimis, įskaitant vyresnio amžiaus žmones, išgyvenančius benamystę, teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas bei laikino apnakvindinimo ir apgyvendinimo paslaugas. Kasdieninis socialinis darbas su socialinėje atskirtyje esančiais benamiais, siekiant šių asmenų įgalinimo spręsti išskylančius sunkumus bei jų socialinės adaptacijos ir integracijos į visuomenę, leidžia atskleisti atliekamo tyrimo dalyką – *vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinių darbuotojų požiūriu*, ir tiksliausiai reprezentuoti tiriamąją populiaciją.

Siekiant atskleisti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūrį, empirinis tyrimas atliekamas 4 etapais (žr. 6 pav):

6 pav. Tyrimo schema (sudaryta autorės)

I etapas: atlikus mokslinės literatūros šaltinių analizę buvo atskleista benamystės sampratos įvairovė; bendrosios bei vyresnio amžiaus benamių tarpe egzistuojančios benamystės priežastys; amžiaus ir benamystės sąsajos: vyresnio amžiaus rizikos veiksniai; socialinio darbuotojo veiklos specifiškumas, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais. Šiame etape taip pat suformuluota analizuojamos temos - *vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu* problematika: sąlyginai mažai dėmesio skiriama vyresnio amžiaus žmonių išgyvenamos benamystės analizei, dar mažiau žvelgiant į šį fenomeną iš socialinio darbuotojo pozicijos. Atlikus mokslinės literatūros analizę buvo sudarytas vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teorinis modelis.

II etapas: parengta kokybinio tyrimo metodologija, kurioje pagrindžiamas pasirinktas empirinis tyrimas (tyrimo organizavimas ir atlikimas, pagrindžiami pasirinkti metodai) bei sudarytas iš dalies struktūruotas interviu instrumentas. Taikant šį instrumentą, buvo siekiama atskleisti socialinių darbuotojų požiūrį į vyresnio amžiaus benamių fenomeną, išsiaiškinti vyresnio amžiaus žmonių benamystės priežastis, amžiaus ir benamystės sąveikas bei socialinių darbuotojų veiklos ypatumus dirbant su vyresnio amžiaus benamiais.

III etapas: vykdomas tyrimas (tyrimas vykdytas 4 etapais): pirmame etape el. paštu buvo susisiekiama su įstaigų, kuriose ketinama atlikti tyrimą, vadovais. Pristačius atliekamo tyrimo temą, tikslą, tyrimo instrumentą buvo pateikiami prašymai dėl leidimo atlikti tyrimą. *Antrame etape*, gavus teigiamą atsakymą iš įstaigų vadovų, nustatytas preliminarus tyrimo dalyvių (socialinių darbuotojų) skaičius, jų atrankos kriterijai bei gauti kontaktiniai duomenys. *Trečiojo etapo metu* buvo užmegztas kontaktas su potencialiais tyrimo dalyviais. Telefoninių pokalbių metu socialiniai darbuotojai buvo supažindinti su tyrimu. Gavus sutikimus dalyvauti tyrime bei susitarus dėl interviu laiko pradėtas *ketvirtasis etapas* – praktinis tyrimo realizavimas.

IV etapas: empirinio tyrimo metu surinkti duomenys analizuojami, remiantis kokybinio turinio analizės metodu, pateikiant duomenų analizės interpretacijas, išvadas ir rekomendacijas.

Tyrimo etika. Ravenhill (2008) cit. Indriliūnaitė (2013, 58) teigimu, „etikos klausimai yra itin svarbūs visuose tyrimo etapuose – pradedant tyrimo dizainu ir įgyvendinimu, baigiant duomenų analize ir jų pristatymu“. Tyrimas atliekamas užtikrinant bendrus, moksliniuose tyrimuose, egzistuojančius etikos principus:

- *laisvanoriškumo principas (tiriamąjį sutikimas)* - tyrimo dalyviai pirmiausiai buvo supažindinti su atliekamo tyrimo tema, tikslu, tyrimo instrumentu bei tyrimo eiga. Tik tuomet potencialių tyrimo dalyvių buvo pasiteirauta apie jų dalyvavimą tyrime;
- *konfidencialumo principas* – tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad gauti duomenys bus naudojami tik tyrimo analizei atlikti ir nebus publikuojami viešumoje, niekas kitas be tyrimo dalyvių sutikimo negalės pasinaudoti interviu metu gauta informacija;
- *anonimiškumo principas* - tyrimo dalyviai buvo užtikrinti, kad jų vardai bus pakeisti bei tyrime nebus minimos organizacijos, kurias tyrimo dalyviai atstovauja.

Pagrindinės kokybinio tyrimo charakteristikos. Anot Bitino ir kt. (2008, p. 106), „pagrindiniai tyrimo požymiai tradiciškai yra du: validumas ir patikimumas“, kurių lygis rodo tyrimo kokybę. Atliekamo tyrimo validumas ir patikimumas užtikrintas šiais aspektais:

- tyrime taikyta kriterinė tyrimo dalyvių atranka, kurios dėka buvo galima pasirinkti tuos tyrimo dalyvius kurie tiksliausiai gali atsakyti į tyrėją dominančius klausimus (*vidinis validumas*);
- interviu duomenys įrašomi naudojant garso techniką (diktofoną). Interviu tekstas yra transkribuojamas, tyrimo duomenų analizėje pateikiamos autentiškos tyrimo dalyvių citatos (*vidinis validumas*);
- tyrimo dizaino ir proceso žingsnių detalus aprašymas, kad tyrimą galėtų pakartoti kiti tyrėjai (*pakartojamumo principas/išorinis validumas*);
- skirtingų tyrimo dalyvių (amžius, išsilavinimas, profesinė patirtis skirtingose organizacijose) įtraukimas į tyrimą (*patikimumas*);
- tyrimo instrumento patikimumą galima grįsti tyrėjos kompetencija (profesine patirtimi dirbant socialinio darbo srityje bei atliekant panašaus pobūdžio tyrimą).

Force majeure veiksniai

Tyrimas buvo vykdomas, kai visoje Lietuvoje Vyriausybės nutarimu buvo paskelbtas karantinas, todėl tai apsunkino duomenų rinkimo procesą. Interviu buvo atliekami telefonu, todėl tyrėjai teko susidurti su tam tikrais iššūkiais, nepriklausančiais nuo jos: kelis kartus, pokalbio metu, buvo nutrūkęs ryšys su tyrimo dalyvėmis, nes tyrimo dalyvės telefonas išsikrovė bei skambučio ryšys buvo labai prastas, todėl pokalbį reikėjo nutraukti, perskambinant tyrimo dalyvei iš naujo. Svarbu paminėti, kad potencialių tyrimo dalyvių paieška taip pat buvo nelengva. Buvo susisiepta su penkiomis įstaigomis su prašymu dalyvauti tyrime, tačiau tik trijų įstaigų darbuotojai sutiko sudalyvauti tyrime. Pažymėtina, kad ne visi asmenys pradžioje sutikę dalyvauti tyrime jame dalyvavo. Įvertinti nedalyvavimo priežasčių nėra galimybės, kadangi tyrėja apie tai nebuvo informuota. Interviu metu taip pat pastebėtas dalies tyrimo dalyvių nenoras dalintis savo patirtimi, išvalgomis. Nors dalyvavimas tyrime buvo grįstas laisvanorišku principu, kai kurių tyrimo dalyvių atsakymai į užduodamus klausimus buvo neišsamūs. Siekiant gauti atsakymus į pagrindinius klausimus dažnai reikėjo užduoti patikslinančius klausimus.

2.2. Tyrimo metodai

Mokslinės literatūros analizės metodas. Atlikta mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad vyresnio amžiaus benamystės fenomenas yra kompleksinė problema, susidedanti iš įvairių, sudėtingų, tarpusavyje susijusių veiksnių, kuriuos vyresnio amžiaus benamis dėl įvairių fizinių, psichinių, kognityvinių sutrikimų ne visada geba adekvačiai įvertinti. Tai lemia, kad tyrime susitelkiama į socialinių darbuotojų, esančių arčiausiai namų krizę išgyvenančių žmonių, profesines patirtis. Tyrimu siekiama ne tik suprasti subjektyvias socialinių darbuotojų nuomones vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno atžvilgiu (*kas tai?*), bet ir pateikti amžiaus ir benamystės sąsajų ir jų veikiamų rizikos veiksnių bei priežasčių analizes, problemos sprendimų ieškojimo būdus (*kaip?*). Susitelkimas į socialinių darbuotojų požiūrius vyresnio amžiaus žmonių benamystės kontekste suteikia galimybę atskleisti socialinio darbo specialistų, esančių arčiausiai namų krizę išgyvenančio asmens, požiūrių (patirčių) įvairovę bei išskirti vyresnio amžiaus žmonių benamystės esmines prasmes.

Dokumentų analizės metodas. Siekiant geriau suprasti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojų požiūriu tyrimo problematiką bei išplėsti empirines žinias tyrime buvo taikomas dokumentų analizės metodas. Anot Denzin'o (1970) cit. Bowen'o (2009), dokumentų analizė dažnai naudojama kartu su kitais kokybinio tyrimo metodais kaip trianguliacijos priemonė tiriant tą patį reiškinį. Dokumentų analizės metodo šaltiniai yra viešieji – išoriniai dokumentai: statistinės informacijos (Lietuvos Statistikos departamento oficialūs statistiniai duomenys) apie benamystės situaciją Lietuvoje bei tarptautinių organizacijų (EBPO; FEANTSA; ETHOS; MPHASIS) publikacijos apie benamystės reiškinį. Tyrimo metu taikyta *dokumentų turinio analizė*, kurios dėka buvo nustatomi prasmingi ir reikšmingi analizuojamų dokumentų fragmentai, leidžiantis gauti prasmę ir empirines žinias apie tiriamą konstrukciją. Pažymima, kad taikant šį metodą buvo sudarytas tyrimo teorinis modelis.

Tyrimo imties metodas. Tyrimo imčiai sudaryti buvo taikomi du tyrimo imties sudarymo būdai: kriterinė ir patogioji atranka, kurios buvo pasirinktos atsižvelgiant į tiriamo objekto specifiškumą. Tyrime taikomos kokybinės (tikslinės) atrankos, anot Bitino ir kt. (2008), suteikia galimybę pasirinkti pajėgius asmenis, kurie geba atsakingai samprotauti apie tiriamą problemą, todėl galima tikėtis, kad be jau teorijai žinomų teiginių ir išvadų, bus išsakyta naujų idėjų, kurios, tinkamai interpretuotos, gali praturtinti turimas žinias apie tyrimo objektą. Kokybinio tyrimo imčiai sudaryti pirmiausiai buvo taikyta kriterinė atranka, vadovaujantis šiais išskirtais kriterijais:

- tyrime dalyvaujantis asmuo turi turėti socialinio darbo išsilavinimą;
- tyrime dalyvaujantis asmuo turi turėti darbinės patirties su vyresnio amžiaus (65 m. ir vyresni) benamiais.

Nustačius pagrindinius imties sudarymo kriterijus buvo taikoma patogioji imtis, kuri suteikia galimybę atrinkti lengviausiai prieinamus tyrimo dalyvius. Remiantis apibrėžtais kriterijais ir patogiąja atranka, dalis tyrimo dalyvių buvo pasirinkti iš organizacijos, kurioje tyrėja dirba, kita dalis taikant tik kriterinę atranką. Svarbu paminėti, kad išskirti tyrimo imties kriterijai suteikia galimybę tinkamai atskleisti tyrimo objektą – *vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas* bei gauti patikimus ir pagrįstus duomenys, leisiančius geriau suprasti tiriamąjį fenomeną.

Tyrimo imtis sudaryta iš 7 interviu dalyvių (žr. 3 lentelėje). Tyrime dalyvavo nuo 32 iki 63 metų amžiaus socialinės darbuotojos, turinčios nuo 5 iki 23 socialinio darbo su benamiais stažą. Keturios

tyrimo dalyvės yra įgijusios aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą, trys aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Ilgiausiai trukęs interviu 45 min, trumpiausias 26 min., vidutiniškai interviu truko 34 min. Gavus žodinį tyrimo dalyvių sutikimą tyrimo duomenys buvo įrašomi į diktofoną. Duomenys buvo renkami 2020 m. lapkričio mėnesį.

3 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristikos

Interviu nr.	Amžius	Išsilavinimas	Socialinio darbo su benamiais stažas	Kodas
1.	63 m.	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo išsilavinimas	23 m.	x1
2.	54 m.	Aukštasis universitetinis socialinio darbo išsilavinimas (bakalauro laipsnis)	11 m.	x2
3.	52 m.	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo išsilavinimas	5 m.	x3
4.	35 m.	Aukštasis universitetinis socialinio darbo išsilavinimas (magistro laipsnis)	10 m.	x4
5.	51 m.	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo išsilavinimas	17 m.	x5
6.	32 m.	Aukštasis universitetinis socialinio darbo išsilavinimas (bakalauro laipsnis)	7 m.	x6
7.	53 m.	Aukštasis neuniversitetinis socialinio darbo išsilavinimas	5 m.	x7

Tyrimo duomenų rinkimo metodas. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūrio tyrime taikomas duomenų rinkimo metodas – *iš dalies struktūruotas interviu*. Anot Žydžiūnaitės (2007), iš dalies struktūruotas interviu yra vienas pagrindinių interpretavimu grindžiamų fenomenologinių duomenų rinkimo metodų. Pasak Bitino ir kt., (2008, p. 156), „pagrindinis pusiau struktūruoto interviu privalumas – interviu gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų, lyginant su neformaliuoju interviu, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma“. Iš dalies struktūruoto interviu pasirinkimą atliekamame tyrime taip pat lėmė ir galimybė iš anksto numatyti klausimų grupes bei interviu lankstumas nukreipiant temą norima eiga. Atliekant iš dalies struktūruotą interviu buvo pasirinktas interviu atlikimas telefonu. Šį interviu atlikimo būdą nulėmė Lietuvoje susiklosčiusi situacija dėl COVID-19 pandemijos. Interviu atlikimo laikotarpyje visos tyrimo dalyvės dirbo nuotoliniu būdu (iš namų) arba buvo saviizoliacijoje.

Interviu taikymas, pasirinktos temos problematikai nagrinėti, suteikia galimybę suvokti informantų (socialinių darbuotojų) požiūrius, vertinimus, nuomones bei patirtis vyresnio amžiaus benamystės fenomeno kontekste (Bitinas ir kt., 2008). Vaivada ir Blinstrubas (2011, p. 181) pažymi, kad tyrinėjant fenomeną interviu, kaip duomenų rinkimo metodas, yra pasitelkiamas siekiant „gauti informacijos, padedančios jam visapusiškai suprasti informanto požiūrį arba situaciją ir rasti naujų įdomių tyrimų sričių“.

Tyrimo duomenų analizės metodas. Kadangi yra analizuojami surinktų interviu tekstai, atliekamo tyrimo duomenų analizei pasirinktas *kokybinės turinio analizės metodas*. Taikyto metodo tikslas – nustatyti pagrindinius tiriamojo – vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno aspektus, išryškinant kaip fenomeną suvokia tyrimo dalyvis (socialinis darbuotojas), siekiant atskleisti jų mąstymo ir supratimo būdus bei norint giliau ir išsamiau interpretuoti gaunamus duomenis: panašumus/skirtumus tarp išskirtų kategorijų ir kodų (Žydžiūnaitė, 2005; Bitinas ir kt. 2008).

Kokybinės turinio analizės pasirinkimą taip pat lėmė galimybė atskleisti tyrimo objektui būdingas charakteristikas. Egzistuojančios mokslinės literatūros apie vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinio darbuotojo požiūriu nėra žinoma daug, o tai kas yra žinoma apima fragmentišką informaciją, kuri nesuteikia pakankamai žinių norint atskleisti tikrąjį vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno „veidą“.

Kokybinės turinio analizės metodo taikymas tyrime rėmėsi sistemišku keturių žingsnių vykdymu (Žydzžiūnaitė, 2005 cit. Bitinas ir kt. 2008):

1. **tyrimo duomenų konceptualizavimas.** Atliekamas daugkartinis teksto skaitymas, kuomet atrenkami duomenis (analizės vienetas), kurie turinio prasme tiesiogiai atitinka analizuojamą tyrimo objektą, o kurie vis tik neturi jokio prasminio ryšio su tyrimo kontekstu;
2. **išskiriamos kategorijos.** Atrinkus duomenis, prasminiai vienetai (žodžiai, frazės, pastraipos), kurie yra susiję vienas su kitu kontekstu ir turiniu yra formuluojami kaip temos ar pradinės kategorijos;
3. **subkategorijų kūrimas skaidant kategorijų turinį.** Pastebėjus, kad duomenys savo turinio prasme yra panašūs, kategorijų turiniai buvo skaidomi į smulkesnius elementus – subkategorijas;
4. **kategorijų ir subkategorijų interpretavimas ir pagrindimas** remiantis iškeltais tyrimo klausimais.

2.3. Iš dalies struktūruoto interviu instrumento pagrindimas

Tiriant vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinių darbuotojų požiūriu iš dalies struktūruoto interviu metodu, parengtas instrumentas, kuriame be numatytų demografinių klausimų apie tyrime dalyvavusius asmenis, iš anksto buvo parengtos trys pagrindinės klausimų grupių temos (žr. 4 lentelę.). Kiekviena klausimų grupė turi nuo 2 iki 5 klausimų, bendras iš dalies struktūruoto klausimyno klausimų skaičius yra 10 klausimų. Siekiant užtikrinti gaunamų duomenų „prisotinamumą“ kiekvienai klausimų grupei buvo priskirti ir patikslinantys papildomi klausimai. Žemiau pateiktoje lentelėje taip pat pateikiami kiekvienos klausimų grupės siekiniai, atskleidžiant užduodamų klausimų motyvus. Pažymėtina, kad kilus neaiškumui, tyrimo dalyviams klausimai buvo reformuluojami arba detalizuojami užduodant patikslinančius papildomus klausimus.

4 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu instrumentas

Klausimų grupės	Klausimai:	Patikslinantys papildomi klausimai:	Klausimo siekiniai:
Demografiniai	<ul style="list-style-type: none"> • Kokia darbinė patirtis su benamiais? • Kokia bendra socialinio darbo profesinė patirtis? • Išsilavinimas? • Amžius? 		Siekiami apibūdinti tyrimo dalyvių
Benamystės fenomenas	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip vertinate vyresnio amžiaus žmonių benamystės situaciją Lietuvoje? • Kaip manote, kas lemia vyresnio amžiaus benamystės egzistavimą? 	<p>Kokia jūsų nuomone tai problema: socialinė, aktuali, auganti, visuomenės matoma?</p> <p>Koks patiriamas benamystės laikotarpis?</p>	Siekiami atskleisti vyresnio amžiaus žmonių benamystės Lietuvoje fenomeną bei vyresnio amžiaus žmonių benamystės priežastis
Vyresnio amžiaus benamiai	<ul style="list-style-type: none"> • Kokie amžiaus rizikos veiksniai daro įtaką benamystei? • Papasakokite kuo vyresnio amžiaus benamiai skiriasi nuo kitų benamių? • Kaip manote, su kokiais sunkumais susiduria vyresnio amžiaus benamiai norėdami sugrįžti į stabilų gyvenimą? 	Kokie sunkumai kyla ir kas juos lemia?	Siekiami charakterizuoti vyresnio amžiaus žmones; išryškinti amžiaus skirtumus tarp benamių; išsiaiškinti kas trukdo vyresnio amžiaus benamiams sugrįžti į „normalų“ gyvenimą
Socialinio darbuotojo veikla dirbant su vyresnio amžiaus benamiais	<ul style="list-style-type: none"> • Papasakokite, kodėl socialinis darbas yra svarbus vyresnio amžių benamių socialinės pagalbos procese? • Papasakokite, kaip organizuojate pagalbos procesą vyresnio amžiaus benamiams? • Kokius iššūkius turite įveikti sprenddami vyresnio amžiaus benamių problemas? • Kaip turėtų būti sprendžiama vyresnio amžiaus benamių problema užtikrinant jų sugrįžimą į visuomenę? • Kaip vyksta bendradarbiavimas (viduje ir išorėje) teikiant pagalbą vyresnio amžiaus benamiams? 	<p>Kokie pagrindiniai pagalbos proceso etapai?</p> <p>Kokia pagalba, socialinė paslauga dažniausiai reikalinga?</p> <p>Kokias spragas pagalbos procese įvardintumėte (tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka, socialinės apsaugos sistemos)?</p> <p>Kokių sričių specialistai turėtų prisidėti?</p>	<p>Siekiami išsiaiškinti socialinio darbo vaidmenį benamystės kontekste, socialinio darbuotojo funkcijas; vaidmenis; pagalbos proceso žingsnius.</p> <p>Siekiami nustatyti socialinės pagalbos vyresnio amžiaus benamiams kliūtis; išsiaiškinti, kaip būtų galima spręsti vyresnio amžiaus benamių problemą ir kas turėtų/galėtų prisidėti prie problemos sprendimo.</p>

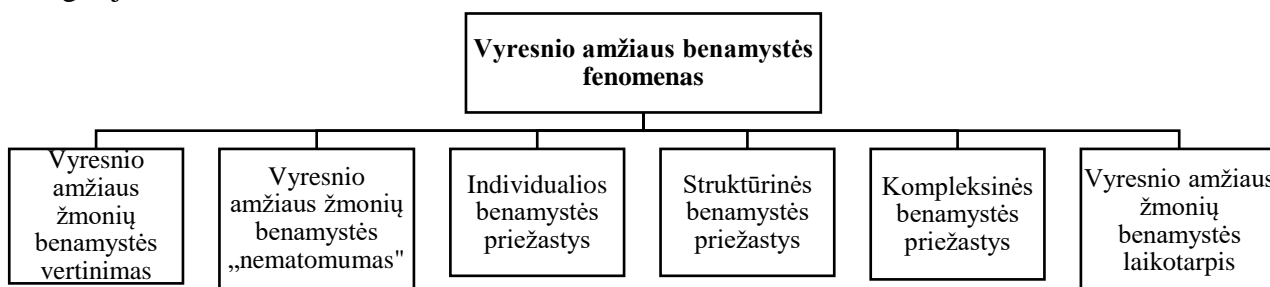
3. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūrio empirinio tyrimo rezultatai

3.1. Interviu duomenų analizė

Pažymima, kad interviu duomenų analizė buvo atliekama remiantis teorinio modelio sudarytu klausimynu, išryškinant klausimyne pateiktas tris pagrindines klausimų grupių temas: *vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas; vyresnio amžiaus benamiai; socialinio darbuotoja veikla dirbant su vyresnio amžiaus benamiais.*

3.1.1. Socialinių darbuotojų požiūris į vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną

Siekiant atskleisti pirmąją klausimų grupių temą – *vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną*, tyrimo dalyvių buvo teirautasi dviejų pagrindinių klausimų, kuriais remiantis buvo atskleidžiama socialinių darbuotojų nuomonės apie analizuojamą fenomeną ir jo formavimosi ypatumus. Atlikus surinktų interviu duomenų analizę bei apibendrinus gautus rezultatus šiame skyriuje išskirtos šešios kategorijos (žr. 7 pav.). Išsamus tyrimo rezultatų aptarimas bus pristatytas pagal šias šešias išskirtas kategorijas.

7 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu kategorijos

Vyresnio amžiaus žmonių benamystės vertinimas. Siekiant atskleisti šią kategoriją tyrimo dalyvių buvo teirautasi *kaip vertinate vyresnio amžiaus žmonių benamystės situaciją Lietuvoje?* Išanalizavus gautus duomenis išskirtos keturios subkategorijos, kuriomis remiantis socialiniai darbuotojai apibrėžia vyresnio amžiaus benamystės fenomeną. Tai apima *aktualumo, augimo, matomumo ir nematomumo* aspektus.

Pirmoji išryškėjusi subkategorija, pagal kurią vertinama vyresnio amžiaus žmonių benamystė – *aktuali problema*. Anot Kocai (2006, p. 53), „postmodernioje visuomenėje benamystė tampa nors ir specifine, bet visiems aktuali problema“. Šį teiginį patvirtina ir tyrimo dalyvavę socialiniai darbuotojai, kurių nuomone: <...> „*benamystės situacija yra labai aktuali socialinė problema*“ (x2); <...> „*bet kuriuo atveju yra aktuali problema*“ (x4). Svarbu paminėti, kad analizuojamos temos aktualumą skatina ir išgyvenamos problemos sudėtingumas. Namų netekęs žmogus atsiduria krizinėje situacijoje, kuri tyrimo dalyvio teigimu, gali būti apibūdinama, kaip: „<...> *žmonės yra visiškame dugne.*“ (x4). Kaip teigia Kocai (2006, p. 53), taip yra dėl to, kad benamystę išgyvenantys žmonės „visiškai arba dalinai eliminuojami iš visiems įprastos ekonominės, kultūrinės, dvasinės žmonių bendravimo erdvės“. Neturėdamas namų, nedalyvaudamas visuomeniniame gyvenime žmogus atsiduria už įprasto kasdieninio gyvenimo ribų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad namų netekimas – ypač rizikinga socialinė problema, ne tik kelianti grėsmę asmens saugumui, bet ir didinanti šios problemos aktualumą.

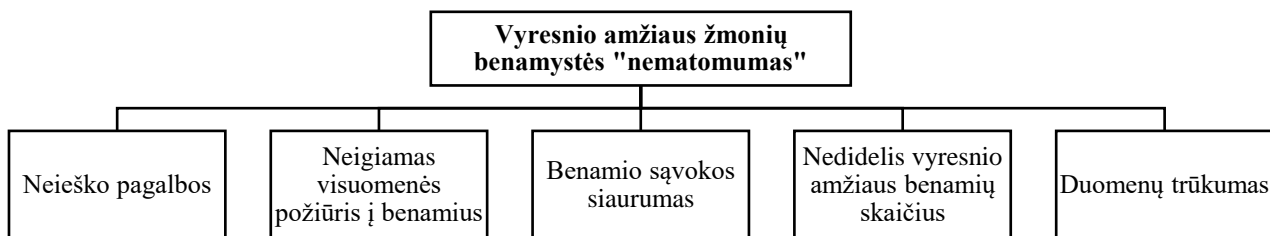
Auganti problema – tai antroji išskirta subkategorija, apibrėžianti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno vertinimą. Analizuojant šios amžiaus grupės benamystės augimą svarbu paminėti, kad nėra tikslių duomenų apie vyresnio amžiaus žmonių benamystės didėjimą. Tačiau įvertinus visuomenėje vykstančius demografinius pokyčius, kuriuos aprašo Sermons ir Henry (2010), Šurkienė (2012) ir kt., vyresnio amžiaus žmonių benamystę sąlyginai galima apibrėžti kaip augančią socialinę problemą. Tai patvirtina ir interviu metu surinkti duomenys: <...> „*tai auganti problema, nes tų benamių vis daugėja*“ (x3); <...> „*tikrai didėjanti problema, kuri tikriausiai niekada ir nesibaigs*“ (x2); <...> „*šiek tiek yra didėjanti problema*“ (x1); <...> „*vyresnio amžiaus benamystė turėtų augti, vien dėl to, kad visuomenei senstant, sensta ir benamiai*“ (x7). Kaip matome, vyresnio amžiaus žmonių benamystė turi „potencialą“ augti, o ne mažėti. Ir viena pagrindinių šios sąlygos priežasčių – egzistuojanti senstanti populiacija. Šis reiškinys yra stiprus veiksnys prisidedantis prie vyresnio amžiaus benamių skaičiaus augimo.

Interviu metu tyrimo dalyvių taip pat buvo teirautasi jų nuomonės apie vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos pastebimumą. Tyrimo dalyvių nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė, todėl atsižvelgiant į gautus duomenis buvo išskirtos dvi subkategorijos, atskleidžiančios kaip socialiniai darbuotojai formuoja vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno matomumą. Svarbu paminėti, kad žemiau išskirtas subkategorijas galima sieti su absoliučiąja ar santykiine (paslėptąja) benamyste.

Matoma problema – trečioji subkategorija, kuria remiantis vyresnio amžiaus benamystės fenomeną galima apibrėžti kaip visuomenei pastebimą socialinę problemą: <...> „*visuomenėje yra gerai matoma*“ (x2); <...> „*mes matome*“ (x6); <...> „*dėl matomumo, tai kažkokia dalis matoma*“ (x3). Analizuojant problemos matomumo aspektą tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidė, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystės reiškinys yra pastebimas tik tiek kiek viešoje erdvėje yra matomas benamystę išgyvenantis žmogus: <...> „*Nebent mato tuos valkataujančius senus žmones, kurių stengiasi išvengti*“ (x5); <...> „*žmonės vaikstantys prie konteinerių, prie parduotuvių*“ (x3); <...> „*gyvena rūsiuose, miškuose, laiptinėse*“ (x1). Surinkti duomenis leidžia daryti prielaidą, kad benamystės matomumas labiausiai paremtas benamystės patirtimi, kuri dažniausiai apima gatvės (absoliučiąja) benamystę. Gatvėje gyvenantys benamiai – tai labiausiai matoma ir didžiausią skurdą ir atskirtį atspindinti benamystės forma (*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl benamystės problemos, 2012*)

Analizuojant socialinių darbuotojų nuomones apie vyresnio amžiaus benamystės situaciją Lietuvoje taip pat išryškėjo ir vyresnio amžiaus žmonių benamystės nematomumo aspektas. *Nematoma problema* – ketvirtoji išskirtoji subkategorija, kuri yra susijusi su suvokimu, kad tam tikros benamių grupės lieka nematomos socialinių paslaugų teikėjams, politikos formuotojams, statistiniuose tyrimuose ar apklausose. Tai apima paslėptąją benamystę. Kaip teigia tyrimo dalyviai: <...> „*vyresnio amžiaus žmonių dar labiau nematoma*“ (x4); <...> „*kiti žmonės gal nemato*“ (x5); <...> „*Tai yra mažiau matoma problema nei jaunesnių žmonių benamystė <...> visuomenė tiesiog mažiau atkreipia dėmesio*“ (x2); <...> „*visuomenė jų nenori matyti*“ (x1); „*tai yra maža žmonių grupė, į kurią yra nukreiptas tikrai mažas dėmesys*“ (x7). Kaip matome, daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų sutinka, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystė – nematoma problema ir amžius yra reikšmingas veiksnys mažinantis vyresnio amžiaus žmonių benamystės pastebimumą.

Vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumas“. Siekiant geriau suprasti tyrimo metu išryškėjusį vyresnio amžiaus žmonių benamystės nematomumo aspektą buvo sukurta atskira kategorija, jai priskiriant penkias subkategorijas, kurių dėka yra paaiškinamos šios amžiaus grupės benamystės „nematomumo“ priežastys. Kategoriją sudaro: *neieško pagalbos*, *neigiamas visuomenės požiūris į benamius*, *benamio sąvokos siaurumas*, *nedidelis vyresnio amžiaus benamių skaičius* ir *duomenų trūkumų* subkategorijos (žr. 8 pav).

8 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumo“ kategorijos subkategorijos

Pirmoji subkategorija išryškėjusi analizuojant tyrimo dalyvių pasakojimus - *neieško pagalbos*. Kaip matome, ši subkategorija yra susijusi su pačių krizinėje situacijoje esančių žmonių laisvanorišku apsisprendimu nesikreipti pagalbos. Vyresnio amžiaus žmonės, išgyvenantys namų praradimą, dažnai yra linkę susitaikyti su patiriama krize ir neieškoti pagalbos ar problemos sprendimo būdų: <...> „*vyresnio amžiaus žmonės yra mažiau linkę skųstis, ieškoti socialinės pagalbos <...> mažiau lankosi įvairiose įstaigose, kurios teikia įvairias socialines paslaugas*“ (x2); <...> „*yra gatvės benamių, kurių niekas nežino, jei jie patys nesikreipia*“ (x7). Nagrinėjant tyrimo dalyvių išsakytus teiginius apie vyresnio amžiaus benamių apsisprendimą neieškoti pagalbos išryškėjo išgyvenamos krizės kompleksiskumas. Benamystė – ne tik namų praradimas, tai problema kartu su savimi “atsinešanti” daugybę kasdienio gyvenimo pokyčių, kurių įveikimas pirmiausiai reikalauja stiprių vidinių, krizėje esančio žmogaus, resursų. Jų neturint ar turint nepakankamai didėja nevilties, beviltiškumo jausmai dėl susiklosčiusios situacijos, o tai lemia, kad tam tikra dalis vyresnio amžiaus žmonių užsidaro savyje neieškodami pagalbos.

Vyresnio amžiaus benamių nenoras būti pastebėtam išgyvenant benamystę gali būti veikiamas ir *neigiamo visuomenės požiūrio į benamius*. Tai antroji analizuojamoje kategorijoje išryškėjusi subkategorija. Anot Kocai (2006), visuomenės požiūris į benamius Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, iš esmės yra universalus – jie daugiau ar mažiau smerkiami. Kaip teigia tyrimo dalyviai, visuomenė benamystę vertina kaip nepageidaujamą socialinę problemą: <...> „*visuomenė labai neigiamai žiūri į benamius <...> žiūri kreivai*“ (x5); <...> „*Visuomenė netoleruoja tos benamystės*“ (x1). Anot Belcher'o ir DeForge (2012), benamystės stigmatizacija gali būti veikiamą kelių priežasčių: netikslingo visuomenės požiūrio į benamystės formavimąsi ir benamiams priskiriamų neigiamų savybių. Remiantis pirmuoju požiūriu, visuomenė vis dar linkusi benamystės atsiradimą vertinti sutelkiant dėmesį tik į krizinėje situacijoje esantį asmenį, kaltinant jį dėl susiklosčiusios situacijos, pamirštant socialines ir ekonomines jėgas, keliančias grėsmes kiekvieno iš mūsų gyvenimui: t.y. - nedarbas, ribotas prieinamas būstas ar šeimyninės krizės. Antruoju požiūriu smerktinas visuomenės požiūris benamių atžvilgiu atsiranda, nes šiai socialinei grupei yra priskiriama nuvertinta „socialinė tapatybė“ (Belcher ir DeForge, 2012). Šie žmonės dažnai yra apibūdinami, kaip: <...> „*iškritę iš sistemos*“ (x5); <...> „*atstumtieji <...> žmonės užribyje <...> žlugusiais žmonėmis, todėl su jais terliotis niekas nenori*“ (x1). Tokie apibrėžimai, anot Sadausko (2008, p. 129), kyla nes „individas, atsidūręs už savo socialinės grupės ribų ir neturėdamas nuolatinės gyvenamosios vietos,

įgauna specifinių benamiams būdingų elgesio bruožų ir perima šios žmonių kategorijos gyvenimo normas bei vertybes". Tai patvirtina ir tyrimo metu surinkti duomenys: <...> „jie yra žmonės vartojantis žalingus įpročius, nevalyvi, netvarkingi“ (x1). Kaip rodo tyrimo duomenys, benamystę išgyvenantis žmogus dažniausiai suvokiamas kaip asocialus ar degradavęs asmuo, pasižymintis visuomenei nepriimtiniu elgesiu. Benamio išskirtinė išvaizda, neadekvatus elgesys, nepriimtinas gyvenimo būdas yra egzistuojančios stigmos pagrindas. Tai lemia, kad atsidūrę krizinėje situacijoje visuomenės nariai – vyresnio amžiaus žmonės dažnai yra paliekami likimo valiai, taip sustiprinant jų patiriamą socialinę atskirtį.

Tyrimo dalyvių pasakojimai taip pat atskleidžia, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumas“ yra veikiamas ir *benamio sąvokos siaurumo*. Apibrėžiant šią subkategoriją, tyrimo dalyviai pažymi, kad yra klaidinga galvoti apie vyresnio amžiaus benamystės fenomeną vertinant tik tuos, kurie gyvena viešuose erdvėse. Ne visi benamystę išgyvenantys asmenys yra gatvės benamiai. Dalis žmonių patiria dalinę benamystę, kuri gali apimti neapibrėžtą, laikiną ar nekokybišką prieglobstį. Kaip pažymi tyrimo dalyviai, vyresnio amžiaus asmuo netekęs namų pirmiausiai patenka į laikinai apgyvendintų žmonių kategorija: <...> „kai kurie glaudžiasi pas artimuosius <...> yra tokie būstai, kaip nesaugus būstas arba nepritaikytas būstas“ (x4); „Ką skaitome benamiais? Kitas benamis yra kuris nuomojasi, prisiglaudžia pas kažką“ (x1); <...> „galima kreiptis į trumpalaikės ar ilgalaikės socialinės globos įstaigas, kur jau žmogus nebus laikomas benamiu, nepaisant kad jie neturi namų“ (x2). Atsižvelgiant į socialinės paramos tinklą, finansines galimybes, sveikatos būklę dalis vyresnio amžiaus žmonių netekę namų laikinai apsistoja pas artimuosius, draugus, apsigyvena socialinės globos įstaigose ar netradiciniuose būstuose. Tačiau tai nėra tvarus ir ilgalaikis problemos sprendimo būdas, kuris garantuoja nuolatinę gyvenamąją vietą. Kaip pažymi vienas tyrimo dalyvis: <...> „tarsi gali galvoti, kad taip jie turi kur gyventi, kad tai nėra benamystė, bet iš tikrųjų tai yra labai didelės rizikos žmonės, kurie labai greitai gali tapti benamiais. Jie neturi visiškai jokios apsaugos“ (x4). Aptariant tyrimo dalyvio išsakytus teiginius, galima teigti, kad „stogo virš galvos“ faktas nesumažina rizikos tapti benamiu. Nepaisant gyvenamosios vietos ypatumų, benamystė iš šių žmonių gyvenimų niekur nedingsta tik pasislepia už benamio sąvokos siaurumo. Gauti duomenys artimi Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonės dėl benamystės problemos (2012) dokumente išdėstytoms mintims, kuriose benamystės atvejai skatinami traktuoti, kaip gyvenimu: nakvynės namuose ar laikinuose būstuose gyvenantys asmenys, asmenys laikinai apgyvendinti šeimose arba pas draugus, asmenys priversti išsikelti iš įvairaus pobūdžio įstaigų, būsto neturintys asmenys, asmenys, kuriems gresia iškeldinimas arba netinkamuose ar nesauguose būstuose gyvenantys asmenys.

Ketvirtoji subkategorija, prisidedanti prie vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumo“ - šios amžiaus grupės, *vyresnio amžiaus benamių nedidelis skaičius*. Tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidžia, kad nakvynės namų populiacija dažniausiai sudaro darbingo amžiaus benamiai, o vyresnio amžiaus benamiai yra tik labai maža dalis nakvynės namuose apsistojuusių žmonių: <...> „su kuriuo mes susiduriame nėra labai didelis. Aš sakyčiau, kažkur iki 10 proc. žmonių kurie neturi kur gyventi ir kreipiasi į mus, yra vyresnio amžiaus, turiu omenyje pensijinio amžiaus“ (x4); <...> „per mėnesį būna <...> nuo 3 iki 5 pensijinio amžiaus“ (x2). Kiek kitokią nuomonę išsako, kitas tyrimo dalyvis, kurio teigimu vyresnio amžiaus benamių dalis nakvynės namuose yra pakankamai didelė: <...> „Šiuo metu aš dirbu su moterimis benamėmis, dauguma jų yra visos virš 60, apie 70, virš 70. <...> šiuo metu yra 16., ir jauniausia yra 1963 m. gimimo., visos kitos yra 1949 m., 1950 m., 1945 m., visos yra virš 70 m. Tai yra daug“ (x1). Pažymėtina, kad ši tyrimo dalyvė dirba su moterimis,

todėl galima daryti prielaidą, kad vyresnio amžiaus moterų benamystė yra labiau matoma nei to paties amžiaus vyrų, kadangi moteris yra labiau linkusios naudotis benamiams teikiamomis paslaugomis, jų gyvenimo trukmė ilgesnė.

Penktoji subkategorija – *duomenų trūkumas*. Tyrimo dalyviai šią padėti apibūdina, kaip: <...> „*duomenų tikrai neturime daug. Neaišku kiek tų žmonių vyresnio amžiaus, nei kiek tai paplitę*“ (x4); „*tuos žmones sunku sužiūrėti, suskaičiuoti*“ (x7). Kaip matome, nusakyti vyresnio amžiaus žmonių benamystės paplitimą yra labai sunku. Lietuvoje nėra paplitusi praktika vykdyti periodines ir išsamias su benamyste susijusias apskaitas, ypač atskleidžiant benamių pasiskirstymą pagal amžiaus grupes. Vyresnio amžiaus benamiai dažnai yra įtraukiami į bendrą benamių populiaciją, kas lemia šios amžiaus grupės benamystės nematomumą. Svarbu paminėti, kad Lietuvoje egzistuojanti statistika remiasi tik nakvynės namų duomenimis, kurie neatspindi tikrosios situacijos, nes dalis šios amžiaus grupės benamių, kaip minėta, nėra linkę naudotis ne tik nakvynės namų, bet ir kitų įstaigų teikiamomis socialinėmis paslaugomis.

Vyresnio amžiaus žmonių dabartis yra praeities atspindys, gyvenimą veikiančių daugybės sudėtingų vidinių ir išorinių įvykių, veiksmų ir jų sąveikų rezultatas. Analizuojant šios amžiaus grupės benamystės fenomeno formavimąsi – kelią į benamystę, pirmiausia turime grįžti į jų praeitį. Interviu metu tyrimo dalyvių buvo paprašyta pateikti savo nuomones apie tai, *kas lemia vyresnio amžiaus žmonių benamystės egzistavimą?* Išanalizavus gautus duomenis buvo išskirtos trys vyresnio amžiaus žmonių benamystės priežasčių kategorijas: *individualios, struktūrinės ir kompleksinės benamystės priežastys*.

Individualios benamystės priežastys. Tai benamystės priežasčių kategorija, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas individams. Šiai kategorijai priskiriamos septynios subkategorijos, kurios apima: priklausomybes: <...> *įpročiai žalingi* (x1); <...> „*priklausomybė labai daug įtakos turėjo*“ (x4); <...> *yra priklausomybės* (x7); asmenines savybes: <...> „*nenoras keisti gyvenimo būdo, nenoras keisti vertybes, nenoras formuoti įgūdžius tai ir lemia benamystę*“ (x1); <...> „*Atsiradęs išdidumas, va palieku viską vaikams ir išeinu*“ <...> (x2); psichines negalias: <...> *turėjo psichines ligas* (x2); <...> *psichinės negalios* (x7); sveikatos problemas: <...> *suprastėjusi sveikata* (x4); *neįgalumus* <...> (x2); <...> *fizinės* (x7). Įvykiai šeimoje – dar vienas svarbus individualių priežasčių lygmeniui priskiriamų veiksmų, lemiančių vyresnio amžiaus žmonių tapimą benamiais. Tai apima konfliktus šeimoje: <...> *vaikai išvaro iš namų, nežinau, tiesiog konfliktai šeimoje* (x4); <...> *jį išvaro ir jis lieka be savo būsto*. (x5); nutrūkusias santuokas: <...> *skyrybos šeimoje* (x3); <...> *skyrybos* (x7); netektis: <...> *Našlystė* <...> *liko vieniši* <...> *netektys šeimoje*, (x7); <...> *gyvena su sugyventine, kuri numiršta* (x5). Prie šio sąrašo taip pat galima pridėti ir keletą tyrimo dalyvių išsakytų atskirų minčių, kurios papildė individualias benamystės priežastis, tai yra: išmoktas neadekvatus elgesys: <...> „*asocialus elgesys, kuris buvo suformuotas šeimos modelyje bei tęsiamas tolimesniuose gyvenimo tarpsniuose*“ <...> (x7); pagarbos stygius tarp šeimos narių: <...> „*smurtas*“ (x7). Kaip matome, asmeninės ypatybės ir šeimyninės (santykių) priežastys yra bene svarbiausios individualios benamystės priežastys vyresniame amžiuje. Interviu duomenų analizė atskleidžia, kad praeityje dalies vyresnio amžiaus benamių šeiminei patirtis buvo grįsta skyrybomis, įvairiomis netektimis šeimoje, kaip našlystė bei konfliktiniais santykiais su artimaisiais, kas lėmė jų tapsmą benamiu. Tuo tarpu asmeninės ypatybės, anot Indriliūnaitės (2013), apima pačio asmens atsakomybę už priimamus gyvenimo sprendimus, t.y. psichotropinių medžiagų vartojimą, netinkamus individualius

pasirinkimus, charakterių trūkumus. Svarbu pažymėti, kad prie vyresnio amžiaus žmonių tapimo benamiu prisideda ir įvairūs sveikatos sutrikimai.

Struktūrinės benamystės priežastys. Tai kategorija apibrėžianti vyresnio amžiaus žmonių benamystės formavimosi priežastis, kurias galima suvokti kaip būseną, kuomet žmonės atsiduria ekonominėse, politinėse ir socialinėse struktūrose, kurioms būdinga išorinių išteklių stoka. Šiai kategorijai buvo priskirtos dvi pagrindinės subkategorijos, atspindinčios vyresnio amžiaus struktūrinės benamystės priežastis, kurios apima: nedarbą: <...> „*nedarbo didėjimas*“ (x7); <...> „*nedarbas*“ <...> „*netenka darbo*“ (x4); <...> „*nedarbas*“ (x2); ir skurdą: <...> „*stoka lėšų*“ <...> (x1); <...> „*skurdą*“ (x2); <...> „*sumažėjusios pajamos*“ (x7); <...> „*skurdo plitimas*“ (x7); <...> „*skurdas ar tų pačių pajamų neturėjimas*“ (x3). Kiek rečiau tyrimu dalyvių įvardijamos struktūrinės benamystės priežastys yra institucinio gyvenimo patirtis: <...> „*išėjimo iš globos įstaigų ar patekimo į įkalinimo įstaigas*“ (x7); teisiniai dalykai: <...> „*buvo žmogus kuris ilgą laiką buvo išvykęs į Angliją ir grįžo, bet jau pensijinio amžiaus. Tiksliau buvo deportuotas*“ (x2); pagrindinių paslaugų prieinamumo ribotumas: „*draustumo neturėjimas, neturintys deklaruotos gyvenamosios vietos, ar specialistų kompetencijos trūkumas*“ (x3). Kaip matyti iš aukščiau pateiktų tyrimo dalyvių teiginių, struktūrinėmis priežastimis paremtos benamystės formavimasis vyresniame amžiuje dažniausiai prasideda nuo jau minėtų ekonominių procesų: nedarbo ir skurdo. Atsižvelgiant į analizuojamos grupės amžiaus specifiškumą, galima daryti prielaidą, kad struktūrinės benamystės priežastys iš dalies yra veikiamos vyresnio amžiaus žmonių marginalizavimo ekonominiuose procesuose, kadangi vyresnio amžiaus žmonių skurdo lygis išlieka nuolat augantis (Lazutka, 2001). Skurstančių vyresnio amžiaus žmonių kiekvienais metais nuolat daugėja ir jie susiduria su ta pačia problema – nedarbu. Daugelis vyresnio amžiaus žmonių negali dirbti ne tik dėl sveikatos problemų, bet ir dėl įsidarbinimo iššūkių. Kaip pažymi Lazutka (2001), atsižvelgiant į tai, kad rinkos struktūros yra grįstos pajamomis, daugeliui vyresnio amžiaus žmonių senatvė reiškia skurdą.

Kompleksinės benamystės priežastys. Anot Kocai (2017, p. 175), „tarp benamystės priežasčių nėra vienos dominuojančios, asmeninės priežastys glaudžiai susijusios su struktūrinėmis. Benamiai atsiduria tarsi užburtame rate, kur viskas susiję, ir viena nesėkmė skatina kitas, dar didesnes nesėkmes“. Šiai kategorijai priskiriamos keturios subkategorijos: *įvykių visuma, sunkumai išlaikyti būstą, institucinės, įkalinimo patirtys*.

Pirmoji išryškėjusi subkategorija – *įvykių visuma*. Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystės situacijos yra įvairių neigiamų įvykių visumos rezultatas: <...> „*tam tikrais atvejais susideda daug dalykų <...> nėra sveikatos darbui, mažos pajamos, nėra artimųjų, nėra giminaičių*“ (x4); <...> „*negali būti, kad žmogus piktybiškai neina į darbą. Jam greičiausi bus priklausomybė, liga ar iš praeities kažkas. Tai veiksmai vienas po kito, kas lemia benamystę*“ (x2). Galima teigti, jog priežasčių kompleksiskumas neatsiejamas nuo sveikatos, finansinių sunkumų, socialinių ryšių ir asmeninių pasirinkimų tarpusavio sąveikos.

Sunkumai išlaikyti būstą – antroji subkategorija glaudžiai susijusi su struktūrinėmis benamystėmis priežastimis, kurių tarpusavio sąveiką ypač stipriai veikia vyresnio amžiaus benamių gyvenimo kokybę ir būsto saugumą. Kaip teigia tyrimo dalyviai: <...> „*skurdas priveda prie to kad žmogus negali turėti būsto*“ (x2); <...> „*įsiskolinimai <...> iškraustomi <...> nes tiesiog nesusimoka pilnai komunalinių ar dar kažko*“ (x4). Kaip matome, sunkumai išlaikyti būstą pirmiausiai atspindi patiriamą lėšų stygių, kuris laikui bėgant gali peraugti į dar opesnę socialinę problemą – skurdą. Neturint pakankamai lėšų vyresnio amžiaus žmonių galimybės tampa ypač ribotos. Praradus būstą

šie žmonės dažniausiai nebeįstengia išsinuomoti kito, o vis dar turintis kur gyventi susiduria su įvairiais būsto įsiskolinimais, kurie tik pagreitina tapsmą benamiu.

Interviu metu surinkti duomenys atskleidžia ir tai, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystė gali būti „užkoduota“ jų jaunystėje įgytos patirties, kuri turi didžiulę reikšmę visam tolimesniam žmogaus gyvenimui. Kaip pažymi vienas tyrimo dalyvis: <...> „Gyveno pensionatuose, buvo našlaičiais. Po to tas išėjimas iš valdiškų įstaigų lemia socialinių įgūdžių stoka, ligas <...> Be būsto žmogus pradeda dar labiau įsivelti į tą tokį netinkama gyvenimo būdą. Tada pradeda vartoti alkoholį arba narkotikus, arba patenka į įkalinimo įstaigas, arba suserga depresijomis“ <...> (x2). Analizuojant tyrimo dalyvio išsakytą nuomonę galima daryti prielaidą, kad gyvenimas valdiškuose įstaigose dažnai yra neatsiejamas nuo asmeninių įgūdžių, kaip: atsakomybės ar savikontrolės stokos. Menkai išsivystę asmeniniai įgūdžiai gali kliudyti ne tik siekiant sėkmingo socialinio funkcionavimo visuomenėje, bet ir priimant teisingus sprendimus. Svarbu paminėti, kad šie veiksmai dažnai paskatina žemiau pateiktą subkategoriją

Trečioji subkategorija – *įkalinimo patirtis*. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad jaunystėje išgyventi sunkumai, prisitaikant prie visuomenėje vyraujančių taisyklių, dažnais atvejais lemia įgytą kalėjimo patirtį. Kaip teigia dalis tyrimo dalyvių, vyresnio amžiaus žmonių benamystė yra „nusikalstamo elgesio padarinys“ (Indriliūnaitė, 2009, p. 133): <...> „būna labai didelę gyvenimo dalį praleidę įkalinimo įstaigoje, to pasėkoje, jų pajamos būna labai mažos, gauna tik šalpos pensiją, dėl kurios negali nei būsto įsigyti nei išsinuomoti“ (x5); <...> „iš įkalinimo įstaigų kiti grįžę <...> Labai daug metų, daugiau nei 10 m. išbuvę ir išėję sulaukę pensijinio amžiaus. O kai išeina jie tiesiog jau nebepritampa prie visuomenės po tiek metų. Nebesusiranda darbo, nei turi pajamų“ (x2). Kaip matome iš aukščiau pateiktų tyrimo dalyvių teiginių, vyresnio amžiaus žmonės, praleidę ilgus metus įkalinimo įstaigoje, dažniausiai nėra sukaukę reikiamo darbo stažo leidžiančio užsitikrinti orią senatvę. Neturint pakankamai pajamų pragyvenimui, pagrindinė problemos išeitis yra susirasti darbą. Tačiau ir čia vyresnio amžiaus žmonės susiduria su problema – neigiamu visuomenės požiūriu į nuteistuosius. Negalėdami susirasti darbo, vyresnio amžiaus žmonės gyvena iš valstybės teikiamos paramos, kuri sunkiai užtikrina galimybes įsigyti ar išsinuomoti būstą, kas dažnais atvejais paskatina benamystės atsiradimą.

Analizuojant tyrimu metu gautus duomenis išryškėjo ir vyresnio amžiaus žmonių benamystės trukmės aspektas, kas paskatino **vyresnio amžiaus žmonių benamystės laikotarpio** kategorijos sukūrimą. Šiai kategorijai buvo priskirtos dvi subkategorijos: *viso gyvenimo benamystė ir vėlyvojo gyvenimo benamystė*.

Pirmojo subkategorija – *viso gyvenimo benamystė* apima ilgalaikę benamystę, kuri apibūdina tuos žmones, kurie ilgą laiką patiria benamystę ar pasikartojančius benamystės epizodus: <...> *yra metai iš metų <...> „benamiais tapo dar neturėdami pensijinio amžiaus“* (x2); <...> *„benamystė prasidėjusi anksčiau nei pensijinis amžius. Tai gali būti metai, du ar penki iki pensijos. Išskirtiniai atvejai yra kur dvidešimt“* (x4). Nagrinėjant tyrimo dalyvių pasakojimus pastebima, kad didžioji dalis vyresnio amžiaus žmonių, su kuriais dirba socialiniai darbuotojai yra ilgalaikiai benamiai. Benamystė jų gyvenimuose atsiranda jiems dar būnant darbingo amžiaus, kas leidžia daryti prielaidą, kad benamystė vyresniame amžiuje yra viso gyvenimo neigiamų įvykių, pasirinkimų pasekmė. Kaip teigia Kocai (2017, p. 169), negalėdami atsitiesti „dėl tam tikrų įgūdžių ir socialinio, ekonominio, kapitalo stygiaus ir kt., neretai užklumpa ir kiti sunkumai, sudarantys ištisą nesėkmių grandinę, kurios jie nėra pajėgūs išspręsti“. Tai lemia, kad benamystė tampa ilgų metų patirtimis.

Antroji išryškėjusi subkategorija – *vėlyvojo gyvenimo benamystė*, kuri dažniausiai įvyksta veikiama netikėtų gyvenimo įvykių, apverčiančių gyvenimą iš pagrindų. Viena iš tyrimo dalyvių šį reiškinį apibūdina, kaip: <...> „*žmonės senyvame amžiuje tampa benamiais netyčia <...> žmogus atsiranda benamiu, kurio ir išvaizda tvarkinga, kurio intelektas aukštesnis, kurie atrodo normalų gyvenimą gyvenę*“ (x1). Remiantis šio tyrimo dalyvio teiginiais, galima daryti prielaidą, kad vyresniame amžiuje į benamystės gniaužtus pakliūna ne tik asocialų gyvenimo būdą vedantys ir degradavę asmenys. Anot Urmonienės (2002, p. 135) „Lietuvoje vis dažniau už normalaus socialinio gyvenimo ribų atsiduria tų visuomenės sluoksnių žmonės, kurie anksčiau buvo stratifikacinės skalės viršuje. Šių žmonių išsilavinimas, pajamos, turto valdymas, rekreacinės galimybės ir kiti socialinio statuso rodikliai anksčiau buvo gana geri“. Nors didžiosios dalies tyrimo dalyvių nuomone, tai nėra dažniausios vyresnio amžiaus benamystės situacijos, tačiau tai skaudžiausi atvejai, kadangi namų praradimas yra siejamas su pačiais artimiausiais žmonėmis. Kaip teigia tyrimo dalyviai: <...> „*dalis tokių vyresnių benamių, kuriuos artimieji apgauna <...> apgauna pagrinde vaikai, aišku dar būna artimieji, kaip broliai ir seserys*“ (x3); <...> „*moteris perrašė savo turėtus namus vaikams ir vaikai išvarė ją iš tų namų <...> gal vyresnio amžiaus žmonėms labiau pasitaiko apgaulės kažkokių dalykų*“ (x4). Kaip matome, vyresnio amžiaus žmonių nepamatuotas pasitikėjimas artimaisiais tam tikrais atvejais skaudžiai atsisuka prieš juos pačius. Vyresnio amžiaus žmonės tampa „nukentėjusiais“ iš kurių apgaulės (suklaidintų ketinimų) būdu yra išviliojamas vienas svarbiausias materialaus gyvenimo turtų - būstas, užtikrinantis asmens socialinį saugumą. Nagrinėjant tyrimo dalyvių teiginius pastebima, kad vėlyvojo gyvenimo benamystės situacija ypač glaudžiai siejasi su individualiomis (šeimyninėmis) benamystės priežastimis, kurios nagrinėjamos situacijos kontekste, taip pat apima gyvenimą ne santuokoje: <...> „*gyvena ilgą laiką ne santuokoje. Jie veda bendrą ūkį, jie gyvena ir kuris nors miršta <...> vaikai neprisirėję prie tos kitos pusės ir vaikai paprastai paprašo išeiti, to žmogaus kuris atėjo į šeimą*“ (x1), netektis: <...> „*šeimininkai išvaro, nes prižiūrimas žmogus tiesiog numirė*“ (x4); vaikų emigraciją: <...> „*tie vaikai į užsienį išvažiavo pardavė butą, ar panašiai, ir tie tėvai atsiduria tokioje nežinioje. Be butų, be pajamų*“ (x1). Netikėti gyvenimo pokyčiai komplikuoja vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo situacijas, išmušant juos iš kasdienio gyvenimo ribų. Netekę namų žmonės susiduria su daugybę naujų iššūkių, kurių įveikimas vyresniame amžiuje yra gana ribotas, nes išgyvenamai krizei žmogus tiesiog nėra pasiruošęs.

3.1.2. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės patirtis socialinio darbuotojo požiūriu

Siekiant atskleisti antrąją klausimų grupių temą – *vyresnio amžiaus benamiai*, tyrimo dalyviams buvo pateikti trys pagrindiniai klausimai, kuriais buvo siekiama išsiaiškinti vyresnio amžiaus benamių patirtis. Atlikus interviu duomenų analizę šiame etape buvo išskirtos keturios pagrindinės temos (*benamystės rizikos veiksniai; benamystės rizikos veiksnių atsiradimo priežastys; amžiaus skirtumai benamystės kontekste; patiriami sunkumai grįžtant į stabilų gyvenimą*) apibūdinančios vyresnio amžiaus benamius. Kiekvienai temai išskirtos kategorijos, kuriomis remiantis buvo analizuojami ir interpretuojami gauti rezultatai.

Benamystės rizikos veiksniai. Siekiant atskleisti šią temą tyrimo dalyvių buvo teirautasi jų nuomonės *kokie amžiaus rizikos veiksniai daro įtaka vyresnio amžiaus žmonių benamystei?* Išanalizavus gautus duomenis išryškėjo keturios kategorijos: *išretėjęs socialinis tinklas, prasta sveikatos būklė, finansiniai sunkumai, ilgalaikė benamystė* (žr. 9 pav.).

9 pav. Benamystės rizikos veiksnių temos kategorijos

Išretėjęs socialinis tinklas. Tyrimo metu surinkti duomenys rodo, kad tai ypač ryškus vyresnio amžiaus žmonių benamystės rizikos veiksnys, darantis neigiamą poveikį vyresnio amžiaus žmonių būsto saugumui. Siekiant apibrėžti šią kategoriją buvo išskirtos dvi subkategorijos: *nutrūkę šeimos ryšiai ir nėra artimųjų*.

Pirmoji subkategorija paaiškinanti išskirtą kategoriją apima *nutrūkusius šeimos ryšius*. Pasak tyrimo dalyvavusių socialinių darbuotojų, didžioji dalis vyresnio amžiaus žmonių išgyvenančių benamystę neturi net minimalaus socialinės paramos tinklo galinčio padėti greičiau ištrūkti iš benamystės spąstų. Tačiau svarbu pabrėžti, kad ne visi vyresnio amžiaus benamiai yra vieniši. Kaip teigia viena tyrimo dalyvė: <...> „*Atrodo yra artimųjų, bet tuo pačiu metu atrodo, kad jų nėra*“ (x3). Tai leidžia daryti prielaidą, kad išretėjęs socialinis tinklas vyresnio amžiaus žmonių benamystės kontekste dažniausiai apima nutrūkusius ryšius, kurie siejasi su emocinio palaikymo trūkumu. Analizuojant tyrimo duomenis pastebėta, kad vyresnio amžiaus benamių socialinio tinklo retėjimas prasideda jiems dar nepasiekus vyresnio amžiaus. Tyrimo dalyvių teigimu: <...> „*turi vaikus, bet nežino kur tie vaikai, nes seniai išsiskyrę su šeima. Tokie nutrūkę socialiniai ryšiai*“ (x5); <...> „*būna vaikai. Arba seserys, broliai. Bet dažniausiai kontakto nepalaiko*“ (x2); <...> „*Turi sūnų, kuris gyvena kažkur užsienyje, turi seserį kuri nenori visiškai padėti*“ (x3); <...> „*santykiai yra nutrūkę su šeimos nariais, giminaičiais, kaimynais, draugais ar kitais jiems artimais žmonėmis*“ (x7). Kaip matome iš tyrimo dalyvių pateiktų teiginių, vyresnio amžiaus benamių praeityje patirti įvykiai, kaip šeimos iširimai daugeliu atveju reiškia ne tik išsiskyrimą su sutuoktiniu, bet ir nutrūkusius glaudžius ryšius su vaikais. Svarbu paminėti, kad laikui bėgant pasikeičia priimti vaidmenys ir nenoras bendrauti kyla iš paliktų artimųjų pusės: <...> „*šeimą atstūmė ir tie kurie atstūmė, retas kuris priima*“ (x1). Vyresnio amžiaus benamiai nedėję pastangų išlaikyti ar atkurti ryšius su vaikais, jiems suaugus apie juos nieko nežino, o vaikai ir kiti artimieji, kurie buvo atstumti, po daug metų, nėra linkę ištiesti pagalbos rankos.

Antroji išryškėjusi subkategorija – *nėra artimųjų*. Analizuojant tyrimo dalyvių pasakojimus pastebėta, kad vyresnio amžiaus žmonių išretėjęs socialinis tinklas yra glaudžiai susijęs su natūraliais senėjimo procesų veikiama pokyčiais. Kaip pažymi tyrimo dalyviai: <...> „*tame socialiniame tinkle kitų žmonių apskritai nelabai yra, nes giminaičiai išmirę, tėvų irgi nėra*“ <...> *nėra artimųjų, nėra giminaičių*“ (x4); <...> „*neturi artimųjų*“ (x5); <...> „*jų artimieji galimai būna mirę ar senai nutrūkę ryšiai su jais*“ (x6). Kaip matome, vyresnio amžiaus žmonių artimųjų ratas yra gana siauras, nes vyresniame amžiuje didėja netekčių tikimybė, kas lemia natūralų socialinių ryšių mažėjimą.

Prasta sveikatos būklė. Kitas svarbus rizikos veiksnys atskleidžiantis vyresnio amžiaus žmonių riziką tapti benamiais. Svarbu paminėti, kad sveikatos būklė turi ypač didelę reikšmę gyvenimo kokybei ne tik benamystės kontekste, bet ir vyresniame amžiuje. Analizuojant šią kategoriją buvo išskirtos trys subkategorijos: *fizinė sveikata, psichiniai sutrikimai, įvairios ligos atskleidžiančios prastą vyresnio amžiaus benamių sveikatos būklę*.

Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidė, kad didžioji dalis vyresnio amžiaus žmonių šalia išgyvenamos benamystės turi sveikatos problemų, kurie apima fizinę sveikatą: <...> „*dažniausiai būna iš fizinės pusės. Ta prasme, turėjome moteriškę kuri buvo beveik akla <...> dažniausiai tai yra iš fizinės pusės*“ (x4); <...> „*Būna šiek tiek fiziškai neįgalus*“ (x5); <...> „*pasitaiko fizinės negalios*“ (x6); <...> „*Fiziniai <...> sveikatos sutrikimai*“ (x7), psichinius sutrikimus: <...> „*jų mąstymas yra sutrikęs. Psichika yra aplamai pakitusi*“ (x1); <...> „*psichikos <...> sutrikimai*“ (x7); „*būna matosi, kad su psichika žmogui yra kažkas negerai*“ (x5); <...> „*turėjome situacijų ir su demencija*“ (x6); <...> „*turėjome vieną žmogų iš mentalinės pusės*“ (x4), įvairias ligas: <...> „*ligų nualinti žmonės <...> ligos dažnai būna*“ (x1); <...> „*turi sveikatos problemų įsisenėjusių <...> lėtinėmis ligomis sergantys*“ (x6); <...> „*turi negalią sunkią, ligą lėtinę*“ (x4). Kaip matome iš aukščiau pateiktų tyrimo dalyvių teiginių, vyresniame amžiuje benamiai susiduria su įvairiais sveikatos sutrikimais (silpsta fizinės jėgos, psichiniai procesai: atmintis ir pan., atsiranda lėtinės ligos), tačiau bene dažniausia prastos sveikatos priežastis yra fizinės sveikatos būklės pablogėjimas. Pablogėjus fizinei sveikatai vyresnio amžiaus benamiai susiduria su funkcinio savarankiškumo problemomis, kurios apsunkina ne tik benamystės problemos sprendimą, bet ir kasdienio gyvenimo kokybę. Svarbu paminėti, kad pablogėjusi sveikata yra nulemta ne tik senėjimo procesų ar benamystės patirties, bet ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo ribojimų. Kaip pažymi viena tyrimo dalyvė: <...> *neturint draustumo, didžioji dalis galimai nesilankė pas medikus*“ (x6). Analizuojant šį teiginį išryškėja, kad dalis vyresnio amžiaus benamių nepaiso sveikatos negalavimų ir ilgus metus nesilanko pas sveikatos priežiūros specialistus. Viena to priežasčių – nutrūkęs privalomasis sveikatos draudimas [PSD]. Neturėdami PSD vyresnio amžiaus benamiai apsilankydami sveikatos priežiūros įstaigoje privalo sumokėti visą suteiktų paslaugų kainą, kuri beveik visais atvejais yra neadekvati vyresnio amžiaus benamių pajamų atžvilgiu. Kaip teigia Aguonytė ir kt. (2013, p. 15), pajamų nepriteklis yra „vienas pagrindinių veiksnių, sąlygojančių aukštus sergamumo, ligotumo bei ankstyvo mirtingumo rodiklius“.

Finansiniai sunkumai. Trečioji išryškėjusi kategorija kuri benamystės kontekste yra susijusi su gana didele skurdo tikimybe vyresniame amžiuje. Šiai kategorijai buvo priskirtos dvi subkategorijas: *mažos pajamos* ir *nedidelės šalpos pensijos*.

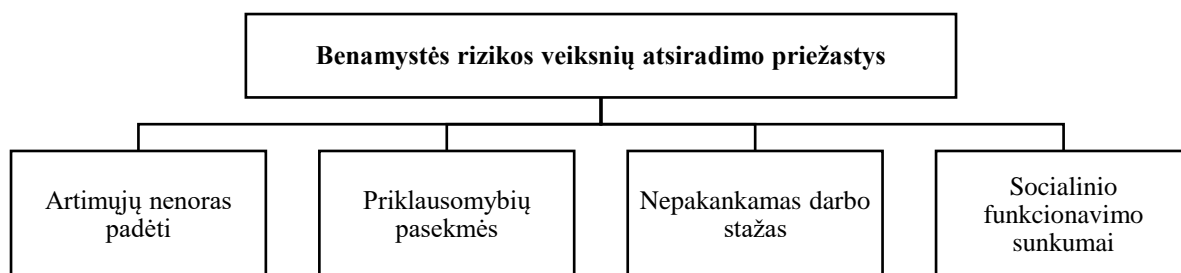
Tyrimo metu surinkti duomenis atskleidžia, kad netekus nuolatinės gyvenamosios vietos vyresnio amžiaus žmonės turėdami mažiau (finansinių) išteklių susiduria su didesne rizika nesusidoroti su benamystės situacija. Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, kad vyresnio amžiaus benamių finansiniai sunkumai yra sąlygojami mažų pajamų: <...> „*pajamos dažniausia būna nedidelės: pensijos mažos <...> Dėl mažų pajamų jiems sunku kažką pakeisti ir grįžti į normalų gyvenimą*“ (x1); <...> „*mažos pajamos: mažos neįgalumo pensijos ar senatvės pensijos*“ <...> (x2); <...> „*Senyvo amžiaus žmonių pajamos nėra didelės*“ (x7) ir nedidelės šalpos pensijos: <...> „*šalpos pensija, kuri yra 140 eur. Čia toks pragyvenimas žmogui tik egzistavimas*“ (x5); <...> „*šalpos pensija labai maža arba senatvės pensija*“ (x6); <...> „*normaliai pragyvensi. 140 eur yra labai mažai*“ (x1). Analizuojant aukščiau pateiktus tyrimo dalyvių teiginius matyti, kad pagrindines vyresnio amžiaus benamių pajamas sudaro valstybės mokamos išmokos, kurių dydžiai dažniausiai nesiekia skurdo rizikos ribos (2019; 379 eur) (*Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje 2020, 2020*). Remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (Sodra) statistikos duomenimis, 2019 m. vidutinė senatvės pensija neturint būtinąjo stažo siekė 192.5 eur., turint būtinąjį stažą 364.3 eur., o asmenys kurie nėra įgiję minimalaus stažo socialinio draudimo pensijai gauti yra mokama šalpos pensija, kurios dydis siekia tik 140 eur. Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad vyresnio amžiaus

benamiai yra tarp labiausiai nuskurdusių visuomenės narių, nes valstybės teikiamos išmokos nėra pajėgios užtikrinti socialinio saugumo jausmo, nes gaunamos išmokos dažniausiai skirtos patenkinti tik bazinius asmens poreikius. Kaip pažymi Gončiarova ir Ivanauskienė (2013, p. 68), „Lietuvos valstybė negali suteikti patenkinamo pragyvenimo lygmens ir socialinio saugumo savo piliečiams, todėl jie patiria pilietinį pažeminimą“.

Pažymėtina, kad interviu analizės metu gauti teiginiai apie turimus finansinius sunkumus išgyvenant benamystę vyresniame amžiuje siejasi su Poškaitės ir Petružytės (2016) atliktu „Benamųjų asmenų gyvenimo patirtis ir savęs vertinimas“ tyrimu, kurio rezultatai parodė, kad daugumos benamųjų vidutinės mėnesio pajamos svyruoja nuo 51 iki 150 eur. (57.5 proc.), mažiau nei už 50 eur., per mėnesį gyvena 23.6 proc. benamųjų. Likusios dalies benamųjų vidutinės mėnesinės pajamos apima nuo 151 iki 350 eur. (12.3 proc.), ir nuo 351 iki 450 eur. (6.6 proc.). Pažymima, kad autorių atliktas tyrimas apima bendrą benamųjų populiaciją.

Ilgalaikė benamystė. Ketvirtoji išryškėjusi kategorija nusako vyresnio amžiaus benamystės riziką, kuriai paaiškinti sukurta viena subkategorija – *susitaikymas su situacija*. Interviu metu surinkti duomenys atskleidžia, kad benamystės trukmė yra ypač svarbus veiksnys ne tik nusakantis problemos sprendimo galimybes, bet ir galimą riziką. Kaip teigia tyrimo dalyviai, vyresnio amžiaus žmonės, kurie ilgus metus išgyvena benamystę dažnai „nuleidžia rankas“ problemos sprendimo procese ir tiesiog prisitaiko prie susiklosčiusios situacijos: <...> „*jiems tai yra tiesiog gyvenimo būdas (x2)*“; <...> „*Šie žmonės laikui bėgant įpranta prie tokio gyvenimo*“ (x3); <...> „*greitai adaptuojasi. Gal tai jų toks gyvenimo būdas, jie yra pripratę*“ (x5). Anot Kocai (2006, p. 60), laiko aspektu tai apima trečiąją tapsmo benamiumi fazę. Kaip teigia autorė, šioje adaptacijos fazėje žmogus jau yra „įtrauktas į benamųjų aplinką. Jis pažįsta daugelį panašaus likimo asmenų, benamųjų hierarchijos sistemą, įsisažmonina elgesio taisykles. Žino, kur galima pernaktuoti, gauti maisto ir drabužių“. Autorė pažymi, kad šioje fazėje benamystę išgyvenantis žmogus susitapatina su kitais gatvės benamiais, priimant bastūno, valkatos vaidmenį (Kocai, 2006). Tai leidžia daryti prielaidą, kad kuo ilgiau žmogus išgyvena benamystę tuo sunkiau jam sekasi sugrįžti į normalaus gyvenimo vėžes, nes turimi vidiniai ir išoriniai resursai silpsta, o prisitaikymas prie benamystės subkultūros didėja.

Benamystės rizikos veiksnių atsiradimo priežastys. Atliekamu tyrimu buvo siekiama ne tik atskleisti vyresnio amžiaus žmonių benamystės rizikos veiksnius, bet ir išsiaiškinti rizikos veiksnių atsiradimo priežastis, todėl tyrimo dalyvių buvo teirautasi *kas lemia patiriamos benamystės sunkumus vyresniame amžiuje?* Atlikus surinktų interviu turinio analizę bei apibendrinus gautus rezultatus šioje temoje išryškėjo šios kategorijos: *artimųjų nenoras padėti, priklausomybių pasekmės, nepakankamas darbo stažas, socialinio funkcionavimo sunkumai* (žr. 10 pav.).

10 pav. Benamystės rizikos veiksnių atsiradimo priežasčių temos kategorijos

Artimųjų nenoras padėti. Tai priežastis paaiškinanti išretėjusio socialinio tinklo atsiradimo kategoriją. Analizuojant šią kategoriją buvo išskirtos dvi pagrindinės subkategorijos: *neaugino vaikų* ir *artimųjų nenoras prisiimti atsakomybę*.

Apibrėžiant pirmąją išskirtą subkategoriją- *neaugino vaikų*, pirmiausiai yra atsižvelgiama į kartų solidarumo klausimą. Pasak Gedvilaitės-Kordušienės (2013), dabartinėje visuomenėje kartų solidarumas yra itin aktuali tema, kuria diskutuojama nacionalinėje ir tarptautinėje erdvėje iškeliant klausimą, kas – šeima ar valstybė turėtų rūpintis priklausomais šeimos nariais, pagyvenusiais tėvais. Kol šis klausimas išlieka diskutuotinas, daugelis vyresnio amžiaus žmonių vadovaujasi ilgus metus šeimų viduje vyraujančia paramos mainų tradicija: tėvai augina vaikus, vėliau jie prižiūri savo pagyvenusius tėvus. Todėl patekus į nelaimę pirminis pagalbos šaltinis yra ne valstybės teikiama parama, o jų artimiausi šeimos nariai, dažniausiai vaikai. Tačiau ne kiekvienas suaugęs vaikas yra pasiruošęs padėti garbaus amžiaus tėvams ir to priežastis – praeityje tėvų padarytos klaidos, lemiančios artumo praradimą su savo atžalomis. Kaip pažymi vienas tyrimo dalyvis: <...> „*ne koks buvo, kad tie vaikai nelabai nori su jais bendrauti* <...> *Nelabai didelė meilė būna tarp tėvų ir vaikų*“ (x5). Analizuojant surinktus duomenis matyti, kad didžioji dalis vyresnio amžiaus benamių praeityje nevykdė savo pareigų, neprisidėjo prie vaikų auklėjimo ir išlaikymo: <...> „*manęs neaugino. Aš jam nieko nesu skolingas, jis manęs neaugino*“ (x2); <...> „*nenoras kyla iš to, kad jie vaikų tiesiog neaugino ir kai reikėjo jiems nepadėjo*“ (x3); <...> „*neauginę tų vaikų, nežiūrėję*“ (x1). Kaip matome, vaikai užaugę be tėvų pagalbos ir palaikymo dažnai būna priešiški savo tėvų atžvilgiu. Nenoras atleisti dėl visų išgyventų neigiamų jausmų, patirčių susijusių su vieno iš tėvų nebuvimu jų gyvenimuose yra viena pagrindinių priežasčių, kodėl suaugę vaikai nėra linkę padėti benamystę išgyventiems tėvams.

Svarbu paminėti, kad nesulaukus pagalbos iš vaikų ar jų neturint, dažnas vyresnio amžiaus žmogus kreipiasi pagalbos pas kitus artimuosius – brolius ar seseris. Tačiau surinkti duomenys atskleidžia, kad išlikę broliai ir seserys taip pat nėra linkę padėti ir priimti į savo namus artimąjį, kuris išgyvena benamystę: <...> „*O broliai ir seserys vengia todėl, kad nenori prisiimti atsakomybės, bijo priimti pas save gyventi, todėl nenori kontaktuoti*“ (x2); <...> „*Nebent ten būna sesuo ar brolis, kuris dar gali teikti kažkokia tai materialinę paramą ar moralinę paramą, bet kartu gyventi niekas nenori*“ (x1). Analizuojant tyrimo dalyvių išsakytus teiginius išryškėja artimųjų baimės ir gėdos jausmai, kurie gali būti glaudžiai susiję su nesaugumo jausmu dėl benamystę išgyvenančio artimojo benamio patirties (nepriimtino elgesio) ar visuomenės neigiamo požiūrio į benamį, kuris yra tavo šeimos dalis.

Kaip matome, išskirtos subkategorijos tarpusavyje glaudžiai susijusios nes tiek vaikai, tiek artimieji dėl įvairių tarpasmeninių priežasčių ar atsakomybės baimės vengia padėti benamystę išgyvenančiam asmeniui. Vyresnio amžiaus benamis tampa visų užmirštas ir kaip teigia viena tyrimo dalyvė: <...> „*lieka niekam nebereikalingas*“ (x1).

Priklausomybių pasekmės. Ši kategorija įvardina prastos sveikatos būklės riziką vyresnio amžiaus benamystės kontekste. Šiai kategorijai priskiriamos trys subkategorijos: *fizinė negalia*, *psichinė negalia* ir *kitos įvairios ligos*.

Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, kad vyresnio amžiaus benamystės patirtys neatsiejamos nuo alkoholio vartojimo, kas sukelia nemažai problemų. Anot Kocai (2017, p. 180), „alkoholis – tai įsijungimo į benamių bendruomenę priemonė, bet įsijungimo epizodinio ir simbolinio. Kartu alkoholis yra ir pagrindinė kliūtis reintegracijai į visuomeninių santykių sistemą“. Alkoholio

vartojimas taip pat yra ir prastos sveikatos priežastis. Kaip teigia tyrimo dalyviai, alkoholio vartojimas vyresniame amžiuje lemia atsiradusias fizines negalias: <...> „*Nuo neuropatijos žmogus nepaeina, atsiduria dažniausiai neįgaliųjų vežimėlyje. Tai vyksta ne iš karto, tai po kiek metų nuo pastovaus alkoholio vartojimo <...> fizinė negalia*“ (x3); <...> „*dėl alkoholio vartojimo, tačiau tai seka galūnių praradimas. Žmonės tada neįgaliųjų vežimėliuose*“ (x2); psichines negalias: <...> „*nustatant psichines ligas būna įrašomas kodas, kuriame atsispindi, kad psichinė liga atsirado dėl alkoholio vartojimo, ilgalaikio vartojimo*“ (x2); <...> „*nuo pastovaus alkoholio vartojimo paskui būna atmintis <...> psichinė negalia*“ (x1) bei kitas įvairias ligas: <...> „*pirmiausiai alkoholis, toliau prasideda ligos įvairiausios*“ (x3); <...> „*sveikata yra suprastėjusi <...> dėl priklausomybių*“ (x6). Kaip matome, didžioji dalis vyresnio amžiaus benamių kartu su patiriama priklausomybe nuo alkoholio išgyvena ir įvairius fizinės sveikatos sutrikimus. Atsiranda pusiausvyros, judesių nestabilumo sutrikimai. Šaltojo sezono metu vartojamas alkoholis dažnai neatsiejamas nuo galūnių nušalimo, kas lemia jų amputacijas ir įgytą neįgalumą visam gyvenimui. Svarbu paminėti, kad pailgėję alkoholio vartojimo protrūkiai taip pat riboja logiško mąstymo ir susikoncentravimo galimybes. Pažymėtina, kad nuo piktnaudžiavimo alkoholiu sutrikus sveikatai atstumas tarp priklausomojo žmogaus ir likusios visuomenės stabiliai didėja.

Nepakankamas darbo stažas. Ši išskirta kategorija atskleidė finansinių sunkumų rizikos atsiradimo priežastis. Atlikus duomenų analizę šioje kategorijoje buvo išskirtos keturios subkategorijos: *oficialaus stažo neturėjimas, nelegalus darbas, antstoliai, nenoras dirbti*.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad nemaža dalis vyresnio amžiaus benamių dar būdami darbingo amžiaus nebuvo linkę prisiimti atsakomybės už savo finansinę gerovę senatvėje. Tyrimo dalyvių teigimu, vyresnio amžiaus benamiai gauna mažas valstybines išmokas nes išėję į pensiją dažniausiai nėra sukaupia būtinojo darbo stažo: <...> „*dažniausiai jo darbo stažas yra labai nedidelis*“ (x4); <...> „*nėra sukaupę būtinojo stažo*“ (x7); <...> „*ir tų sukauptų stažų nėra arba jis yra, bet labai menkas*“ (x6); <...> „*jie visiškai neturi jokio oficialaus darbo stažo išėję į pensiją*“ (x3). Pasak tyrimo dalyvių, gali būti keletas priežasčių, kodėl didžioji dalis vyresnio amžiaus benamių neturi būtinojo stažo. Tai yra nelegalus darbas: <...> „*Gyveno visą laiką iš neoficialių pajamų*“ (x4); <...> „*eina dirbti atsitiktinius darbus*“ (x3); antstoliai: <...> „*antstoliais būna iš anksčiau. Galbūt nesumokėti alimentai vaikams, galbūt administracinės baudos tęsiasi, galbūt tai susiję su anksčiau įkurtomis įstaigomis*“ (x2); <...> „*antstoliams reikia mokėti*“ (x1); <...> „*prasideda antstoliai. Žmonės dėl jų nenori dirbti legalaus darbo*“ (x3), nenoras dirbti: <...> „*Nenori dirbti, nepatinka darbas <...> mano kad dirbti nėra pajėgūs, nebegali <...> nebemotyvuoti dirbti*“ (x1). Analizuojant tyrimo dalyvių pasakojimus išryškėjo, kad nepakankamam darbo stažui įtakos turi dvi pagrindinės priežastys: įsiskolinimai ir nelegalus darbas. Svarbu paminėti, kad išskirtos priežastys dažniais atvejais yra arba gali būti tarpusavyje susiję, kas leidžia daryti prielaidą, kad įgyti įsiskolinimai antstoliams lemia, kad žmonės nėra linkę dirbti oficialaus darbo, nes antstolių atskaitomos sumos dažniausiai žmogų palieka žemiau skurdo ribos. Priklausomai nuo darbo užmokesčio (jam prilygintų išmokų bei davinių dalies) ir įsiskolinimų skaičiaus (išieškų) antstoliai iš skolininkų gaunamų oficialių pajamų gali išskaičiuoti nuo 20 proc. iki 70 proc. išieškomos sumos (*Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, str.736, 2018*).

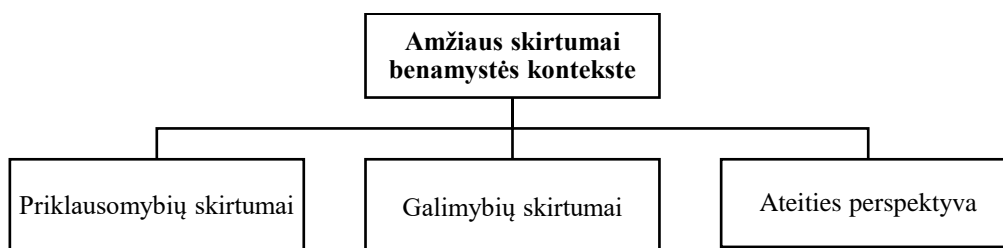
Pažymėtina, kad tyrimu metu gauti duomenys apie benamystės sąsajas su nelegaliu darbu ir benamių „užgyventomis“ skolomis artimi Poškaitės ir Petružytės (2016) atlikto tyrimo rezultatams, kuris atskleidžia, kad dirbančių benamių pajamos dažniausiai apima atsitiktinius darbus (13,2 proc.),

darbus be sutarties (6,6 proc.) ar sezoninius darbus (1,9 proc.). Likusieji tiriamieji esami bedarbiai (62,3 proc.) arba dirbo pagal terminuotas (6,6 proc.) ar neterminuotas sutartis (0,4 proc.), o piniginių įsiskolinimų antstoliams turėjo daugiau nei pusė (60,4 proc.) apklaustųjų. Pažymima, kad autorių atliktas tyrimas apima bendrą benamių populiaciją.

Socialinio funkcionavimo sunkumai. Ši kategorija paaiškina ilgalaikės benamystės rizikos atsiradimą. Šiai kategorijai priskiriamos trys subkategorijos: *savarankiškumo stygius, sunkumai atliekant kasdienes veiklas, socialinių įgūdžių stoka.*

Anot Bagdono, Kairio ir Zamalijevo (2015, p. 91), sėkmingo ir efektyvaus socialinio funkcionavimo visuomenėje rodiklis yra „veiklos rezultatas, kuris nustatomas matavimu to, ką žmogus pajėgus daryti ir ką padaro. Jei žmogus patiria sunkumų atlikdamas veiklas, rezultatai gerokai atsilieka nuo vidutinių tendencijų, toks atsilikimas vertinamas kaip veiklos ribotumas“. Interviu metu surinkti duomenys atskleidžia, kad dalis vyresnio amžiaus benamių susiduria su socialinio funkcionavimo sunkumais, kurie yra labiausiai veikiami vyresnio amžiaus žmonių savarankiškumo stygiaus: <...> „*asmuo savarankiškai pats savimi pasirūpinti nebegali*“ (x7); <...> „*jie turbūt patys negalėtų savarankiškai pasirūpinti*“ (x2); <...> „*nesugeba pats savarankiškai susitvarkyti <...> nėra pajėgus gyventi savarankiškai <...> aš pastebėjau, kad savarankiškai gyventų vyresnio amžiaus asmenys sunkiai gali <...> nepajėgus savimi pasirūpinti*“ (x1); <...> „*sulaukus tokio amžiaus <...> sunku spręsti savo problemas*“ (x3); sunkumų atliekant kasdienio gyvenimo veiklas: <...> „*kambarys neplautas, dulkės, visur viskas išmėtyta <...> apsigyvenęs vienas pasirodė, kad visai kitoks žmogus, kad nesugeba gyventi vienas*“ (x3); <...> „*kai kurie benamiai nežino kaip jiems pensiją susitvarkyti, kaip gyvenamąją vietą deklaruoti*“ (x5); <...> „*praranda kasdienes veiklos įgūdžius*“ (x7); bei socialinių įgūdžių stoka: <...> „*dėl socialinių įgūdžių stoka*“ (x2); <...> „*Taip pat dar prisideda socialinių įgūdžių stoka*“ (x3). Apibendrinant tyrimo rezultatus galima daryti prielaidą, kad vyresnio amžiaus benamių galimybės savarankiškai išspręsti benamystės situaciją yra gana ribotos. Dėl amžiaus, sveikatos būklės ar neigiamos benamystės patirties, dalis šios amžiaus grupės atstovų negeba pasirūpinti savimi bei prisiimti atsakomybę už problemos sprendimą. Tai reiškia, kad šie žmonės tampa vis labiau priklausomi nuo kitų asmenų ar juos supančios aplinkos.

Amžiaus skirtumai benamystės kontekste. Siekiant geriau pažinti ir suprasti vyresnio amžiaus benamio patirtis, interviu metu tyrimo dalyvių taip pat buvo teirautasi, *kuo vyresnio amžiaus benamiai skiriasi nuo kitų benamių?* Atlikus surinktų duomenų analizę šioje temoje išskirtos trys kategorijos: *priklausomybių skirtumai, galimybių skirtumai ir ateities perspektyva* (žr. 11 pav.).

11 pav. Amžiaus skirtumų benamystės kontekste temos kategorijos

Priklausomybių skirtumai. Apibrėžiant šią kategoriją išryškėjo viena subkategorija – *žalingų įpročių skirtumai*. Kaip teigia tyrimo dalyviai, vertinant amžių ir turimas priklausomybes, vyresnio amžiaus benamiai labiau linkę vartoti alkoholį, o jaunesnio amžiaus benamių priklausomybė nuo

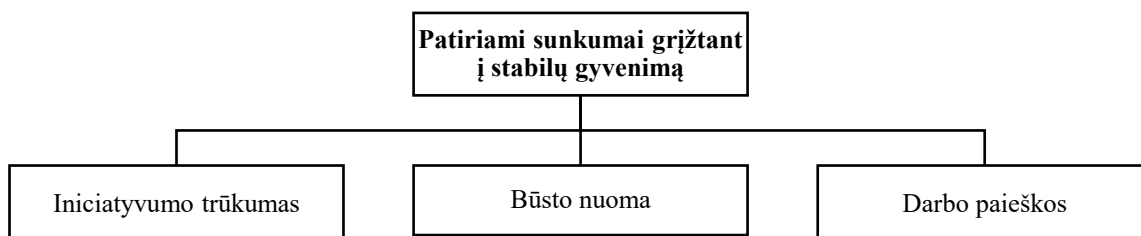
alkoholio dažnai perauga į narkotinių medžiagų vartojimą: <...> „*Jaunesnio amžiaus dar būna kurie piktnaudžiauja narkotinėmis medžiagomis. Vyresnio amžiaus tokių neteko susidurti*“; (x1) <...> „*vyresnio amžiaus žmonės <...> vartoja dažniausiai alkoholį, o jaunesni benamiai ne tik alkoholį. Jie priklausomi <...> psichotropinių medžiagų*“ (x2). Pažymėtina, kad tyrimo metu gauti rezultatai sutampa su Kocai (2017) atliktu „Gatvės benamių gyvenimena: Vilniaus miesto „bastūnų“ kasdienio gyvenimo ypatumai“ tyrimu, kurio metu surinkti duomenys atskleidė, kad narkotinių medžiagų vartojimas labiau paplitęs jaunų benamių pogrupyje.

Galimybių skirtumai. Šiai kategorijai priskiriamos dvi subkategorijos: *šeimos sukūrimas* ir *socialinių ryšių atkūrimas*. Kaip pastebima, benamystę išgyvenančių žmonių gyvenimo pokyčiai yra glaudžiai susiję su neformalių grupių (šeimoms, artimųjų) socialiniu palaikymu, kuris benamystės situacijoje gali tapti sėkmingos reintegracijos į visuomenę pagrindu. Interviu metu surinkti duomenys atskleidžia, kad amžius – svarbus veiksnys nusakantis socialinių ryšių išplėtimo ir atkūrimo galimybes. Kaip teigia tyrimo dalyviai, jaunas žmogus skirtingai nei vyresnis turi daugiau tikimybių ne tik susirasti antrąją pusę ir sukurti šeimą: <...> „*jaunas žmogus gali <...> sukurti kitą šeimą <...> senyvo amžiaus žmonėms <...> yra sudėtinga*“ (x1); <...> „*Jauni vyrai taip pat gali susirasti drauges ir pas jas išeiti, o pas vyresnio amžiaus žmonės tai rečiau būna*“ (x5), bet ir atkurti nutrūkusius ryšius su artimaisiais: <...> „*darbingo amžiaus benamius <...> didesnė tikimybė atkurti socialinius ryšius*“ (x7); <...> „*jaunas žmogus tai vis tiek gal šioki tokį ryšį su tėvais palaiko, tai gal draugų kažkokių yra, ar koks giminaitis <...> pensijinio amžiaus žmonės, tai tu supranti, kad jų tame socialiniame tinkle kitų žmonių apskritai nelabai yra*“ (x4). Kaip matome, kovoje su benamyste jauno ir vyresnio amžiaus benamių jėgos nėra lygios. Darytina prielaida, kad jaunesnio amžiaus benamis turi daugiau galimybių pakeisti savo gyvenimą nei tą pačią problemą išgyvenantis vyresnio amžiaus žmogus. Neturint artimųjų ir galimybių užmegzti naujus ryšius vyresnio amžiaus žmonių atsparumas išgyvenamai benamystės krizei mažėja.

Pažymima, kad analizuojant galimybių skirtumus taip pat išryškėjo ir emigracijos reikšmė. Kaip teigia vienas tyrimo dalyvis: <...> „*jaunas žmogus <...> išvažiuoti į užsienį ten dirbti. O vyresnio amžiaus žmogui keliai beveik visur lieka uždaryti*“ (x1). Kaip matome, benamystės problemos sprendimo galimybės vyresnio amžiaus benamių atžvilgiu, taip pat ribotos. Kai daugumai jauno amžiaus benamių emigracija yra ne tik naujas gyvenimo etapas, bet ir benamystės problemos sprendimo būdas, vyresnio amžiaus benamiams išvykimas iš šalies yra didžiulis iššūkis, kuris gali reikšti dar didesnių problemų atsiradimą.

Ateities perspektyva. Apibrėžiant šią kategoriją išryškėjo subkategorija – *ateities vizija*. Kaip rodo interviu metu surinkti duomenys, jauno ir vyresnio amžiaus benamiai skirtingai mato savo ateitį. Tyrimo dalyviu teigimu: <...> „*Jaunas žmogus turi dar vilčių, ieškosi galimybių, turi gyvenimo džiaugsmą*“ (x1); <...> „*jauno amžiaus žmonės, jie labiau mato šviesesnę ateitį <...> Vyresnio amžiaus žmonės taip jau drąsiai savo ateities nedėlioja <...> tiesiog nemato, ką jie dar galėtų daryti, kad problema išsispręstų*“ (x6). Kaip matome, benamystės kontekste jauni žmonės yra pozityvesni savo ateities ir galimybių atžvilgiu, skirtingai nei vyresnio amžiaus žmonės, kurie dažniausiai nėra linkę apibrėžti savo ateities dėl susiklosčiusios situacijos. Tai leidžia daryti prielaidą, kad jaunas žmogus į benamystės situaciją linkęs žiūrėti kaip į laikiną gyvenimo situaciją, kuriai skyrus daugiau pastangų ir įdirbio ji bus įveikiama. Vyresnio amžiaus žmonės dažniau susidurdami su sunkumais keisti esamą statusą nebemato problemos sprendimų būdų bei galimybių išeiti iš benamystės gniaužtų.

Svarbu paminėti, kad vyresnio amžiaus benamių ateities neapibrėžtumą glaudžiai susijęs su problemos sprendimo metu išgyvenamais sunkumais. Negalėdami atsitiesti žmonės praranda viltį, kas lemia miglotą kuriamos ateities viziją. Siekiant atskleisti veiksnius darančius įtaką ateities neapibrėžtumui, tyrimo dalyvių buvo teirautasi *su kokiais sunkumais susiduria vyresnio amžiaus benamiai norėdami sugrįžti į stabilų gyvenimą?* Išanalizavus interviu metu gautus duomenis buvo įvardinta **patiriamų sunkumai grįžtant į stabilų gyvenimą** tema, kuriai priskiriamos trys išskirtos kategorijos: *iniciatyvumo trūkumas, būsto nuoma ir darbo paieškos* (žr. 12 pav.). Patiriamus sunkumus grįžtant į stabilų gyvenimą galima suskirstyti į vidinius ir išorinius veiksnius.

12 pav. Patiriamų sunkumų grįžtant į stabilų gyvenimą temos kategorijos

Iniciatyvumo trūkumas. Šiai kategorijai priskirtos dvi subkategorijos: *nenori nieko keisti ir motyvacijos stygius*. Interviu metu surinkti duomenys įrodo, kad benamystė – neigiamų išgyvenimų „rinkinys“, kuris iš žmogaus atima gyvenimo džiaugsmą ar prasmę. Negalėdami valdyti krizinės situacijos žmonės tampa apatiški. Kaip pažymi tyrimo dalyviai, tokioje situacijoje atsidūrę vyresnio amžiaus žmonės ne tik nenori nieko keisti: <...> „*nesistengia praktiškai nieko pakeisti <...> laukia kas jais pasirūpins*“ (x5); <...> „*pats nieko nenori dėl savęs daryti. Jam tiesiog tinka ir patinka taip gyventi <...> patys nenori kažką daryti*“ (x2); bet ir susiduria su motyvacijos stygiumi: <...> „*motyvacija nėra labai ryški*“ (x6); <...> „*dauguma vyresnio amžiaus žmonių stokoja motyvacijos sugrįžti į stabilų gyvenimą*“ (x7);. Analizuojant tyrimo dalyvių teiginius galima daryti prielaidą, kad vyresniame amžiuje benamystės situacija yra neatsiejama nuo abejingumo, gyvenimo prasmės ar valios nebuvimo jausmų, kuriuos lemia ribotos galimybės, patiriami iššūkiai, pesimizmas dėl ateities.

Būsto nuoma. Šiai kategorijai buvo priskirtos dvi subkategorijos: *amžius ir lėšų stygius*. Pažymėtina, kad netekus nuolatinės gyvenamosios vietos vienas galimų problemos sprendimo būdų – išsinuomoti būstą. Tačiau interviu metu surinkti duomenys rodo, kad tai nėra pats efektyviausias ar lengviausias sprendimo būdas vyresnio amžiaus žmonių benamystės kontekste, kadangi šios grupės benamiams jų amžius tampa kliūtimi reintegruojantis į visuomenę ir gaunant norimas paslaugas. Kaip teigia tyrimo dalyviai, vyresnio amžiaus benamiai norintys ir galintys išsinuomoti būstą dažnai yra diskriminuojami dėl savo amžiaus: <...> „*nuomotojai nenori gerokai vyresnių žmonių įsileisti į nuomojamus būstus*“ (x4); <...> „*pamačius asmens amžių <...> žmonės nenori*“ (x1). Anot Lemme (2003) cit. Navaitis, Burneikienė ir Trinkunienė (2008, p. 43), „požiūris į vyresnio amžiaus žmones ir senatvės tarpsnį Lietuvoje, kaip ir kitose išsivysčiusiose pasaulio šalyse, vis dar stokoja objektyvumo ir yra apipintas daugybės mitų bei stereotipų“. Interviu metu surinkti duomenys atskleidžia, kad praktinis neigiamas elgesys dėl amžiaus būsto nuomos kontekste dažniausiai siejasi su pagrindiniu amžiaus rizikos faktoriumi – susilpnėjusia sveikatos būkle. Kaip pažymi viena tyrimo dalyvė: <...> „*nuomotojai dažnai pasako, kad mes nelabai norim nuomoti tokio amžiaus asmeniui būstą. Negali žinoti kada kas jam atsitiks, man nemalonu nereikia*“ (x4). Kaip matome, potencialių nuomininkų vertinimas dažnai remiasi emociniu aspektu, kurio negalima apibūdinti ekonomiškai ar logiškai pagrįstu. Tačiau tai ne vienintelis duomenų analizės metu išryškėjęs emocinio vertinimo

kriterijus. Išvaizda – taip pat svarbus aspektas lemiantis būsto nuomos sėkmę. Kaip pažymi viena tyrimo dalyvė: <...> „nuomotojas pamatęs jos išvaizdą <...> daugiau nėra apie ką kalbėti, buvo atsakymas nuomotojo. Net nuomoti pamačius asmens <...> išvaizdą, žmonės nenori. <...> benamio išvaizda jau būna pakitusi“ (x1). Analizuojant išsakytą teiginį galima daryti prielaidą, kad išvaizda (aprranga, elgesys, mimikos ir pan.) yra vienas iš pagrindinių informacijos šaltinių kurio pagalba yra vertinama žmogaus asmenybė (atsakomybė, patikimumas, mokumas ir pan.). Pažymėtina, kad atsižvelgiant į amžiaus ir benamystės sąsajos sudėtingumą tam tikrais atvejais išvaizda gali būti pajėgi išduoti sunkią gyvenimo patirtį. Svarbu paminėti, kad ne visi tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai sutinka, kad benamio išvaizda yra būsto nuomos sunkumų priežastis. Kaip teigia vienas tyrimo dalyvis, būsto nuomos mokumas yra vienas pagrindinių klausimų būsimų nuomininkų atžvilgiu: <...> „nemanau, kad išvaizda yra neišnuomoti priežastis <...> žmonės kurie vysto šitą verslą, pirmiausiai vertina ar žmogus pajėgus išsinuomoti“ (x6). Šio tyrimo dalyvio teiginys aiškiai iliustruoja antrąją išryškėjusią subkategoriją – lėšų stygius. Kaip rodo tyrime surinkti duomenys, pasikeitusi pajamų struktūra dažnam vyresnio amžiaus asmeniui teikia ypač mažas finansines galimybes. Tyrimo dalyvių teigimu: <...> „jeigu asmuo gauna šalpos pensija tai galimybių išsinuomoti beveik jokių nėra, net kambario“ (x3); <...> „gauna kokią bazinę pensiją už kurią išsinuomoti – nerealu“ (x4); <...> „mažos pajamos, nesuteikia galimybės įsigyti ar išsinuomoti būsto“ (x7). Analizuojant išskirtus teiginius matyti, kad didžiajai daliai vyresnio amžiaus benamių jų gaunamos pajamos neleidžia išsinuomoti, o tuo labiau įsigyti būsto, kadangi nuomos kainos viršija jų mėnesines pajamas. Remiantis skelbimų portalo „Aruodas.lt“ statistikos duomenimis (2020), vieno kvadratinio metro vidutinė būsto nuomos kaina svyruoja nuo 5.05 eur. iki 10.55 eur., priklausomai nuo pasirinkto didmiesčio. Pavyzdžiui, jei asmuo pageidauja išsinuomoti 30 kvadratinių metrų ploto (vieno kambario) būstą, vidutinė mėnesio nuomos įmoka sieks nuo 151 eur. iki 316 eur. Įvertinus vyresnio amžiaus benamio gaunamas pajamas ir būsto nuomos rinką yra akivaizdu, kad šios amžiaus grupės nariams išsinuomoti būstą, gaunant minimalias valstybės išmokas, yra ypač sudėtinga.

Svarbu paminėti, kad vyresnio amžiaus benamiai dar galintys išsinuomoti būstą dažnai susiduria su iššūkiais išlaikyti nuomojamą būstą. Kaip pažymi vienas tyrimo dalyvis: <...> „jeigu ir pakanka pinigų yra labai begalo sudėtinga“ (x1). Apibendrinus gautus duomenis, galima daryti prielaidą, kad atsirandantys būsto išlaikymo sunkumai dažniausiai kyla todėl, kad vyresnio amžiaus benamio namų ūkį sudaro tik vienas asmuo. Vyresnio amžiaus asmuo negalėdamas pasidalinti būsto nuomos, vartojimo, sveikatos priežiūros išlaidomis patiria sunkią finansinę naštą, kuri gali pakartotinai įtraukti į benamystės gniaužtus.

Darbo paieškos. Apibrėžiant šią kategoriją išskirta viena subkategorija – *sudėtinga susirasti darbą dėl amžiaus*. Interviu metu surinktų duomenų analizė atskleidė, kad vyresniame amžiuje sugrįžti į darbo rinką yra tikras iššūkis: <...> „Darbo susirasti senyvo amžiaus žmonėms yra sudėtinga“ (x1); <...> „sunkiau susirasti darbą ar dirbti pavienius darbus“ (x6); <...> „negali darbo susirasti, net laikino“ (x5); <...> „jie darbo greičiausiai nesusiras nei legalaus, nei atsitiktinio“ (x3). Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2020), 65 metų ir vyresnių žmonių užimtumo lygis 2020 m. trečiame ketvirtyje siekia tik 11.1 proc. Tai yra pats žemiausias užimtumo lygio rodiklis vertinant visas amžiaus grupes. Anot Pociaus (2016, p. 7), vyresnio amžiaus žmonių užimtumą Lietuvoje neigiamai veikia „nepritaikytos jiems darbo vietos, nepakankamas lanksčių užimtumo formų taikymas, ribotos profesinės kvalifikacijos kėlimo skatinimo galimybės“. Kaip pažymi vienas tyrimo dalyvis, prie vyresnio amžiaus žmonių įsitraukimo į darbo rinką problematiškumo prisideda ir šios amžiaus grupės sveikatos problemos: <...> „tiesiog sveikata ne kaip jauno žmogaus“ (x4).

Anot Pociaus (2016, p. 7) prastėjanti vyresnio amžiaus gyventojų sveikata yra natūralus senėjimo procesas, „todėl dėsninga, kad tarp vyresnio amžiaus žmonių daugėja neįgaliųjų, kurių įtraukimo į darbo rinką galimybės yra ribotos. Vyresnis amžius ir neįgalumas persipina kaip neigiami veiksniai, ribojantys tokių žmonių įsidarbinimo galimybes“. Negalėdami įsidarbinti ir pasididinti gaunamų pajamų vyresnio amžiaus žmonės atsидuria aklavietėje, nes turimi resursai yra per menki ištrūkti iš benamystės situacijos.

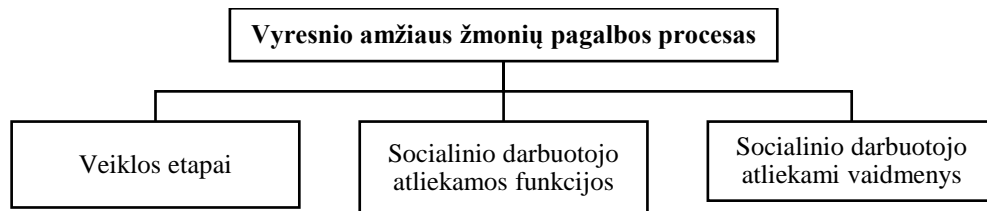
3.1.3. Socialinių darbuotojų veiklos ypatumai dirbant su vyresnio amžiaus benamiais

Siekiant atskleisti trečiąją klausimų grupių temą – *socialinio darbuotojo veikla dirbant su vyresnio amžiaus benamiais*, tyrimo dalyviams buvo pateikti penki pagrindiniai klausimai, kuriais remiantis yra apibūdinta socialinio darbuotojo veikla su vyresnio amžiaus benamiais bei jų patiriami sunkumai sprendžiant šios amžiaus grupės benamystės problemas. Atlikus interviu duomenų analizę šiame etape buvo išskirtos trys pagrindinės temos (*vyresnio amžiaus žmonių pagalbos procesas; bendradarbiavimas; socialinio darbuotojo iššūkiai*) bei dvi atskiros kategorijos (*socialinio darbuotojo svarba; vyresnio amžiaus žmonių benamystės sprendimo būdai*), kurios nebuvo priskirtos pagrindinėms temoms.

Siekiant atskleisti vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną socialinio darbuotojo požiūriu, tyrimo dalyvių buvo teirautasi jų nuomonės apie *socialinio darbo svarbą vyresnio amžių benamių socialinės pagalbos procese*. Išanalizavus gautus duomenis buvo išskirta **socialinio darbuotojo svarbos** kategorija, priskiriant dvi subkategorijas: *jungiamoji grandis* ir *arčiausiai žmogaus*.

Atlikta duomenų analizė parodė, kad vyresnio amžiaus žmonės praradę namus dažnai stokoja įgūdžių ir žinių problemos sprendimo, įveikimo procese. Tuomet kai asmuo nėra pajėgus išspręsti išgyvenamos krizės socialinis darbuotojas tampa *it jungiamoji grandis* tarp asmens ir jį supančios aplinkos. Tai pirmoji subkategorija atskleidžianti socialinio darbo svarbą vyresnio amžiaus benamystės kontekste, užtikrinant reikiamos pagalbos suteikimą: <...> „*socialinis darbuotojas yra jungiamoji socialinė grandis tarp vyresnio amžiaus benamio ir visuomenės*“ (x7); <...> „*socialinis darbuotojas užtikrina, kad kažkokios tai paslaugos juos pasiektų*“ (x6). Socialinio darbuotojo svarba benamystės kontekste taip pat yra išryškinama vertinant teikiamos pagalbos pasiekiamumą. Tai antroji subkategorija atskleidžianti, kad socialiniai darbuotojai yra *arčiausiai žmogaus* esantys specialistai, galintys aktyviai reaguoti į klientų poreikius: <...> „*Galbūt nėra tai vieni specialistai kurie dirba šiame lauke, bet jie tiesiog tame lauke yra daugiausiai dirbantys*“ (x5); <...> „*Mes esame arčiausiai žmogaus <...> esame specialistai dirbantys su šiais žmonėmis kasdien*“ (x6). Svarbu paminėti, kad socialinių darbuotojų atliekama veikla yra skirta spręsti socialines problemas, susidoroti su išskylančiais sunkumais per santykį su aplinka (LR SADM, 2020).

Siekiant atskleisti socialinio darbuotojo dirbančio su vyresnio amžiaus benamiais veiklos ypatumus tyrimo dalyvių buvo teirautasi *kaip yra organizuojamas pagalbos procesas vyresnio amžiaus benamiams?* Išanalizavus surinktus duomenis buvo įvardinta **vyresnio amžiaus žmonių pagalbos proceso** tema, kuriai priskiriamos trys kategorijos: *veiklos etapai, socialinių darbuotojų atliekamos funkcijos* ir *socialinių darbuotojų vaidmenys* (žr. 13 pav.).

13 pav. Vyresnio amžiaus žmonių pagalbos proceso temos kategorijos

Veiklos etapai. Šioje kategorijoje buvo išskirtos trys subkategorijos: *situacijos įvertinimas, pagalbos plano sudarymas, individualus darbas.*

Situacijos įvertinimas. Subkategorija atskleidžianti pirmąjį socialinio darbuotojo pagalbos proceso žingsnį – informacijos apie klientą surinkimas: <...> „Surenkame informaciją apie žmogaus situaciją, kas yra negerai, kokios pagrindinės problemos“ (x4); <...> „pirmiausiai aiškinamės žmogaus situaciją, su kokiomis problemomis jis susiduria“ <...> (x7). Šiame etape yra svarbu surinkti kuo detalesnę informaciją apie klientą, siekiant užtikrinti tikslingą pagalbos teikimą. Socialinis darbuotojas renka informaciją apie benamystės problemos priežastis, pagalbos poreikį, kliūtis atsirandančias problemas sprendime, asmenį supančius žmones, sistemas.

Pagalbos plano sudarymas. Tai subkategorija apibūdinanti antrąjį pagalbos proceso žingsnį – planavimą: <...> „sudarome individualų veiklos planą, ko mes kartu sieksime“ (x1); <...> „daraisi planą su žmogumi, kuriam reikalinga pagalba, kaip ir visur“ (x6). Anot Johnson (2003, p 248), plano sudarymas apima „veiksmus kaip tobulinti žmonių augimo potencialą ir prisitaikymo galimybes. Jis taip pat rengiamas siekiant padidinti aplinkos galimybes maksimaliai reaguoti į žmonių poreikius ir socialinio funkcionavimo problemas“.

Individualus darbas. Tai trečioji subkategorija apibrėžianti parengto pagalbos plano įgyvendinimo etapą. Tyrimo dalyviai pažymi, kad benamystę išgyvenantys vyresnio amžiaus asmenys yra įvairūs, kaip ir jų poreikiai bei probleminės situacijos, todėl reikia skirtingų veiksmų reikiamai pagalbai pasiekti: <...> „Priklausomai nuo to, kokios pagalbos žmogui reikia <...> priklauso nuo kiekvieno žmogaus atskirai, nes nėra bendro pagalbos teikimo būdo“ (x1); <...> „pagal poreikius“ (x5).

Socialinių darbuotojų atliekamos funkcijos. Šiai kategorijai buvo priskiriamos aštuonios subkategorijos, apibūdinančios ne tik socialinių darbuotojų kasdieninę veiklą, bet ir reikalingiausias socialines paslaugas vyresnio amžiaus žmonių benamystės kontekste (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Socialinių darbuotojų funkcijų kategorijos subkategorijos

Socialinio darbuotojo funkcijų kategorija	Subkategorijos:
	1. Asmens dokumentų tvarkymas
2. Pensijos gavimo užtikrinimas	
3. Sveikatos priežiūros užtikrinimas	
4. Socialinės globos dokumentų tvarkymas	
5. Įtraukimas į socialinio būsto eilę	
6. Pagalba ieškant būsto	
7. Bendrųjų socialinių paslaugų užtikrinimas	
8. Socialinių ryšių atkurimas	

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vyresnio amžiaus benamiai kreipdamiesi pagalbos į socialinius darbuotojus dažniausiai jau yra iškritę iš socialinės apsaugos sistemos. Kaip pažymi tyrimo dalyviai, dalis šios amžiaus grupės benamių neturi galiojančių asmens dokumentų: <...> „*Būna žmonių, kad ateina be dokumentų: ar pametę, ar praradę*“ (x1); <...> „*dokumentus reikia tvarkyti*“ (x5); nėra susitvarkę pensijų gavimo: <...> „*reikia padėti susitvarkyti pensiją*“ (x1); <...> „*būna tokių žmonių, kurie sulaukia pensijinio amžiaus nėra susitvarkę pensijos*“ (x5); bei nėra prisirašę prie pirminės sveikatos priežiūros įstaigos: <...> „*būna, kad neturi šeimos gydytojo <...> reikia jam padėti užsiregistruoti pas gydytoją, prisirašyti prie poliklinikos*“ (x1); <...> „*Kitiems reikia pastoviai vaistus gerti. Turime visada sekti kada pas gydytojus užregistruoti, palydėti juos reikia*“ (x5). Aukščiau išvardintos socialinio darbuotojų funkcijos apima tris pirmąsias išskirtas subkategorijas: asmens dokumentų tvarkymą, pensijų gavimo ir sveikatos priežiūros užtikrinimą. Apibrėžtos subkategorijos leidžia daryti prielaidą, kad dažniausios socialinio darbuotojo atliekamos funkcijos yra susijusios su pagalba vyresnio amžiaus benamiams reintegruojantis į visuomenę. Analizuojant duomenys išryškėjo, kad socialinių darbuotojų funkcijos dirbant su vyresnio amžiaus benamiais **apima pagalbą ieškant nuolatinės gyvenamosios vietos**. Socialiniai darbuotojai sprendami vyresnio amžiaus benamių būsto poreikį, atsižvelgdami į asmens sveikatos būklę, taip pat tvarko dokumentus į socialinės globos įstaigas: <...> „*tvarkomi dokumentai į ilgalaikes ar trumpalaikes globos įstaigas arba slaugos ir palaikomojo gydymo įstaigas ar ligonines*“ (x2); <...> „*sutvarko dokumentus į globos ar slaugos įstaigas*“ (x3); bei įtraukia asmenis į socialinio būsto eilę: <...> „*pirmiausiai stengiamės žmogų įrašyti į eilę socialiniam būstui arba socialiniam bendrabučiuvi gauti*“ (x1); <...> „*besąlygiškai visus statydavome į socialinio būsto eilę*“ (x2), o vyresnio amžiaus benamiams, kurių finansinės galimybės yra stipresnės padeda ieškotis būsto: <...> „*padedame surasti, ieškome skelbimų, susiskambiname*“ (x1); <...> „*Mūsų pagalba buvo išnuomotas jam kambarys*“ (x3). Kaip matome, socialinių darbuotojų teikiama parama nuolatinio būsto paieškai apima: socialinių globos dokumentų tvarkymo, įtraukimo į socialinio būsto eilę ir pagalbos būsto paieškose subkategorijas. Sprendžiant vyresnio amžiaus benamių problemas socialiniai darbuotojai taip pat stengiasi užtikrinti bendrąsias socialines paslaugas. Tai septintoji išryškėjusi subkategorija, atskleidžianti socialinių paslaugų svarbą vyresnio benamių tarpe, ypač transporto ir palydėjimo paslaugas: <...> „*pavežimas tas pats į gydymo įstaigas, tas labai yra reikalingas. Palydėjimas dar ypatingai neįgalių asmenų*“ (x2). Paskutinė išskirta subkategorija yra socialinių ryšių atkūrimas. Kaip pažymi tyrimo dalyviai, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais, kaip ir su bet kuria kita amžiaus grupe, yra svarbu atkurti prarastus ryšius, kurie gali prisidėti prie greitesnio problemos sprendimo: <...> „*kartais pavyksta surasti artimus žmones, atkurti prarastus ryšius su giminėmis, vaikais. Retais atvejais, bet pavyksta*“ (x2); <...> „*dažnai tenka ieškoti artimųjų*“ (x3). Apibendrinant gautus rezultatus galima daryti prielaidą, kad pagrindinė socialinio darbuotojo funkcija dirbant su vyresnio amžiaus benamiais – koordinuoti procesus, nuo trūkstamų dokumentų įgijimo reikiamos paslaugoms gauti, iki įvairių paslaugų prieinamumo užtikrinimo. Pažymėtina, kad pateikti teiginiai byloja, kad vyresnio amžiaus benamiai dažnai susiduria su sunkumais atlikti asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime reikalingas funkcijas. Tai siejasi su empirinėje dalyje išryškinta vyresnio amžiaus žmonių socialinio funkcionavimo sunkumų kategorija.

Socialinių darbuotojų atliekami vaidmenys. Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai dirbdami su vyresnio amžiaus benamiais dažniausiai atlieka tris pagrindinius vaidmenis, kurie yra išskiriami į atskiras subkategorijas. Tai yra tarpininkas: <...> „*mes tarpininkaujame jam*“ (x2); <...> „*Tarpininkauti*“ (x3); <...> „*patarpininkaujame, jeigu reikia*“ (x1); informatorius: <...> „*informuoja*“ (x3); <...> „*Žmogų galima informuoti*“ (x2); <...>

„informavimas“ (x5); atstovas: <...> „atstovaujame visose įstaigose“ (x2); <...> „atstovauti vyresnio amžiaus žmonėms labai dažnai reikia“ (x3); <...> „Pagrindė reikia atstovauti“ (x1); <...> „atstovavimas visokiose įstaigose“ (x5). Nagrinėjant tyrimo dalyvių teiginius pastebima, kad socialinių darbuotojų atliekami vaidmenys labiausiai yra susiję su pagalba, kuomet asmuo nėra pajėgus pats išspręsti savo problemas. Vyresnio amžiaus benamiai dėl amžiaus, sveikatos problemų, socialinių įgūdžių stokos dažnai yra „pasyvūs“ problemos sprendimo veikėjai, todėl išryškėja socialinio darbuotojo vaidmenys, ypač atstovavimas ir tarpininkavimas, kurie yra svarbūs užtikrinant, kad reikalingos paslaugos pasiektų vyresnio amžiaus žmones esančius benamystės krizėje.

Socialinių darbuotojų vykdoma veikla siekiant padėti benamystę išgyvenančiam asmeniui neatsiejama nuo tarpinstitucinio bendradarbiavimo. Tai atskleidžia tyrimo dalyvių atsakymai į klausimą: *kaip vyksta bendradarbiavimas (viduje ir išorėje) teikiant pagalbą vyresnio amžiaus benamiams?* Atlikus surinktų duomenų analizę **bendradarbiavimo** temoje buvo išskirtos dvi kategorijos: *veikėjai* ir *tarpinstitucinio bendradarbiavimo vertinimas* (žr. 14 pav.).

14 pav. Bendradarbiavimo temos kategorijos

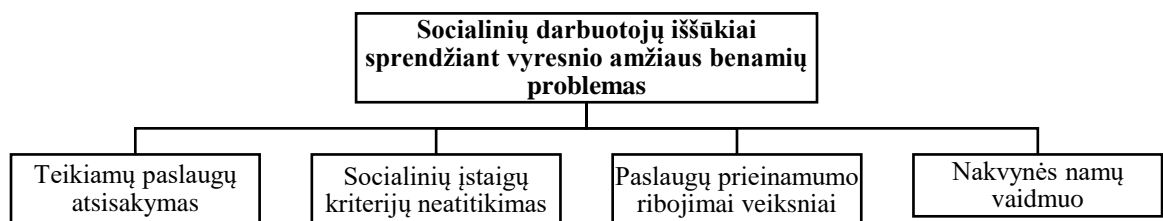
Veikėjai. Atliekamo tyrimo kontekste veikėjais yra apibūdomos įstaigos ir juose dirbantys specialistai, kurie prisideda prie vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos sprendimo. Šiai kategorijai buvo priskirtos penkios subkategorijos. Tyrimo dalyvių teigimu tarpinstitucinis bendradarbiavimas apima darbą su:

- *seniūnijomis*: <...> „Kartai su seniūnijos darbuotojai tenka bendradarbiauti“ (x6); <...> „su seniūnija“ (x2);
- *sveikatos priežiūros įstaigomis*: <...> „bet svarbiausiai gydymo įstaigos“ (x3); <...> „sveikatos priežiūros centrai“ (x5); <...> „poliklinikoje“ (x1);
- *reabilitacijos centrais*: <...> „tokios kaip reabilitacijos centrai, su kuriais sutartis turime dirbti kartu dėl žmogaus priklausomybių“ (x2), <...> „Bendraujame dar su reabilitacijos centrais, jei yra alkoholio vartojimas“ (x3);
- *teisinės sistemos įstaigomis*: <...> „pasų poskyriai“ (x2); <...> „migracija“ (x3); <...> „su migracija tenka bendrauti“ (x5); <...> „Kartais tiesiog kreipėsi į teisininkus“ (x4);
- *socialinės apsaugos sistemos įstaigomis*: <...> „Taip pat bendraujame su socialinės paramos ir socialinių paslaugų skyriais, užimtumo tarnyba“ (x3); <...> „socialinės paramos skyriumi“ (x2); <...> „Pagrindė Sodra“ (x5).

Atsižvelgiant į išsakytus teiginius galima daryti prielaidą, kad sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemą socialiniai darbuotojai dažniausiai bendrauja su sveikatos priežiūros darbuotojais, teisinės ir socialinės apsaugos sistemas atstovaujančiomis įstaigomis. Svarbu paminėti, kad gauti rezultatai apie socialinių darbuotojų atliekamus vaidmenis siejasi su socialinių darbuotojų atliekamomis funkcijomis.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo vertinimas. Šioje kategorijoje išskirtos dvi subkategorijos: *teigiamas* ir *neigiamas vertinimas*. Pirmoje subkategorijoje pateikiami tyrimo dalyvių teiginiai, kurie tarpinstitucinį bendradarbiavimą vertina *teigiamai*: <...> „Man sekasi gerai <...> visada randame bendrą kalbą, visada priėmė vieningos nuomonės kaip reikia žmogui teikti pagalbą“ (x1); <...> „jokių problemų nėra. Bendradarbiavimas vyksta visiškai normaliai“ (x2). Kaip matome, tarpinstitucinis bendradarbiavimas yra apibrėžiamas teigiamai, kuomet specialistai, dirbantys prie to pačio atvejo, pasinaudodami vienas kito žiniomis ir įgūdžiais siekia bendro, efektyviausio problemos sprendimo būdo. Svarbu paminėti, kad ne visi tyrimo dalyviai socialiniai darbuotojai teigiamai vertina tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Antroji subkategorija apibrėžiama šiais teiginiais: <...> „visose srityse mes turime bendradarbiavimo per mažai“ <...> (x4); <...> „kitų profesijų atstovai dažnai nelinkę bendradarbiauti sprendžiant kliento problemas. <...> vyksta tarpinstitucinis nesusikalbėjimas“ (x7). Atsižvelgiant į gautus rezultatus darytina prielaida, kad bendradarbiavimo stoka yra viena pagrindinių neigiamo tarpinstitucinio bendradarbiavimo vertinimo priežasčių, kuri gali būti veikiamą nesusikalbėjimo dėl informacijos stokos, nevienodai suvokiamos pagalbos ar kitų priežasčių.

Atliekamu tyrimu taip pat buvo siekiama atskleisti socialinių darbuotojų patiriamus iššūkius sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemą. Šiems duomenims atskleisti tyrimo dalyvių buvo teirautasi *kokius iššūkius turite įveikti sprendžiant vyresnio amžiaus benamių problemas?* Remiantis surinktais duomenimis buvo išskirta **socialinių darbuotojų iššūkių sprendžiant vyresnio amžiaus benamių** tema, priskiriant keturias pagrindines kategorijas: *teikiamų paslaugų atsisakymas*, *socialinių įstaigų kriterijų neatitikimas*, *pagalbos prieinamumo ribojimai*, *nakvynės namų vaidmuo* (žr. 15 pav.).

15 pav. Socialinių darbuotojų iššūkių sprendžiant vyresnio amžiaus benamių problemas temos kategorijos

Teikiamų paslaugų atsisakymas. Šioje kategorijoje buvo išskirtos trys subkategorijos: *nepriima pagalbos*, *nenoras apsigyventi socialinės globos įstaigose* ir *savanoriškas išėjimas iš socialinės globos įstaigos*.

Tyrimo metu surinktų duomenų analizė parodė, kad vyresnio amžiaus benamiai ne tik nėra linkę ieškoti pagalbos, bet ir jos priimti. Tyrimo dalyvių teigimu: <...> „Jis nenori ieškoti kažkokios pagalbos arba priimti pagalbos“ (x2); <...> „galbūt jiems sunkiau yra pagalbą priimti“ <...> (x4); <...> „kai pradėdi suteikti jam pagalbą jis net kartais prieštarauja, kad čia kam man reikia, aš taip nenoriu“ (x5). Analizuojant tyrimo rezultatus galima daryti prielaidą, kad vienas galimų teikiamos pagalbos atsisakymo priežasčių – vyresnio amžiaus benamių išgyvenamas beprasmybės jausmas. Manydami, kad jų situacijoje nieko pakeisti nebegalima vyresnio amžiaus benamiai praranda viltį ir prasmę keisti savo gyvenimus. Taip jie atsiribojimą ne tik nuo supančios aplinkos, bet ir nuo jiems siūlomoms pagalbos. Svarbu paminėti, kad tai ne vienintelis išryškėjęs (socialinių darbuotojų) teikiamų paslaugų atsisakymo motyvas. Kitos, išskirtos priežastis - vyresnio amžiaus benamių nenoras

apsigyventi socialinės globos įstaigose: <...> „ne vienas žmogus atsisakęs, nes aš esu sveikas, galiu savimi pasirūpinti ir man senelių namų nereikia“ (x4); <...> „Nėra labai, kad norėtų į <...> senelių namus, ką esu pastebėjęs“ (x6); bei savanoriškas išėjimas iš socialinės globos įstaigos: <...> „žmogelis. Apgyvendintas globos namuose, jam arti tų metų 80, tai netiko jam. Išėjo“ (x5); <...> „žinau atvejų, kai kurie bėga nes jiems reikia laisvės“ (x4). Kaip matome iš rezultatų, apsigyvenimas socialinės globos įstaigose, teikiančiose ilgalaikes ar trumpalaikes socialines globos paslaugas, yra vienas galimų, galbūt net ir vienas pagrindinių vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos sprendimų būdų.

Aptartos dvi pastarosios subkategorijas atskleidžia, kad ne visi vyresnio amžiaus žmonės, nepaisant benamio statuso, noriai renkasi gyvenimą institucinėje globoje. Savarankiškumo nuvertinimas – viena galimų priežasčių. Remiantis Orlovos (2014) atlikto „Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksniai“ tyrimo rezultatais, tapsmas „socialiai globojamu“ daugeliui vyresnio amžiaus žmonių reiškia savo savarankiškumo ir įgalumo priimti sprendimus mažėjimą. Kaip pažymi autorė, socialinės globos teikimas savotiškai nugalina vyresnio amžiaus asmenį, ypač jei jis apsigyvena socialinės globos įstaigoje (Orlova, 2014). Kita, ne ką mažiau svarbi priežastis prisidedanti prie pagalbos atsisakymo, yra neigiamas vyresnio amžiaus žmonių požiūris į stacionarias globos įstaigas. Orlovos teigimu (2014, p. 22), „dažnai jos yra suvokiamos kaip uždaros, asmeninę laisvę ribojančios ir su socialine izoliacija siejamos sistemos, apibūdinamos kaip nuasmeninančios (nelieka nuosavybės, individualumo), pasižyminčios griežta tvarka (kėlimosi, valgymo, poilsio dienotvarkė, neatsižvelgiant į individualius skirtumus), taikančios grupinius darbo metodus (nelieka privatumo) ir skatinančios socialinį nuotolį“.

Socialinių globos įstaigų kriterijų neatitikimas. Šiai kategorijai priskiriamos trys subkategorijos: *amžiaus kriterijus, nenustatytas neįgalumas ir gera sveikata.*

Socialiniai darbuotojai sprendžiantys vyresnio amžiaus žmonių būsto poreikio klausimą, atsižvelgdami į asmens socialinį ir fizinį savarankiškumą kaip problemos sprendimo būdą, asmeniui gali pasiūlyti apsigyventi socialinės globos įstaigoje. Išanalizavus gautus rezultatus pastebima, kad vertinant ilgalaikės ar trumpalaikės socialinės globos poreikį socialinėms paslaugoms gauti, socialiniai darbuotojai susiduria su tam tikrais socialinės sistemos iššūkiais. Kaip pažymi tyrimo dalyviai, ne visi vyresnio amžiaus benamiai atitinka socialinės globos paslaugoms nustatytus reikalavimus, kurie apima amžiaus kriterijus: <...> „Į senelių namus yra per jauni“ (x4); <...> „jeigu amžius neatitinka globos įstaigos amžiaus“ (x2); nenustatytas neįgalumas: <...> „jiems nenustatytas joks nedarbingumo lygis, neįgalumas“ (x5); <...> „specialiųjų poreikių jeigu nėra“ (x6); per gera sveikata: <...> „niekas nepriima nes jie per savarankiški <...> dažniausias toks atvejis sveikata yra per stipri globos namams“ (x4); <...> „yra pakankamai sveikas“ (x6). Remiantis X miesto savivaldybės tarybos sprendimu Dėl Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir socialinių paslaugų skyrimo X mieste tvarkos aprašu ilgalaikę (trumpalaikę) socialinę globą gali gauti: suaugęs asmenys su negalia, kuriems nustatytas iki 40 procentų darbingumo lygis; senyvo amžiaus asmenys sulaukę 75 metų ar jaunesni, kuriems nustatytas vidutinis ar didelis specialiųjų poreikių lygis ir (arba) slaugos arba priežiūros (pagalbos) specialieji poreikiai. Kaip matome, vyresnio amžiaus asmenys, jaunesni nei nustatyta amžiaus riba bei asmenys neturintys neįgalumo ar jį įrodančių dokumentų, atsiduria už įstatymų nustatytos tvarkos. Kaip pažymi vienas tyrimo dalyvis, neturėdami galimybių apsigyventi socialinės globos įstaigose vyresnio amžiaus benamiai atsiduria: <...> „tarp žemės ir dangaus žmogus yra“ (x6).

Paslaugų prieinamumą ribojantys veiksniai. Šiai kategorijai apibrėžti išskirtos trys subkategorijos: *ilgos socialinės globos įstaigų eilės, ilgos socialinio būsto eilės ir paslaugų trūkumas.*

Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidžia, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystės kontekste dažniausias paslaugų prieinamumą ribojantis veiksnys – ilgos eilės. *Ilgos socialinės globos įstaigų eilės* - pirmoji išryškėjusi subkategorija atskleidžianti ne tik šios amžiaus grupės socialinių paslaugų poreikio didėjimą, bet ir įrodanti senstančios visuomenės reiškinį ir jo poveikį socialinės apsaugos sistemai. Kaip pažymi tyrimo dalyviai, sutvarkius reikiamus dokumentus į socialinės globos įstaigas, vyresnio amžiaus benamiams tenka laukti ilgose, ne vienerius metus trunkančiose, eilėse: <...> „senelių globos namai, netgi ir priklauso, tos eilės labai ilgos ir didelės“ (x6); <...> „mes galime sutvarkyti tuos globos namus, bet eilė bus du, trys metai, tikėtina <...> yra eilės“ (x4). Tai leidžia daryti prielaidą, kad vyresnio amžiaus benamiai tampa socialinės sistemos įkaitais, kurie nesulaukę pagalbos laiku gali tapti ilgalaikiais benamiais, taip padidinant su benamystę susijusias rizikas bei sumažinant jų galimybes reintegrotis į visuomenę. Ilgas paslaugų laukimas atsispindi ir antroje subkategorijoje - *ilgos socialinio būsto eilės*. Kaip pažymi tyrimo dalyviai: <...> „visi žinome, kaip ten yra, kiek laukti jų reikia“ (x6); <...> „Jam tenka laukti ne vienerius ir ne dvejus metus“ (x7); <...> „ten eilės nejudą“ (x2). Anot Indriliūnaitės (2013, 43), socialinio būsto paslauga „negali būti įvardyta efektyvia benamystės mažinimo priemone, kadangi kasmet fiksuojamos socialinio būsto poreikio augimo tendencijos, be to, palyginti su jomis, itin maži šio būsto poreikio patenkinimo skaičiai“. *Paslaugų trūkumas* – trečioji kategorija atskleidžianti vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos sprendimo kliūtis. Kaip pažymi tyrimo dalyviai: <...> „čia labiau paslaugų trūkumas“ (x6); <...> „paslaugų trūkumas, tokiems senjorams, kurie dar yra savarankiški, tai tikrai labai trūksta“ (x4). Remiantis LR socialinių paslaugų įstatymų (2006), Lietuvoje benamystę išgyvenantiems asmenims valstybės teikiama pagalba priemonės apima tiek piniginę paramą, tiek socialines paslaugas, kurios gali būti skirstomos į bendrąsias (informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, atstovavimas, sociokultūrinės, transporto, maitinimo organizavimo, aprūpinimo drabužiais ir avalyne paslaugas) ir specialiąsias paslaugas (socialinė priežiūra ar globa). Tačiau kaip matome, vis dar trūksta valstybės formuotojų gilesnio susitelkimo į socialinės rizikos kategorijai priklausančių suaugusiųjų asmenų problemas ir jų poreikius, ypač vyresnio amžiaus žmonių atžvilgiu. Apibendrinant išskirtus paslaugų prieinamumą ribojančius veiksnius galime teigti, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos sprendimų galimybės yra ypač ribotos. Tai lemia, kad šios amžiaus grupės benamiai, negaudami jiems būtinos socialinės pagalbos, patiria didžiulę riziką atsidurti visuomenės pakraštyje.

Nakvynės namų vaidmuo. Šiai kategorijai buvo išskirta viena subkategorija – *vieta nepritaikyta vyresnio amžiaus žmonių poreikiams*. Nors nakvynės namai yra viena pagrindinių valstybės teikiama paramos benamiams priemonė, duomenų analizės metu išryškėjo, kad gyvenimas nakvynės namuose nėra tinkamas visiems paslaugų gavėjams, ypač tokioms socialinėms grupėms kaip vyresnio amžiaus žmonės. Kaip pažymi tyrimo dalyviai: <...> „nakvynės namų paslaugos nėra pritaikytos pagyvenusio ar vyresnio amžiaus asmenims“ (x4); <...> „vienintelė išeitis lieka apsigyventi nakvynės namuose, nepaisant to, kad šiai amžiaus grupei tai nėra patys tinkamiausi namai“ (x7). Kaip matome, nakvynės namų aplinkoje užtikrinti tinkamą socialinę pagalbą vyresnio amžiaus žmonėms yra gana sunku, nes pagrindinis šios įstaigos tikslas teikti nakvynės ir būtinąsias paslaugas, o ne tenkinti įvairių socialinių grupių specifinius poreikius.

Socialiniai darbuotojai yra arčiausiai benamystę išgyvenančio žmogaus, jie mato ne tik kasdieninį benamių gyvenimą, jų patiriamas problemas, bet ir galimus benamystės problemos sprendimo būdus. Tyrimo dalyvių buvo paprašyta išsakyti savo nuomones *kaip turėtų būti sprendžiama vyresnio amžiaus benamių problema, užtikrinant jų sugrįžimą į visuomenę?* Išanalizavus gautus rezultatus buvo išskirta **vyresnio amžiaus žmonių benamystės sprendimo būdų** kategorija, priskiriant dvi subkategorijos: *savarankiško gyvenimo namai* ir *komandinis darbas*.

Savarankiško gyvenimo namai – pirmoji subkategorija atskleidžianti, kad vienas naudingiausių vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos sprendimų būdų – savarankiško gyvenimo namų plėtojimas: <...> „*turėtų būti savarankiško gyvenimo namai*“ (x3); <...> „*savarankiškiems seneliams, mes turime kurti jiems atitinkančią paslaugą ir viena tokių paslaugų yra savarankiško gyvenimo namai*“ (x4). Savarankiško gyvenimo namai – nestacionarias socialines paslaugas teikiančios įstaigos, kurių pagrindinis tikslas kuo ilgiau išlaikyti vyresnio amžiaus žmonių savarankiškumą bei padėti įveikti patiriamus sunkumus, kaip socialinė atskirtis. Remiantis LR Socialinių paslaugų katalogu (2006), savarankiškų gyvenimo namų paskirtis - namų aplinkos sąlygų sukūrimas ir reikalingų paslaugų suteikimas žmonėms, kuriems nereikia nuolatinės, intensyvios priežiūros. Su socialinio darbuotojo pagalba vyresnio amžiaus asmenys (benamiai) gali gyventi visavertį gyvenimą, išlaikant autonomiją sprendimų priėmimo bei kasdieninėje veikloje: gaminant maistą, mokant mokesčius, atliekant namų ruošos darbus pagal savo galimybes. Remiantis LR SADM duomenimis (2020), Lietuvoje veikia 21 savarankiško gyvenimo namai. Svarbu paminėti, kad pateiktas savarankiškų gyvenimų namų skaičius yra skirtas bendrai populiacijai, t.y. ne tik vyresnio amžiaus žmonių grupei, bet ir suaugusiems asmenims turintiems protinę ar fizinę negalią.

Antroji išskirta subkategorija - *komandinis darbas*. Kaip pažymi tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai, sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių problemas yra ypač svarbu įvairių specialistų susitelkimas bendro tikslo siekime: <...> „*Svarbu yra ne tik specialistų, kurie tiesiogiai dirba su ta asmenų grupe, bet ir kitų specialistų kompetencija, supratingumas, noras padėti tiems benamiams*“ (x3); <...> „*socialiniai darbuotojai iš skirtingų sričių kartu bendradarbiaudami gali pasiekti daugiau nei vienos įstaigos socialinis darbuotojas*“ (x4). Komandinis darbas socialiniame darbe ypač svarbus efektyvaus problemos sprendimo įgyvendinimo komponentas, kadangi norint išspręsti kompleksines klientų problemas neužtenka vieno specialisto – socialinio darbuotojo.

Analizuojant interviu metu gautus rezultatus, susijusius su vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos sprendimo galimybėmis, išryškėjo ir atskira tyrimo dalyvio išsakyta mintis apie tai kaip galima prisidėti prie efektyvesnio vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos sprendimo - *nuolatinis darbas su vyresnio amžiaus žmonėmis esančiais rizikoje tapti benamiais*. Kaip pažymi tyrimo dalyvis, siekiant užkirsti kelią vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemos didėjimui yra svarbu dirbti ne tik su asmenimis, kurie esamu laiku išgyveną benamystę, bet ir su tais vyresnio amžiaus žmonėmis, kurie buvę ilgalaikiai benamiai ir yra gavę nuolatinį būstą bei asmenimis, kuriems gresia pakliūti į benamystės gniaužtus: <...> „*suteikiamas būstas ir su žmogumi yra dirbama, kad išspręsti jo situaciją. Tokią paslaugą taikyčiau ilgalaikiams benamiams, kurie ilgus metus gyvena gatvėje* <...> *reikia dirbti su tais žmonėmis, kurie turi socialinius būstus ir dėl mažų pajamų jiems pradeda kauptis būsto skolos* <...> *Kai seki tokio asmens istoriją, tu supranti, kad jeigu jis būtų gavęs pagalbą prieš metus ar du, tai jis vis dar būtų gyvenęs savo būste*“ (x4). Svarbu paminėti, kad Lietuvoje nuolatinis socialinis darbas su socialinę riziką patiriančiais suaugusiais asmenimis nėra vykdomas. Atsižvelgiant į tyrimo metu gautus rezultatus apie vyresnio amžiaus benamių socialinio

funkcionavimo sunkumus, galima daryti prielaidą, kad būtų tikslinga taikyti minėto pobūdžio socialinį darbą su vyresnio amžiaus benamiais, ugdant ar palaikant jų socialinius įgūdžius spręsti asmenines ar su būstų susijusias problemas, taip užkertant kelią šios amžiaus grupės benamystės atsiradimui bei tuo pačiu metu užtikrinant vyresnio amžiaus žmonėms teikiamų socialinių paslaugų principą, jog žmogus turi kuo gyventi ilgiau savo namuose.

3.2. Interviu duomenų rezultatų apibendrinimas ir diskusija

Atliekant tyrimą buvo siekiama atskleisti socialinio darbuotojo, dirbančio namuose, požiūrį į vyresnio amžiaus benamystės fenomeną, nustatyti kokio sukurto teorinio modelio komponentai pasitvirtino empiriniame tyrime bei įvardinti naujus išryškėjusius komponentus galinčius papildyti teorinį modelį (žr. 16 pav.). Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu tyrimas atskleidė esminius analizuojamo reiškinių ypatumus, kurie šiame skyriuje yra apibendrinami atsakant į tyrimo problemą detalizuojanti klausimą: *kaip socialiniai darbuotojai apibūdina vyresnio amžiaus benamių patirtis?*

Magistrinio baigiamajame projekte atlikta duomenų analizė parodė, kad daugeliu atvejų vyresniame amžiuje žmonės išgyveno santuokos iširimus, našlystę, konfliktinius santykius šeimoje, kas stipriai sąlygojo šios amžiaus grupės asmenų tapimą benamiais. Individualios benamystės priežastys buvo veikiamos ir anksti įgytos priklausomybės, psichinės negalios ar kitų sveikatos sutrikimų. Vertinant struktūrines priežastis vyresniame amžiuje, socialiniai darbuotojai benamystę siejo su ekonominiais procesais: nedarbu ir skurdu. Pažymėtina, kad gauti rezultatai siejasi su teorijoje (Anderson, 2001; Grenier ir kt., 2016a) išsakytais teiginiais apie benamystės priežastis vyresniame amžiuje bei susisteminta (Pleace, 2016; Mikėnės, 2018; Kanopienės ir Mikulionienės, 2004) informacija apie dvi benamystės fenomeną aiškinančias priežasčių grupes: individualias ir struktūrines priežastis. Aptariant gautus rezultatus susijusius su vyresnio amžiaus žmonių benamystės priežastimis, svarbu paminėti, kad nors teorinėje dalyje įvairių mokslo atstovų (Pleace, 2016; Nooe ir Patterson, 2010; Fitzpatrick, 2005; Grenier ir kt., 2016a) yra aptariama individualių ir struktūrinių priežasčių tarpusavio sąveika, kuri yra apibendrinama kompleksinių priežasčių apibrėžimu, tačiau nėra aiškiai apibrėžtos šiai benamystės priežasčių grupei įtaką darantys veiksniai vyresniame amžiuje. Atlikto tyrimo rezultatai papildė teorinį modelį atskleidžiant, kad kompleksinės benamystės priežastys gali būti veikiamos tiek keletos tarpusavyje susijusių struktūrinių priežasčių (nuomos įsiskolinimų dėl ekonominių ir piniginių problemų), kurios susijusios su sunkumais išlaikyti būstą, tiek atskirų individualių ir struktūrinių priežasčių sąveikos (socialinės globos jaunystėje ir/ar įkalinimo patirties, įvairių įvykių visumos), kurios nulemia laipsnišką kelią benamystės link. Pažymėtina, kad gauti duomenys siejasi su Warnes'o ir Crane (2006) atliktu tyrimu, kuriame atskleidžiama, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystė yra veikiamą ne vienos priežasties, bet keletos ar daugiau priežastinių veiksnių bendro, nuoseklaus ir sąveikaujancio poveikio.

Socialinių darbuotojų išsakyti teiginiai leido papildyti sudarytą teorinį modelį, nustatant, kad vyresnio amžiaus žmonių patiriama viso gyvenimo (ilgalaikė) benamystė siejasi su kompleksinėmis priežastimis, o vėlyvojo gyvenimo benamystė veikiamą individualių benamystės priežasčių. Svarbu paminėti, kad empirinio tyrimo rezultatai tik iš dalies atitinka Burns ir Sussman (2019) atliktą tyrimą apie tapimą benamiu vyresniame amžiuje, kuriame ilgalaikės ir vėlyvojo gyvenimo benamystės formos buvo siejamos tik su individualių ir struktūrinių priežasčių tarpusavio sąveika.

Gauti rezultatai parodė ir tai, kad vyresnio amžiaus žmonės dėl amžiaus sąlygojamų pokyčių yra didesnėje rizikoje išgyventi benamystę. Amžiaus poveikis benamystės formavimosi kontekste siejasi su teorijoje (Brown, Hemati, Rile, 2015; Pope, Buchino ir Ascienzo, 2020; Brown ir kt., 2016; Senadjki ir Mansor, 2016; Sermons ir Henry, 2010; Lengvinienė ir kt., 2014; Mills-Dick ir Bachman, 2010; Grenier ir kt., 2016a) pateiktais teiginiais, kurie taip pat prisidėjo apibrėžiant rizikos veiksnius nulemiančius benamystės išgyvenimą vyresniame amžiuje. Vyresnio amžiaus žmonių būsto saugumui kelią grėsmę tiek vidiniai (socialinės paramos stoka, sveikatos būklė), tiek išoriniai (ekonominis pažeidžiamumas, benamystės trukmė) kasdieninio gyvenimo aspektai bei jų tarpusavio sąveika. Teorinė dalyje atskleistus vyresnio amžiaus žmonių benamystės rizikos veiksnius patvirtina ir tyrimu metu gauti rezultatai. Pažymėtina, kad empirinio tyrimo metu neišryškėjo vyresnio amžiaus benamių saugumo stokos rizikos veiksnys, tačiau gauti rezultatai papildė sudarytą teorinį modelį atskleidžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystės rizikos veiksnius sąlygojančias priežastis. Tyrimu atskleista, kad vyresnio amžiaus benamių socialinis tinklas yra paveiktas nutrūkusių ryšių su artimaisiais ar amžiaus lemiamų netekčių, todėl retas vyresnio amžiaus benamis gali sulaukti pagalbos iš artimiausios aplinkos. Benamystės riziką vyresniame amžiuje yra sustiprinama ir sveikatos sutrikimų, ypač fizinės negalios, kurios įtaka tapsmo benamiu procese yra patvirtinama tiek tyrimo teorinėje (Brown ir kt., 2016), tiek empirinėje dalyje. Tyrimas parodė, kad prie sveikatos sutrikimų atsiradimų stipriai prisideda pastovus alkoholio vartojimas, kuris prasideda dar būnant darbingo amžiaus. Pažymėtina, kad nuo alkoholio vartojimo atsirandanti priklausomybė turi didžiulį neigiamą poveikį ne tik senėjimo proceso veikiams pokyčiams senatvėje, bet ir benamystės atsiradimui ar jos trukmei. Vyresnio amžiaus žmonių riziką tapti benamiais vyresniame amžiuje didina ir šios amžiaus grupės patiriamas ekonominis pažeidžiamumas, kuris socialinių darbuotojų požiūrių yra veikiamas mažų pajamų dėl nesukaupto būtinojo darbo stažo. Prie išgyvenamos benamystės prisideda ir vyresnio amžiaus žmonių patiriami socialinio funkcionavimo sunkumai (socialinių įgūdžių stoka, savarankiškumo stygius, kasdieninės veiklos sunkumai), kurie gali būti nulemti benamystės trukmės ar sveikatos sutrikimų.

Gauti tyrimo rezultatai papildė sudarytą teorinį modelį įvardinant vyresnio amžiaus benamių reintegravimosi į visuomenę sunkumus, kurie skirstomi į vidinius ir išorinius veiksnius. Tyrimo metu išryškėjo, kad dalis vyresnio amžiaus benamių, kartu su benamystę patiria apatiškumą dėl susiklosčiusios situacijos, kuris yra sąlygojamas nevilties ir beviltiškumo jausmų. Pažymėtina, kad kovoje su benamyste vidinių resursų stoka yra susijusi su išgyvenamos krizės sudėtingumu, turimais sveikatos sutrikimais bei įgyta priklausomybe. Tyrimas parodė, kad vyresnio amžiaus benamių reintegravimosi į visuomenę sunkumai yra neatsiejami nuo mažų pajamų, kurie apima valstybės teikiamas išmokas. Kaip rodo tyrimas, šalia finansinių galimybių stygiaus vyresnio amžiaus benamiai norintys sugrįžti į stabilų gyvenimą susiduria su neigiamu visuomenės narių požiūriu ne tik į esamą benamio statusą, bet ir į amžių. Amžius - svarbus veiksnys, prisidedantis prie sunkumų išsinuomoti būstą ar susirasti darbą, neturint žymių sveikatos sutrikimų. Kaip pažymi socialiniai darbuotojai, vyresnio amžiaus benamiai galintys ir norintys pasididinti gaunamas pajamas susiduria su darbo paieškos iššūkiu, kadangi darbdaviai nėra linkę samdyti vyresnio amžiaus benamių net ir nekvalifikuotam darbui. Pažymėtina, kad nesugebėjimas įveikti esamos situacijos didina prisitaikymą prie išgyvenamos benamystės, o tai lemia augantį ilgalaikių vyresnio amžiaus benamių skaičių.

Šalinant namų netekimo, vyresniame amžiuje, sukeltus padarinius, socialiniai darbuotojai – vieni svarbiausių socialinės apsaugos sistemai priklausančių specialistų galinčių padėti krizinėje situacijose. Socialinio darbuotojo atliekamų veiklų specifiškumas suteikia galimybę ne tik atliepti

vyresnio amžiaus benamių poreikius ir problemas, bet ir geriau suprasti išgyvenamos krizės esmę. Toks teorijoje (Manthorpe, Cornes, O'Halloran, Joly, 2015; Macias, 2015; Robinson, 2020) pateiktas požiūris išryškėja ir empirinio tyrimo rezultatuose. Svarbu paminėti, kad tyrimo rezultatai ne tik papildo teorijoje aptartus socialinio darbuotojo veiklos etapus, funkcijas ir vaidmenis, bet ir padėjo išgryninti, susisteminti informaciją nurodant socialinio darbuotojo veiklos specifiškumą dirbant su vyresnio amžiaus benamiais.

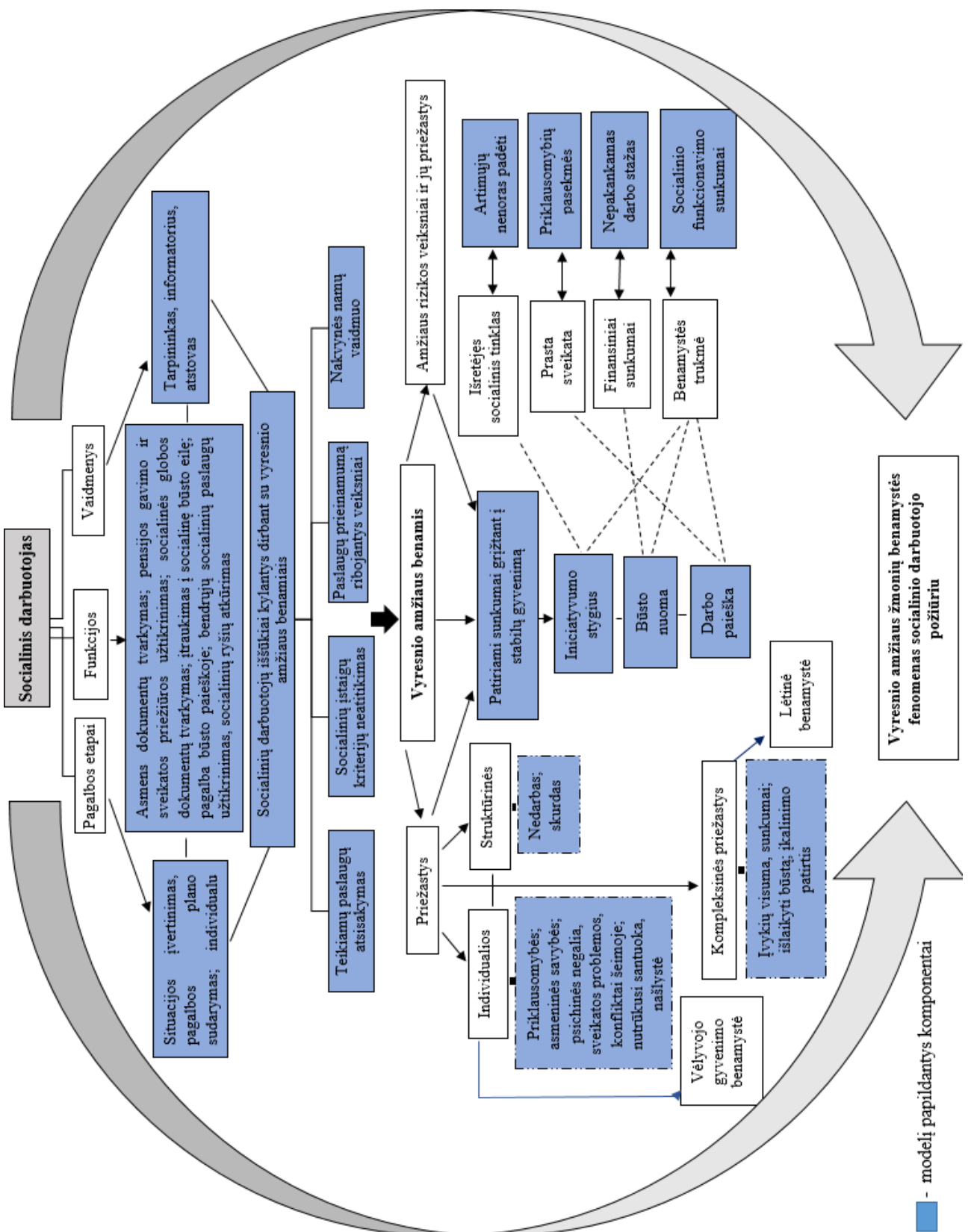
Tyrimas atskleidė, kad socialinis darbuotojas padėdamas vyresnio amžiaus benamiui spręsti iškilusias problemas, įvertinęs benamystės priežastis ir reikalingos pagalbos poreikį taiko individualų socialinio darbo metodą. Šie tyrimo duomenys papildo Sadausko (2010) išvalgas apie socialinio darbuotojo funkcijas dirbant su benamiais atskleidžiant, kad sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystės situacijas pirminė pagalba apima ne būsto paiešką, bet įvairių (socialinės sistemos) dokumentų tvarkymą užtikrinant šios amžiaus grupės žmonių pilnavertišką socialinį funkcionavimą ir sugrįžimą į visuomenę. Pažymėtina, kad teorijoje (Urmonienės, 2002) pateikti teiginiai apie socialinių darbuotojų atliekamus vaidmenis (įgalinimas, informavimas ir tarpininkavimas) dirbant su benamiais šiek tiek skiriasi nuo tyrimo metu gautų rezultatų, kurie parodė, kad teikiant socialinę pagalbą vyresnio amžiaus benamiais socialinių darbuotojų atliekami vaidmenys apima tarpininkavimą, atstovavimą ir informavimą. Šie vaidmenys skirti užtikrinti, kad valstybės teikiama parama ir pagalba pasiektų krizinėje situacijoje esančius vyresnio amžiaus žmones. Svarbu paminėti, kad išskirtų vaidmenų specifiškumą lemia tai, kad ne visi benamystę išgyvenantys vyresnio amžiaus žmonės dėl sveikatos sutrikimų, amžiaus ar ilgalaikės benamystės trukmės gali būti įgalinti savarankiškai spręsti problemą.

Socialinių darbuotojų veikla, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais, neatsiejama nuo specialistams kylančių iššūkių sprendžiant šios amžiaus grupės benamystės problemą. Tyrimu atskleista, kad pagalbos teikimo procese dėl socialinių paslaugų trūkumo ir prieinamumo sunkumų vyresnio amžiaus benamiai – bene sudėtingiausių socialinių darbuotojų, dirbančių nakvynės namuose, klientų grupė. Gauti rezultatai papildo teorinį modelį atskleidžiant, kad pagalbos galimybių ribotumą lemia ne tik ilgos eilės socialinės globos paslaugas teikiančiose įstaigose, kurios gali užtikrinti ilgalaikio būsto poreikį bei atliepti vyresnio amžiaus žmonių poreikius, bet ir šioms įstaigoms nustatyti apgyvendinimo reikalavimai, kuriuos atitikti gali ne visi vyresnio amžiaus benamiai, nepaisant esančio poreikio. Tai siejasi su teorinėje dalyje Indriliūnaitės (2013) išsakytu teiginiu apie vyresnio amžiaus žmonių „neįtūpinimą“ į socialinės sistemos rėmus. Pažymėtina, kad teorijoje nėra pateikiami konkretūs apgyvendinimo socialinės globos įstaigose apribojimai, todėl gauti rezultatai papildo minėtos autorės išsakytą prielaidą atskleidžiant patekimo į socialinės globos įstaigas ribojančius kriterijus: amžius apribojimai, nenustatytas neįgalumas, gera sveikata. Socialiniams darbuotojams efektyviai spręsti vyresnio amžiaus žmonių būsto problemą trukdo ir socialinio būsto sistemos, kaip valstybės paramos, neveiksmingumas: ilgos socialinio būsto eilės. Pažymėtina, kad gauti rezultatai siejasi su Indriliūnaitės (2017) atlikta socialinio būsto prieinamumo galimybių Lietuvoje analize.

Negalėdami užtikrinti būsto prieinamumo, socialiniai darbuotojai susiduria su kitu iššūkiu: vis daugiau vyresnio amžiaus žmonių kreipiasi į nakvynės namus, kuriuose jie gyvena ilgiau nei trumpalaikė globa, t.y daugiau nei 6 mėn. Socialiniai darbuotojai dirbantys nakvynės namuose pripažįsta, kad nors nakvynės namai ir jų teikiamos paslaugos yra viena iš pagrindinių ir greičiausių pagalbos formų, padedančių kovoti su benamyste, tai nėra tinkamiausia įstaiga vyresnio amžiaus žmonėms. Atsižvelgiant į jų amžių ar specifinius poreikius, nakvynės namai ir jų personalas nėra

pajėgūs gerinti ir daryti tiesioginę įtaką vyresnio amžiaus žmonių sveikatai ir gyvenimo kokybei. Pažymėtina, kad gauti rezultatai siejasi su teorijoje (Naujanienės, Endriulaitienės, Ruškaus ir kt. (2016); Pope, Buchino ir Ascienzo (2020) išsakytais teiginiais. Tyrimu pavyko atskleisti ir tai, kad socialinių darbuotojų patiriami iššūkiai sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystę yra susiję ne tik su socialinės sistemos spragomis, bet ir su pačiais vyresnio amžiaus benamiais, t.y. jų elgesiu - apsisprendimais. Kaip pažymi dalis tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų, siūloma pagalba ne visada yra priimama. Tai gali lemti pagalbos prasmės nematymas ar asmeniniai (neigiami) įsitikinimai apie siūlomos pagalbos tikslumą. Nepaisant atsisakymo priežasties, nesprendžiama vyresnio amžiaus žmonių benamystė tik gilėja, o tai socialiniams darbuotojams tampa vis sunkiau išsprendžiama socialinė problema.

16 pav. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu modelis

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad vyresnio amžiaus žmonių benamystė – įvairių neigiamų įvykių rezultatas, sąlygojantis išgyvenamos situacijos sudėtingumą ir neapibrėžtumą vyresniame amžiuje. Analizuojant vyresnio amžiaus žmonių išgyvenamos benamystės ir amžiaus sąsajas išryškėjo išretėjusio socialinio tinklo, įvairių (fizinį, psichinių, kognityvinių) sveikatos sutrikimų, finansinio ir fizinio nesaugumo bei benamystės trukmės, kuri gali apimti vieną iš dviejų vyresnio amžiaus žmonių išgyvenamos benamystės formų: lėtinę ar vėlyvojo gyvenimo benamystę, svarba. Pažymėtina, kad dėl amžiaus vyresnio amžiaus benamiai yra viena iš sunkiausiai benamystę įveikiančių benamių grupių, kuriai būtina specialistų, t.y. socialinių darbuotojų pagalba. Šių specialistų įsitraukimui į pagalbos procesą reikia geriau pažinti šios amžiaus grupės benamį, žinoti jų išgyvenamos benamystės specifiškumą: namų netekimo priežastis, amžiaus rizikos veiksnius bei šių aspektų tarpusavio sąveiką. Atlikus mokslinės literatūros analizę buvo parengtas vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teorinis modelis, kuriame išskirti du subjektai: socialinis darbuotojas ir vyresnio amžiaus benamis. Benamystės kontekste, socialinio darbuotojo požiūriu formavimasis paremtas veikla: socialinio darbuotojo funkcijos, atliekami vaidmenys, suteikiamos pagalbos etapai bei vyresnio amžiaus benamio išgyvenamos benamystės priežastys ir rizikos veiksniai, sąlygojantys socialinių darbuotojų benamystės fenomeno konstravimą.
2. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu tyrimui pasirinkta kokybinio tyrimo prieiga, taikant socialinio konstravimo teorijos nuostatas. Siekiant atskleisti tyrimo objektą taikyta fenomenologinė strategija, pasirinktas kokybinis duomenų rinkimo metodas – iš dalies struktūruotas interviu. Interviu instrumentas buvo kuriamas remiantis teorinėje darbo dalyje parengtu vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu teoriniu modeliu. Tyrimo imtis buvo sudaryta vadovaujantis patogiąją ir kriterine atrankomis, kurių taikymas suteikė galimybę atrinkti lengviausiai prieinamus tyrimo dalyvius bei gauti patikimus ir pagrįsti tyrimo duomenis. Gauti duomenys buvo analizuojami taikant kokybinės turinio analizės metodą.
3. Vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomenas socialinio darbuotojo požiūriu tyrimu atskleista, kad:
  - socialiniai darbuotojai šios amžiaus grupės namų praradimo problemą apibūdina, kaip: aktualią, augančią, matomą ir daugelio manymu, paslėptą socialinę problemą. Socialinių darbuotojų įvardintos vyresnio amžiaus žmonių benamystės nematomumo priežastys (neieško pagalbos; visuomenės neigiamas požiūris į benamius; benamio sąvokos siaurumas; vyresnio amžiaus benamių nedidelis skaičius; duomenų trūkumas) rodo, kad tiek pačių vyresnio amžiaus benamių, tiek visuomenės, namų neturėjimas - suvokiamas, kaip gėdinga ar nepageidaujama socialinė problema, kuriai vis dar trūksta įstatymų formuotojų susirūpinimo;
  - socialinio darbuotojo požiūriu vyresnio amžiaus žmonių benamystę gali lemti tiek individualios priežastys: įvykiai šeimoje (tarpusavio konfliktai); santykių nutrūkimas (skyrbos, našlystė); įvairūs sveikatos sutrikimai; asmeninės savybės (nenoras keistis, išdidumas); priklausomybės, tiek struktūrinės: sunki materialinė padėtis (skurdas, nedarbas). Pastebėta, jog įvardintos namų netekimo priežastys – sudėtinga sąveika tarp individualių ir struktūrinių veiksnių, vaidinanti svarbų vaidmenį vyresnio amžiaus žmonių tapsmo benamiu procese;

- gauti tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą apie ribotas vyresnio amžiaus žmonių benamystės įveikimo galimybes dėl kelių priežasčių: įgytos priklausomybės nuo alkoholio, socialinio funkcionavimo sunkumų, artimųjų nenoro padėti, nepakankamo darbo stažo bei patiriamų iššūkių grįžtant į stabilų gyvenimą. Išgyvenamos krizės sudėtingumas sąlygoja vyresnio amžiaus benamių iniciatyvos trūkumą problemos sprendimo procese, o amžiaus ir socioekonominės padėties sąveika lemia būsto nuomos, darbo paieškos sunkumus;
- socialinių darbuotojų požiūriu, vyresnio amžiaus benamių tarpe ilgalaikė benamystė yra pagrindinė namų neturėjimo forma, pasireiškianti pasikartojančiais epizodais bei prasidedanti vyresnio amžiaus benamiams dar būnant darbingo amžiaus. Remiantis tyrimo rezultatais, dirbant su vyresnio amžiaus benamiais, svarbiausia - užtikrinti šių asmenų reintegracijos į visuomenę galimybes (pensijų gavimą, sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, prarastų ar pasibaigusio galiojimo asmens dokumentų gavimą) ir būsto poreikį;
- nagrinėjant socialinių darbuotojų veiklos ypatumus išryškėjo, kad vyresnio amžiaus benamių būsto poreikio užtikrinimas yra vienas pagrindinių pagalbos procese kylančių iššūkių, nes: dėl ilgų eilių, socialinis būstas ir socialines globos paslaugas teikiančios įstaigos yra sunkiai prieinamos; apgyvendinimą, socialinių globos įstaigose, reguliuojantis reikalavimai riboja paslaugų prieinamumą; nakvynės namų infrastruktūra nėra pritaikyta vyresnio amžiaus benamių specifiniams poreikiams; paslaugų trūkumas lemia teikiamos pagalbos netikslingumą, kas sąlygoja paslaugų atsisakymą;
- socialinių darbuotojų požiūriu, vyresnio amžiaus žmonių benamystės sprendimo būdai turi būti siejama su savarankiško gyvenimo namų plėtra, įvairių sričių specialistų komandiniu darbu ir prevencine veikla, užkertant kelią vyresnio amžiaus benamių skaičiaus augimui.

Rekomendacijos

Remiantis atlikto vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeno socialinio darbuotojo požiūriu tyrimo rezultatų analize, siūloma:

Socialinės politikos formuotojams:

- atnaujinti oficialus statistikos duomenis apie benamių situacija šalyje atliekant visuotinį benamių surašymą, išryškinant benamių pasiskirstymą pagal amžiaus grupes;
- atsižvelgiant į vyresnio amžiaus benamių būsto poreikio užtikrinimo sudėtingumą, rekomenduotina peržiūrėti LR Socialinių paslaugų įstatymą, Socialinių paslaugų katalogą ir socialinių paslaugų gavimo reikalavimus, užtikrinant, kad egzistuojančios paslaugos būtų pasiekiamos ir atitiktų vyresnio amžiaus benamių poreikius. Siekiant išvengti pakartotinės benamystės vyresniame amžiuje, svarbu užtikrinti, kad socialinių paslaugų turinys apimtų ilgalaikę socialinę pagalbą;
- praplėsti benamio sąvokos apibrėžimą, įtraukiant ne tik absoliučiąją benamystę apibūdinančius kriterijus: gyvenimas gatvėje ir nakvynės namuose, bet ir netinkamo, laikino, nesaugaus būsto kriterijus nusakančius santykinę benamystę.

Savivaldybėms:

- kaupti informaciją, vykdant periodines ir išsamias ataskaitas, apie savivaldybėse gyvenančius vyresnio amžiaus asmenis, kurie patiria socialinę atskirtį dėl būsto nesaugumo ir yra rizikoje išgyventi benamystę;
- peržiūrėti socialinio būsto teikimo tvarką, įtraukiant vyresnio amžiaus benamius į prioritetines grupes socialinio būsto gavimui;
- įvertinti savarankiško gyvenimo namų paslaugos poreikį vyresnio amžiaus benamių kontekste. Surinkta informacija pasidalinti su socialinės politikos formuotojais skatinant savarankiško gyvenimų, skirtų vyresnio amžiaus žmonėms, plėtrą;
- atsižvelgiant į augantį vyresnio amžiaus benamių skaičių nakvynės namuose ir socialinių paslaugų trūkumą, kaip trumpalaikę alternatyvą problemos sprendimui, rekomenduotina pagal galimybes pritaikyti nakvynės namų aplinką vyresnio amžiaus benamių specifiniams poreikiams, t.y.: turėklų įrengimas, apgyvendinimas pirmuose pastato aukštuose.

Socialiniams darbuotojams dirbantiems su vyresnio amžiaus benamiais:

- skleisti informaciją, dalyvaujant konferencijose, diskusijose, moksliniuose tyrimuose, apie vyresnio amžiaus benamių patirtis, patiriamus sunkumus grįžtant į stabilų gyvenimą ir pagalbos procese kylančius iššūkius;
- stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarp sveikatos priežiūros ir kitų sričių institucijų, dalinantis informacija apie benamystės krizėje esančius vyresnio amžiaus žmones bei kompleksiskai sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių benamystės problemą;
- stiprinti socialinių darbuotojų praktiką atliekant prevencinę veiklą su vyresnio amžiaus žmonėmis, siekiant sumažinti galimybę tapti benamiu vyresniame amžiuje.

Tyrėjams:

- rekomenduotina tęsti ir plėtoti mokslinius tyrimus, analizuojančius vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną;

Literatūros sąrašas

1. Adomaitienė, J. ir Balčiūnienė, R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 1(8), 71-93. doi: <http://dx.doi.org/10.15181/andragogy.v8i0.1719>.
2. Aguonytė, V., Valentienė, J., Nedzinskienė, L., Beržasnkytė, A. ir Zolubienė, E. (2013). Vyresnio amžiaus asmenų sveikatos netolygumai. *Visuomenės sveikata*, 4(63), 13-19 [žiūrėta 2020-11-17]. Prieiga per internetą: [https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2013.4\(63\)/VS%202013%204\(63\)%20LIT%20A%20Sveikatos%20netolygumai.pdf](https://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2013.4(63)/VS%202013%204(63)%20LIT%20A%20Sveikatos%20netolygumai.pdf).
3. Bagdonas, A., Kairys, A. ir Zamalijeva, O. (2015). Senų žmonių funkcionavimo, senatvės ir senėjimo tyrimų gairės: biopsichosocialinio modelio prieiga. *Socialinė Teorija, Empirija, Politika ir Praktika*, 15, 80-120. doi: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2017.15.10811>.
4. Barbosa, K.T.F., Oliveira, F.M.R., & Fernandes, M.G.M. (2019). Vulnerability of the elderly: a conceptual analysis. *Rev Bras Enferm*, 72(2), 337-44. doi: <http://dx.doi.org/10.1590/0034-7167-2018-0728>
5. Barker, J. D. (2012). Social capital, homeless young people and the family. *Journal of Youth Studies*, 15(6), 730–743. doi: <https://doi.org/10.1080/13676261.2012.677812>
6. Batterham, D. (2019). Homelessness as capability deprivation: a conceptual model. *Housing, Theory and Society*, 36(3), 274-297. doi: 10.1080/14036096.2018.1481142
7. Belcher, J.R., & DeForge, B.R. (2012). Social stigma and homelessness: the limits of social change. *Journal of human behavior in the social environment*, 22(8), 929-946. doi: 10.1080/10911359.2012.707941
8. Bikmanienė, R. (2004). Senstančio žmogaus pajamos ir būstas. In N. Večkienė ir kt. *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos: mokomoji knyga* (pp. 228-235). Kaunas: Socialinio darbo institutas.
9. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė.
10. Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9, 27-40. doi:10.3316/QRJ0902027
11. Brown, R. T., Hemati, K., Riley, E. D., Lee, C.T., Ponath, C., Tieu, L., ... Kushel, M.B. (2016). Geriatric conditions in a population-based sample of older homeless adults. *The gerontologist*, 57(4), 757-766. doi:10.1093/geront/gnw011
12. Burns, V.F., & Sussman, T. (2019). Homeless for the first time in later life: uncovering more than one pathway. *The gerontologist*, 59(2), 251-259. doi:10.1093/geront/gnx212
13. Charenkova, J. (2019). Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aspektai. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 23(1), 95-120. doi: <https://doi.org/10.7220/2029-5820.23.1.4>
14. Cohen, N. H. (2012). Aging and homelessness in New York city. *Ravazzin center on aging* [žiūrėta: 2020-09-25.]. Prieiga per internetą: https://www.fordham.edu/download/downloads/id/3906/aging_and_homelessness_in_new_york_city.pdf
15. Crane, M. (1998). *The Prevention and Alleviation of Homelessness Among Older People*. Centre for Ageing and Rehabilitation Studies, University of Sheffield.

16. Danusevičienė, L. ir Povilaikaitė, S. (2004). Socialiniai darbo modeliai gerontologijoje. In N. Večkienė ir kt. *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos: mokomoji knyga* (pp. 270-278). Kaunas: Socialinio darbo institutas.
17. Denzin N. K. (1970). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. New York: Aldine.
18. Dietz, T., & Wright, J. (2005). Victimization of the Elderly Homeless. *Care Management Journals*, 6(1), 15-21. doi: 10.1891/cmaj.2005.6.1.15.
19. Ettekal, A., & Mahoney, J.L. (2017). Ecological systems theory. In K. Pepler (Eds.), *The SAGE encyclopedia of out of school learning*. (pp. 239-241), SAGE Publications, Inc. doi: 10.4135/9781483385198.n94.
20. Fitzpatrick, S. (2005). Explaining homelessness: a critical realist perspective. *Housing, Theory and Society*, 22(11), 1-17. doi: 10.1080/14036090510034563.
21. Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2013). Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai: suaugusių vaikų pareigos pagyvenusiems tėvams Lietuvoje. *Lietuvos socialinių tyrimų centras, Visuomenės geografijos ir demografijos institutas*, 52(1), 22-33. doi: 10.15388/LJS.2013.13920.
22. Gergen, K.J. (2003). Knowledge as socially constructed. In: M. Gergen, & K. J. Gergen (Eds.), *Social construction: A reader* (pp. 15-17). London: Sage.
23. Gilmore, R.L. (2013). *Motivations, skills and rewards: social worker's perspectives on practice with older adults: Master of Social Work Clinical Research Papers*. St. Catherine university [žiūrėta 2020-11-13]. Prieiga per internetą: https://sophia.stkate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1181&context=msw_papers.
24. Gončiarova, N. ir Ivanauskienė, V. (2013). Benamių vyrų patirtys: Atvejai iš nakvynės namų. *Socialinio darbo praktika ir metodai*, 12(2), 65-89. doi: 10.7220/2029-5820.12.2.3
25. Gonyea, G., Mills-Dick, K., & Bachman, S.S. (2010). The complexities of elder homelessness, a shifting political landscape and emerging community responses. *Journal of gerontological social work*, 53(7), 575-590. doi:10.1080/01634372.2010.510169
26. Grenier, A., Barken, R., Sussman, T., Rothwell, D., & Bourgeois-Guérin, V. (2016a). Homelessness among older people: Assessing strategies and frameworks across Canada. *Canadian Review of Social Policy/ Revue Canadienne de Politique Sociale*, 74, 1-39 [žiūrėta 2020-11-02]. Prieiga per internetą: <https://github.com/sites/default/files/39889-50157-2-PB.pdf>.
27. Grenier, A., Sussman, R., Barken, R., & Bourgeois-Guérin, V. (2016b). 'Growing Old' in Shelters and 'On the Street': Experiences of Older Homeless People. *Journal of Gerontological Social Work*, 59(6), 458-477. doi:10.1080/01634372.2016.1235067.
28. Henwood, B.F., Lahey, J., Rhoades, H., Winetrobe, H., & Wenzel, S.L. (2018). Examining the health status of homeless adults entering permanent supportive housing. *Journal of Public Health*, 40(2), 415-418. doi: <https://doi.org/10.1093/pubmed/fox069>.
29. Indriliūnaitė, R. (2009). Kriminalinė subkultūra už įkalinimo įstaigos ribų: benamiai, buvę nuteistieji. *Grupės ir aplinkos*, 1, 127-144 [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/765/1/ISSN20294182_2009_N_1.PG_127_141.pdf.
30. Indriliūnaitė, R. (2013). *Benamystė Lietuvoje: nakvynės namų gyventojų (iš)gyvenimo praktikos: daktaro disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas [žiūrėta 2020-10-01]. Prieiga per internetą: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/56362>.
31. Indriliūnaitė, R. (2018). Socialinio būsto politikos samprata ir paramos būstui prieinamumo galimybės Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė, Socialinių tyrimų žurnalas*, 9(2), 169-191. doi: <https://doi.org/10.7220/2335-8777.9.2.8>

32. Johnson, J.C. (2003). *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
33. Joyse, D.P., & Limbos, M. (2009). Identification of cognitive impairment and mental illness in elderly homeless men: before and after access to primary health care. *Journal of Canadian Family Physician*, 55(11), 1110-1128 [žiūrėta 2020-11-11]. Prieiga per internetą: <https://homelesshub.ca/resource/identification-cognitive-impairment-and-mental-illness-elderly-homeless-men-and-after>.
34. Kanopienė, V. ir Mikulionienė, S. (2004). Lietuvos benamiai: gyvenimo sąlygos. *Socialinis darbas*, 3(1), 47-62 [žiūrėta 2020-09-02]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/13163>.
35. Kasnauskienė, J. ir Račkauskienė, S. (2016). Motyvacijos priemonių poveikis benamių elgsenos pokyčiams. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijoje*, 12(1), 126-136 [žiūrėta 2020-12-02]. Prieiga per internetą: <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttk/article/view/120>.
36. Kavaliauskienė, V. (2005). Socialinio darbo, kaip pagalbos žmogui profesijos, raidos aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 15, 230-239. doi: 10.15388/ActPaed.2005.15.9743.
37. Kellog, R.F., & Horn, A. (2012). The elderly homeless: a study comparing older homeless persons, with three case histories. *Care Management journals*, 13(4), 238-45. doi: 10.1891/1521-0987.13.4.238.
38. Kipran, I. (2006). *Benamių asmenybės ypatumai: magistro baigiamasis darbas*. Vilniaus pedagogikos universitetas [žiūrėta 2020-09-12]. Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:2097427/2097427.pdf>.
39. Kocai, E. (2006). Benamystė kaip socialinis reiškinys. *Filosofija. Sociologija*, 2, 53-62 [žiūrėta 2020-09-04]. Prieiga per internetą: <http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2006/2/53-62.pdf>.
40. Kocai, E. (2008). Socialinė benamių atskirtis ir jos formavimasis. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 21, 104-118. doi: 10.15388/SocMintVei.2008.1.6050.
41. Kocai, E. (2017). Gatvės benamių gyvenimas: Vilniaus miesto „bastūnų“ kasdienio gyvenimo ypatumai. *Socialinis ugdymas/ Aktyvi įtrauktis*, 47(3), 166-187. doi: <http://dx.doi.org/10.15823/su.2017.29>.
42. Kučinskienė, R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: KU leidykla.
43. Kuznekovienė, J. ir Naujanienė, R. (2015). *Tarp aukštųjų reikalavimų ir menko pripažinimo: darbuotojų patirtys ir darbo trajektorijos maitinimo paslaugų ir pagyvenusių žmonių sektoriuose: monografija*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
44. Lazutka, R. (2001). *Pajamos, vartojimas ir skurdas*. Vilnius: Homo Liber.
45. Lemme, B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika
46. Lengvinienė, S., Rutkienė, A. ir Tandezgolskienė, I. (2014). Vyresnio amžiaus asmenų išlikimo darbo rinkoje teoriniai aspektai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 25, 128-137 [žiūrėta 2020-09-29]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/467/1/ISSN2029-8447_2014_N_24.PG_128-137.pdf.
47. Liobikienė, T.N. (2016). *Krizių intervencija socialinio darbo praktikoje*. Vytauto Didžiojo Universitetas: Versus Aureus. doi: <http://dx.doi.org/10.7220/9786094672583>
48. Macias, C.T. (2015). *The impact of social support on the length of homelessness: Electronic theses, projects and dissertations*. California State University [žiūrėta 2020-10-02]. Prieiga per internetą: <https://scholarworks.lib.csusb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1167&context=etd>.

49. Manthorpe, J., Cornes, M., O'Halloran, S., & Joly, L. (2015). Multiple exclusion homelessness: the preventive role of social work. *British journal of social work, 45*, 587-599. doi:10.1093/bjsw/bct136
50. Mikėnė, S. (2018). Moterų benamystė: priežastys, įtaka sveikatai, išgyvenimo strategijos ir benamėms teikiamos socialinės pagalbos formos. *Informacijos mokslai, 81*, 106-120. doi: <https://doi.org/10.15388/Im.2018.0.11943>.
51. Mikulionienė, S. ir Petkevičienė D. (2006). Senatvės įvaizdžiai Lietuvos periodinėje spaudoje: tarp pagarbos ir baimės. *Socialinis darbas, 5*(1), 38–49 [žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/13067?show=full&locale-attribute=lt>.
52. Mohd, S., Sedadjki, A., & Mansor, N. (2016). Living arrangements of elderly: evidence from household income expenditure survey. *Journal of aging, 10*, 323-342 [žiūrėta 2020-11-30]. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12062-016-9165-z>.
53. Naujanienė, R. (2010). Socialinis kontravimas: diskurisinės perspektyvos supervizijoje link. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 6*(2), 60-74 [žiūrėta 2020-11-17]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/30896/1/ISSN20290470_2010_N_6_2.PG_59_74.pdf
54. Naujanienė, R., Endriulaitienė, A., Ruškus, J., Gustainienė, L., Mažeikienė, N., Bukšnytė-Marmienė, L., ... Jaračiūnaitė, G. (2016). *Veiklos tyrimas organizacijoje. Socialinių paslaugų senyvo amžiaus žmonėms atvejis: mokslo monografija*. Vytauto Didžiojo universitetas: „Versus aureus“ leidykla [žiūrėta 2020-11-14]. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/30691/1/ISBN9786094672019.pdf>
55. Navaitis, G., Burneikienė, A. ir Trinkūnienė, R. (2008). Lygių galimybių pažeidimai (amžiaus aspektas). *Socialinis darbas, 7*(3), 41-47 [žiūrėta 2020-10-11]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11884/1902-4009SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
56. Nooe, R.M., & Patterson D.A. (2010). The ecology of homelessness. *Journal of human behavior in the social environment, 20*(2), 105-152. doi: 10.1080/10911350903269757.
57. Novac, S. (2006). *Family violence and homelessness: A review of the literature*. Ottawa, Ontario: Public Health Agency of Canada, National Clearinghouse of Canada.
58. Orlova, U.L. (2013). Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų kokybės veiksniai. *Gerontologija, 14*(2), 96-105. doi: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2014.0.2664>.
59. Petersen, M., & Parsell, C. (2015). Homeless for the First Time in Later Life: An Australian Study. *Housing Studies, 30*(3), 368-391. doi:10.1080/02673037.2014.963522.
60. Pillinger, J. (2007). *Homeless pathways: developing effective strategies to address pathway into, through and out of homelessness*. Dublin: Focus Ireland [žiūrėta 2020-10-14]. Prieiga per internetą: <https://www.focusireland.ie/wp-content/uploads/2016/04/Pillinger-2007-Homeless-Pathways-Developing-Effective-Strategies-to-Address-Pathways-Into-Through-and-Out-of-Homelessness-Final-Report.pdf>.
61. Pleace, N. (2016). Researching homelessness in Europe: theoretical perspectives. *European journal of homelessness, 10*(3), 19-44 [žiūrėta 2020-09-12]. Prieiga per internetą: https://www.feantsa.org/download/10-3_article_11612162762319330292.pdf.
62. Pocius, A. (2016). Demografinių grupių padėties pokyčiai Lietuvos darbo rinkoje ir metodinių skirtumų įtaka santykiniams nedarbo rodikliams. *Lietuvos statistikos darbai, 55*(1), 1-18. doi: 10.15388/LJS.2016.13863.

63. Pope, N.D., Buchino, S., & Ascienzo, S. (2020). „Just like jail“: trauma experiences of older homeless men. *Journal of gerontological social work*, 63(3), 143-161. doi: 10.1080/01634372.2020.1733727
64. Poškaitė, R. ir Petružytė, D. (2018). Benamių asmenų gyvenimo patirtis ir savęs vertinimas. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 16(16), 83-105. doi: 10.15388/STEPP.2018.16.11446.
65. Ravenhill, M. 2008. *The Culture of Homelessness*. UK: Ashgate. Kingston University.
66. Rota-Bartelink, A., & Lipmann, B. (2007). Supportong the long-tem residential care need of older homeless people with severe alcohol-related brain injury in Australia: the Wicking Project. *Care Management journals: Journal of case management; Journal of long trem home care*, 8(3), 141-148. doi: 10.1891/152109807781753763.
67. Sadauskas, J. (2008). Benamiai, kaip socialinės atskirties grupė. *Socialinis darbas*, 7(1), 127-136. [žiūrėta: 2020-09-20]. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/186/16_sadauskas.pdf.
68. Sadauskas, J. (2010). Socialinis darbas su benamiais. In R. Šinkūnienė (sud.), *Socialinis darbas profesinė veikla, metodai ir klientai: vadovėlis* (pp. 244-256). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
69. Scharlach, A.E. (2015). Social work with older adults in the United States. *Arbors*, 199(771), 1-16. doi: 10.3989/arbor.2015.771n1009.
70. Schinka, J.A., Schinka, K.C., Casey, R.J., Kaspro, W., & Bossarte, R. M. (2012). Suicidal behavior in a nationa sample of older homeless veterans. *American journal of public health*, 1(1), 53-147, doi: 10.2105/AJPH.2011.300436.
71. Somerville, P. (2013). Understanding homelessness. *Housing theory and society*, 30(4), 384-415. doi: 10.1080/14036096.2012.756096.
72. Springer, S. (2000). Homelessness: a proposal for a global definition and classification. *Habitat International*, 24(4), 475-484 [žiūrėta 2020-10-01]. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0197397500000102>.
73. Stanley, J.L., Jansson, A.V., Akinyemi, A.A., & Mitchell, C.S. (2016). Characteristic of Viole Deaths Among Homeless People in Maryland, 2003-2011. *American Journal of Preventive Medicine*, 51(5), 260-266. doi: 10.1016/j.amepre.2016.08.005.
74. Šapelytė, O. ir Rimeikytė, A. (2014). Teorijų pritaikomumo diskursas. In I. Baranauskienė (sud.), *Teorijos ir praktikos sąsajos jungtinės II pakopos socialinio darbo studijų programos moklinės tiriamosios praktikos procese: mokomoji knyga* (pp. 12-29). Vilnius: UAB „MBK Leidykla“ [žiūrėta 2020-12-01]. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/2014_Mokslines_tiriamosios_praktikos_vado_vas.pdf/ca71241e-ad7e-4cb8-abcd-2a66cf81a9d6.
75. Šurkienė, G., Stukas, R., Alekna, V. ir Melvidaitė, A. (2012). Populiacijos senėjimas kaip visuomenės sveikatos problema. *Gerontologija*, 12(4), 235-239 [žiūrėta: 2020-10-22]. Prieiga per internetą: http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2012/nr_4/2012_235_239.pdf.
76. Tipple, G., & Speak, S. (2005). Definitions of homelessness in developing countries. *Habitat International*, 29(2), 337-352. doi: 10.1016/j.habitatint.2003.11.002.
77. Tompsett, C., Fowler, P.J., & Toro, P.A. (2009). Age differences among homeless individuals: adolescence through adulthood. *Journal of prevetion and intervention in the community*, 37(2), 86-99. doi: 10.1080/10852350902735551.

78. Tutty, L.M., Ogden, C., Giurgiu, B., & Weaver-Dunlop, G. (2014). I built my house of hope: abused women and pathways into homelessness. *Violence Against women*, 19(12), 1-20. doi: 10.1177/1077801213517514.
79. Urmonienė, M. (2002). Marginalinės grupės – socialinio darbo dalykas. *Socialinis darbas*, 2(2), 134-140 [žiūrėta 2020-11-24]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/13366?show=full>.
80. Vaivada, S. ir Blinstrubas, A. (2011). Femenologijos, kaip kokybinės diagnostikos metodo, taikymas socialiniuose moksluose. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje: Respublikinės mokslinės praktikos konferencijos įvykusios 2011 m. kovo 1 d., straipsnių rinkinys* (pp. 180-193). Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija [žiūrėta 2020-12-11]. Prieiga per internetą: https://www.slk.lt/sites/default/files/leidinio_maketas_02.18.pdf.
81. Vencloviene, M. (2015). Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. *Filosofija. Sociologija*, 26(2), 113-121 [žiūrėta 2020-11-13]. Prieiga per internetą: <http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2015/2/113%E2%80%93121.pdf>.
82. Zufferey, C. (2017). *Homelessness and social work: An intersectional approach*. Abingdon: Oxon.
83. Zufferey, C., & Kerr, L. (2004). Identity and everyday experiences of homelessness: some implications for social work. *Australian social work*, 57(4), 343-353. doi: 10.1111/j.0312-407X.2004.00164.x.
84. Žalimienė, L. (2003). *Socialinės paslaugos: mokomoji knyga*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
85. Žydžiūnaitė, V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu: monografija*. Kaunas: Judex.
86. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija [žiūrėta 2020-12-13]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/323497804_Kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodologija.
87. Warnes, A., & Crane, M. (2006). The Causes of Homelessness Among Older People in England. *Housing Studies*, 21(3), 401-421. doi: 10.1080/02673030600586027.

Informacijos šaltinių sąrašas

1. Anderson, D.I. (2001). *Pathways through homelessness: towards a dynamic analysis. Research seminar 27 March, 2001* [žiūrėta 2020-09-12]. Prieiga per internetą: http://www.urbandcentre.utoronto.ca/pdfs/elibrary/Anderson_Pathways-Homeless_.pdf.
2. Aruodas.lt (2020). *Nekilnojamo turtų kainų statistikas* [žiūrėta 2020-12-05]. Prieiga per internetą: <https://www.aruodas.lt/kainu-statistika/>
3. Australian Association of social workers. (2019). *Scope of social work practice homelessness* [žiūrėta 2020-09-27]. Prieiga per internetą: <https://www.aasw.asn.au/document/item/12225>.
4. Department of economic and social affairs programme on aging. (2015). *Income poverty in old age: an emerging development priority* [žiūrėta: 2020.09.25]. Prieiga per internetą: <https://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/PovertyIssuePaperAgeing.pdf>.
5. Department of economic and social affairs. (2019). *World population aging 2019* [žiūrėta 2020-10-01]. Prieiga per internetą: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf>
6. ETHOS. 2006. *Europos benamystės ir būsto atskirties tipologija* [žiūrėta 2020-2020-09-06]. Prieiga per internetą: <https://www.feantsa.org/download/lt-23595844393457327152.pdf>
7. Europos Sąjungos oficialus leidinys. (2012). *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl benamystės problemos (nuomonė savo iniciatyva)*[žiūrėta 2020-10-05]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011IE1592&from=DE>
8. *Ending homelessness among older adults and elders through permanent supportive housing.* (2011). [žiūrėta 2020-09-27]. Prieiga per internetą: https://www.csh.org/wp-content/uploads/2012/01/Report_EndingHomelessnessAmongOlderAdultsandSeniorsThroughSupportiveHousing_112.pdf
9. *Generalist social work practice perspectives. (2011)* [žiūrėta 2020-10-29]. Prieiga per internetą: http://catalogue.pearsoned.ca/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samplechapter/0205789811.pdf.
10. Harris, J., & White, V. (2018). Bio psycho social approach. *A Dictionary of Social Work and Social care: Oxford University Press.* [žiūrėta:], prieiga per internetą < <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198796688.001.0001/acref-9780198796688-e-155>
11. Homelessness policy research institute. (2019). *Older adults experiencing homelessness* [žiūrėta 2020-10-12]. Prieiga per internetą: <https://socialinnovation.usc.edu/wp-content/uploads/2019/08/Older-Adults-Literature-Review-Final.pdf>
12. Institute for human development life course and aging, University of Toronto. (2004). *Homeless older adults research project* [žiūrėta 2020-10-23]. Prieiga per internetą: https://www.homelesshub.ca/sites/default/files/attachments/Homeless_older_adults_research.pdf
13. *Kauno miesto savivaldybės sprendimas dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir socialinių paslaugų skyrimo Kauno mieste tvarkos aprašo patvirtinimas, 2020 liepos 21 d. Nr T-330.* (2020) [žiūrėta 2020-11-15]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b76474a1cc5211ea8f4ce1816a470b26>
14. Lietuvos Statistikos departamentas. Pranešimas spaudai. (2003). *Benamiai: kiek jų ir kokie jie* [žiūrėta 2020-09-05]. Prieiga per internetą: http://193.219.12.232/uploads/docs/2003_02_14.pdf

15. Lietuvos statistikos departamento. (2020). *Užimtumo lygis* [žiūrėta 2020-12-13]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>
16. Lietuvos statistikos departamentas. (2020). *Nakvynės namų gyventojų skaičius* [žiūrėta 2020-09-07]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>
17. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Išskaitų iš skolininko darbo užmokesčio ir kitų jo pajamų dydis, 2018 m. gegužės 30 d. Nr. XIII-1460* [žiūrėta 2020-12-08]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/77554:str736>
18. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nr. VIII-840 pakeitimo įstatymas, 2017 m. gruodžio 21 d. Nr. XIII-961. (2017) [žiūrėta 2020-09-09]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2af334f0e71911e7b4d1bdd5f1a9ff0e>
19. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493. (2006) [žiūrėta 2020-12-01]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342>
20. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020). *Savarankiško gyvenimo namų sąrašas* [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/socialines-paslaugos/globos-istaigu-sarasai/savarankisko-gyvenimo-namu-sarasas>
21. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020). *Kas yra socialinis darbas?* [žiūrėta 2020-09-10]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/socialines-paslaugos-ir-socialinis-darbas/kas-yra-socialinis-darbas>
22. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas dėl socialinio paslaugų katalogo patvirtinimo, 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93. (2006) [žiūrėta 2020-12-02]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453>
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo. 2017 m. kovo 13 d. Nr. 167 [žiūrėta 2020-12-19]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/efe9ff4107be11e78352864fdc41e502?jfwid=q8i88lp51>
24. MPHASIS. (2008). *Bendras progresas sprendžiant benamystės problemą per informacinės sistemos vystymą ir stiprinimą* [žiūrėta 2020-09-26]. Prieiga per internetą: http://www.trp.dundee.ac.uk/research/mphasis/papers/synthesis_Lithianian_final.pdf,
25. Nacionalinė skurdo mažinimo organizacijų tinklas. (2020). *Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje 2020* [žiūrėta 2020-10-25]. Prieiga per internetą: https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/2020/10/Skurdas-ir-socialine-atskirtis_2020.pdf
26. Nacionalinė skurdo mažinimo organizacijos tinklas. (2018). *Skurdas ir socialinės atskirtis Lietuvoje 2018* [žiūrėta 2020-09-17]. Prieiga per internetą: <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2018/10/EAPN-PW2018-Lithuania-LT-FINAL.pdf>
27. OECD affordable housing database. (2020). *Homeless population* [žiūrėta 2020-09-24]. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/els/family/HC3-1-Homeless-population.pdf>
28. Sermons, W.H., Henry, M. (2010). *Demographics of Homelessness Series: The Rising Elderly Population*. Homelessness research institute [žiūrėta 2020-09-05]. Prieiga per internetą: <https://monarchhousing.org/wp-content/uploads/2010/04/AgingReport.pdf>.
29. *Social work and the social worker*. (2011) [žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga per internetą: <https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/2/0/5/0205838758.pdf>
30. Socialinio darbo terminų žodynas. (2016). *Fenomenas* [žiūrėta 2020-10-05]. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/75821365.pdf>

31. Stanytė, S. (2012). *Benamystė tarp teorijos ir kitų pasvarstymų* [žiūrėta 2020-09-11]. Prieiga per internetą: http://exploringsocialwork.blogspot.com/2012/11/benamyste-tarp-teorijos-ir-kitu_29.html
32. Trepulytė, E. (2019). *50+: senjorai ar vidutinio amžiaus žmonės?* [žiūrėta 2020-09-10]. Prieiga per internetą: <https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/50amzius.pdf>
33. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos statistinių duomenų portalas. (2020). *Pensijų dydžiai* [žiūrėta 2020-11-23]. Prieiga per internetą: <https://atvira.sodra.lt/lt-eur/>
34. *Visagino socialinių paslaugų centro nakvynės namų nuostatai. 2016 m. gruodžio 30 d. Nr IV-101.* (2016) [žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga per internetą: <http://www.vspc.lt/veiklos-sritys/vspc-nuostatai-25/lt/>
35. Wong, I. (2008). Homelessness. *Encyclopedia of Social Work*, Oxford: University press, 2008, 2, 377-383

Priedai

1 priedas. Duomenų analizės lentelė

Socialinių darbuotojų nuomonė apie vyresnio amžiaus žmonių benamystės fenomeną		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės vertinimas	Aktuali problema	<...> benamystės situacija yra labai aktuali socialinė problema (x2); <...> bet kuriuo atveju yra aktuali problema (x4)
	Auganti problema	<...> tai auganti problema, nes tų benamių vis daugėja (x3); <...> tikrai didėjanti problema, kuri tikriausiai niekada ir nesibaigs (x2); <...> „šiek tiek yra didėjanti problema (x1); <...> vyresnio amžiaus benamystė turėtų augti, vien dėl to, kad visuomenei senstant, sensta ir benamiai (x7).
	Matoma problema	<...> visuomenėje yra gerai matoma“ (x2); <...> mes matome (x6); <...> „dėl matomumo, tai kažkokia dalis matoma (x3); <...> Nebent mato tuos vaikataujančius senus žmones, kurių stengiasi išvengti (x5); <...> „žmonės vaikstantys prie konteinerių, prie parduotuvių“ (x3); <...> gyvena rūsiuose, miškuose, laiptinėse“ (x1).
	Nematoma problema	<...> vyresnio amžiaus žmonių dar labiau nematoma (x4); <...> kiti žmonės gal nemato (x5); <...> Tai yra mažiau matoma problema nei jaunesnių žmonių benamystė <...> visuomenė tiesiog mažiau atkreipia dėmesio(x2); <...> visuomenė jų nenori matyti (x1); <...> tai yra maža žmonių grupė į kurią yra nukreiptas tikrai mažas dėmesys (x7).
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumas“		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės „nematomumo“ priežastys	Neieško pagalbos	<...> vyresnio amžiaus žmonės yra mažiau linkę skųstis, ieškoti socialinės pagalbos <...> mažiau lankosi įvairiose įstaigose, kurios teikia įvairias socialines paslaugas (x2); <...> yra gatvės benamių, kurių niekas nežino, jei jie patys nesikreipia. (x7).
	Visuomenės požiūris į atskirtyje esančius žmones	<...> „visuomenė labai neigiamai žiūri į benamius <...> žiūri kreivai (x5); <...> „iškritę iš sistemos“ (x5); <...> „atstumtieji <...> žmonės užribyje <...> žlugusiais žmonėmis, todėl su jais terliotinis niekas nenori“ (x1); <...> „jie yra žmonės vartojantis žalingus įpročius, nevalyvi, netvarkingi“ (x1).
	Benamio sąvokos „siaurumas“	<...> kai kurie glaudžiasi pas artimuosius <...> yra tokie būstai, kaip nesaugus būstas arba nepritaikytas būstas (x4); <...> Ką skaitome benamiais? Kitas benamis yra kuris nuomojasi, prisiglaudžia pas kažką (x1); <...> galima kreiptis į trumpalaikės ar ilgalaikės socialinės globos įstaigas, kur jau žmogus nebus laikomas benamiu, nepaisant kad jie neturi namų (x2)
	Nedidelis vyresnio amžiaus benamių skaičius	<...> su kuriuo mes susiduriame nėra labai didelis. Aš sakyčiau, kažkur iki 10 proc. žmonių kurie neturi kur gyventi ir kreipiasi į mus, yra vyresnio amžiaus, turiu omenyje pensijinio amžiaus (x4); <...> per mėnesį būna <...> nuo 3 iki 5 pensijinio amžiaus (x2).
	Duomenų trūkumas	<...> duomenų tikrai neturime daug. Neaišku kiek tų žmonių vyresnio amžiaus, nei kiek tai paplitę (x4); <...> tuos žmones sunku sužūrėti, suskaičiuoti. (x7)
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės priežastys		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Individualios benamystės priežastys	Priklausomybės	<...> įpročiai žalingi (x1); <...> priklausomybė labai daug įtakos turėjo (x4); <...> yra priklausomybės (x7)
	Konfliktai šeimoje	<...> vaikai išvaro iš namų, nežinau, tiesiog konfliktai šeimoje(x4); <...> ji išvaro ir jis lieka be savo būsto. (x5)
	Nutrūkusi santuoka	<...> skyrybos šeimoje (x3); <...> skyrybos (x7)
	Netektys	<...> Našlystė <...> liko vieniši <...> netektys šeimoje, (x7); <...> gyvena su sugyventine kuri numiršta (x5)

	Sveikatos problemos	<...> suprastėjusi sveikata (x4); neįgalumus <...>(x2); <...> fizinės (x7)
	Psichinės negalios	<...> turėjo psichines ligas (x2); <...> psichinės negalios (x7)
	Išmoktas elgesys	<...> asocialus elgesys, kuris buvo suformuotas šeimos modelyje bei tęsiamas tolimesniuose gyvenimo tarpsniuose (x7)
	Asmeninės savybės	<...> nenoras keisti gyvenimo būdo, nenoras keisti vertybes, nenoras formuoti įgūdžius tai ir lemia benamystę (x1); Atsirandęs išdidumas, va palieku viską vaikams ir išeinu (x2)
Struktūrinės benamystės priežastys	Nedarbas	<...> nedarbo didėjimas (x7); <...> nedarbas <...> netenka darbo (x4); <...> nedarbas (x2);
	Skurdas	<...> stoka lėšų <...> (x1); <...> skurdą (x2); <...> sumažėjusios pajamos (x7); <...> skurdo plitimas (x7); <...> skurdas ar tų pačių pajamų neturėjimas (x3)
Kompleksinės benamystės priežastys	Įvykių visuma	<...> tam tikrais atvejais susideda daug dalykų <...> nėra sveikatos darbui, mažos pajamos, nėra artimųjų, nėra giminaičių (x4); <...> negali būti, kad žmogus piktybiškai neina į darbą. Jam greičiausi bus priklausomybė, liga ar iš praeities kažkas. Tai veiksmai vienas po kito kas lemia benamystę (x2)
	Sunkumai išlaikyti būstą	<...> skurdas priveda prie to kad žmogus negali turėti būsto (x2); <...> įsiskolinimai <...> iškraustomi <...> nes tiesiog nesusimoka pilnai komunalinių ar dar kažko. (x4).
	Įkalinimo patirtis	<...> būna labai didelę gyvenimo dalį praleidę įkalinimo įstaigoje, to pasėkoje, jų pajamos būna labai mažos, gauna tik šalpos pensija dėl kurios negali nei būsto įsigyti nei išsinuomoti (x5); <...> iš įkalinimo įstaigų kiti grįžę <...> Labai daug metų, daugiau nei 10 m. išbuvę ir išėję sulaukę pensijinio amžiaus. O kai išeina jie tiesiog jau nebepritampa prie visuomenės po tiek metų. Nebesusiranda darbo, nei turi pajamų (x2).
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės trūkė		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Benamystės laikotarpis	Viso gyvenimo benamystė	<...> yra metai iš metų <...> benamiais tapo dar neturėdami pensijinio amžiaus (x2); <...> dažniausiai benamiais tampama anksčiau nei pensijinis amžius (x3); <...> benamystė prasidėjusi anksčiau nei pensijinis amžius. Tai gali būti metai, du ar penki iki pensijos. Išskirtiniai atvejai yra kur dvidešimt (x4); <...> „patirtis yra gana ilga. <...> nėra žmonės, kurie štai yra senyvi ir štai tapo benamiais. Ta patirtis yra labiau metus siekianti patirtis nuo jaunystės“ (x6).
	Vėlyvojo gyvenimo benamystė	<...> dalis tokių vyresnių benamių, kuriuos artimieji apgauna <...> apgauna pagrinde vaikai, aišku dar būna artimieji, kaip broliai ir seserys (x3); <...> moteris perrašė savo turėtus namus vaikams ir vaikai išvarė ją iš tų namų <...> gal vyresnio amžiaus žmonėms labiau pasitaiko apgaulės kažkokių dalykų (x4)
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės rizikos veiksniai		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Išretėjęs socialinis tinklas	Nutrūkę šeimos ryšiai	<...> asmenys, paprastai jie būna išsiskyre, nutrūkę ryšiai su šeimomis, vaikais <...> pas juos yra nutrūkę tie socialiai ryšiai su artimaisiais. Jie jau nežino nei kur vaikai, kur jų artimieji ir neberanda tokių bendrų socialinių ryšių. <...> atšalimas šeimos, socialinių ryšių nebuvimas (x1); <...> turi vaikus, bet nežino kur tie vaikai, nes seniai išsiskyre su šeima. Tokie nutrūkę socialiniai ryšiai (x5); <...> būna vaikai. Arba seserys, broliai. Bet dažniausiai kontakto nepalaiko (x2); <...> Turi sūnų, kuris gyvena kažkur užsienyje, turi seserį kuri nenori visiškai padėti (x3); <...> santykiai yra nutrūkę su šeimos nariais, giminaičiais, kaimynais, draugais ar kitais jiems artimais žmonėmis <...> (x7)
	Nėra artimųjų	<...> tame socialiniame tinkle kitų žmonių apskritai nelabai yra, nes giminaičiai išmirę, tėvų irgi nėra <...> nėra artimųjų, nėra giminaičių (x4); <...> neturi artimųjų (x5)
Prasta sveikatos būklė	Fizinė sveikata	<...> dažniausiai būna iš fizinės pusės <...> turėjome moteriškę kuri buvo beveik akla <...> dažniausiai tai yra iš fizinės pusės. (x4); <...>

		<i>Būna šiek tiek fiziškai neįgalus (x5); <...> pasitaiko fizinės negalios (x6); <...> Fiziniai <...> sveikatos sutrikimai (x7).</i>
	Psichiniai sutrikimai	<i><...> jų mąstymas yra sutrikęs. Psichika yra aplamai pakitusi (x1); <...> psichikos <...> sutrikimai (x7); būna matosi, kad su psichika žmogui yra kažkas negerai (x5); <...> turėjome situacijų ir su dimensija (x6); <...> turėjome vieną žmogų iš mentalinės pusės (x4)</i>
	Ligos	<i><...> ligų nualinti žmonės <...> ligos dažnai būna (x1); <...> turi sveikatos problemų įsisenėjusių, nes neturint draustumo, didžioji dalis galimai nesilankė pas medikus <...> lėtinėmis ligomis sergantys (x6) <...> turi negalią sunkią, ligą lėtinę (x4).</i>
Finansiniai sunkumai	Mažos pajamos	<i><...> pajamos dažniausia būna nedidelės: pensijos mažos <...> Dėl mažų pajamų jiems sunku kažką pakeisti ir grįžti į normalų gyvenimą. (x1) <...> mažos pajamos: mažos neįgalumo pensijos ar senatvės pensijos <...> (x2); <...> Senyvo amžiaus žmonių pajamos nėra didelės (x7); <...> pensija yra socialinės pašalpos dydžio (x6)</i>
	Nedidelė šalpos pensija	<i><...> šalpos pensija, kuri yra 140 eur. Čia toks pragyvenimas žmogui tik egzistavimas (x5); <...> šalpos pensija labai maža arba senatvės pensija (x6); <...> normaliai pragyvensi. 140 eur yra labai mažai (x1)</i>
Ilgalaikės benamystės pasekmė	Susitaikymas su situacija	<i><...> pensijinio amžiaus benamiai, kurie yra metai iš metų, metai iš metų, tai jiems tai yra tiesiog gyvenimo būdas (x2); <...> Šie žmonės laikui bėgant įpranta prie tokio gyvenimo (x3); <...> greitai adaptuojasi. Gal tai jų toks gyvenimo būdas, jie yra pripratę (x5)</i>
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės rizikos veiksnių priežastys		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Mažas darbo stažas	Oficialaus darbo stažo neturėjimas	<i><...> dažniausiai jo darbo stažas yra labai nedidelis (x4); <...> nėra sukaupę būtinojo stažo (x7); <...> ir tų sukauptų stažų nėra arba jis yra, bet labai menkas (x6); <...> jie visiškai neturi jokio oficialaus darbo stažo išėję į pensiją (x3)</i>
	Nelegalus darbas	<i><...> Gyveno visą laiką iš neoficialių pajamų (x4); <...> eina dirbti atsitiktinius darbus (x3).</i>
	Įsiskolinimai	<i><...> antstoliais būna iš anksčiau. Galbūt nesimokėti alimentai vaikams, galbūt administracinės baudos tęsiasi, galbūt tai susiję su anksčiau įkurtomis įstaigomis“ (x2); <...> „antstoliams reikia mokėti (x1); <...> prasideda antstoliai. Žmonės dėl jų nenori dirbti legalaus darbo (x3)</i>
	Nenoras dirbti	<i>„Nenori dirbti, nepatinka darbas <...> mano kad dirbti nėra pajėgūs, nebegali <...> nebemotyvuoti dirbti (x1)</i>
Artimųjų nenoras padėti	Neaugino vaikų	<i><...> manęs neaugino. Aš jam nieko nesu skolingas, jis manęs neaugino (x2); <...> nenoras kyla iš to, kad jie vaikų tiesiog neaugino ir kai reikėjo jiems nepadėjo (x3); <...> neauginę tų vaikų, nežiūrėję (x1)</i>
	Jausmų atšalimas	<i><...> ne koks buvo, kad tie vaikai nelabai nori su jais bendrauti <...> Nelabai didelė meilė būna tarp tėvų ir vaikų (x5)</i>
	Nenori prisiimti atsakomybės	<i><...> O broliai ir seserys vengia todėl, kad nenori prisiimti atsakomybės, bijo priimti pas save gyventi, todėl nenori kontaktuoti tiesiog (x2); <...> Nebent ten būna sesuo ar brolis, kuris dar gali teikti kažkokia tai materialinę paramą ar moralinę paramą, bet kartu gyventi niekas nenori (x1)</i>
Priklausomybių pasekmės	Atsiradusios fizinės negalios	<i><...> Nuo neuropatijos žmogus nepaeina, atsiduria dažniausiai neįgaliųjų vežimėlyje. Tai vyksta ne iš karto, tai po kiek metų nuo pastovaus alkoholio vartojimo <...> fizinė negalia (x3); <...> dėl alkoholio vartojimo, tačiau tai seka galūnių praradimą. Žmonės tada neįgaliųjų vežimėliuose. (x2)</i>
	Atsiradusios psichinės ligos	<i><...> nustatant psichines ligas būna įrašomas kodas kuriame atsispindi, kad psichinė liga atsirado dėl alkoholio vartojimo, ilgalaikio vartojimo. (x2) <...> nuo pastovaus alkoholio vartojimo paskui būna atmintis <...> psichinė negalia (x1)</i>
	Įvairios ligos	<i><...> pirmiausiai alkoholis, toliau prasideda ligos įvairiausios (x3); <...> sveikata yra suprastėjusi <...> dėl priklausomybių (x6)</i>
Savarankiškumo trūkumas	Nebegali pasirūpinti savimi	<i><...> asmuo savarankiškai pats savimi pasirūpinti nebegali (x7); <...> jie turbūt patys negalėtų savarankiškai pasirūpinti (x2); <...> nesugeba pats savarankiškai susitvarkyti <...> nėra pajėgus gyventi savarankiškai <...> Kiek aš pastebėjau, kad savarankiškai gyventų vyresnio amžiaus</i>

		<i>asmenys sunkiai gali <...> nepajėgus savimi pasirūpinti (x1); <...> sulaukus tokio amžiaus <...> sunku spręsti savo problemas (x3);</i>
	Socialinių įgūdžių stoka	<i><...> dėl socialinių įgūdžių stokos (x2); <...> Taip pat dar prisideda socialinių įgūdžių stoka. (x3); <...> vyresnio amžiaus žmogus nemoka naudotis internetu, kitiems yra sudėtinga net telefonu paskambinti, tai jiems būtina pagalba net paskambinti. (x3)</i>
	Sunkumai atlikti namų ruošos darbus	<i><...> kambarys neplautas, dulks, visur viskas išmėtyta <...> apsigyvenęs vienas pasirodė, kad visai kitoks žmogus, kad nesugeba gyventi vienas (x3); <...> kai kurie benamiai nežino kaip jiems pensiją susitvarkyti, kaip gyvenamąją vietą deklaruoti. (x5); praranda kasdieninės veiklos įgūdžius (x7)</i>
Amžiaus skirtumai benamystės kontekste		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Priklausomybių įvairovė	Žalingų įpročių skirtumai	<i>Jaunesnio amžiaus dar būna kurie piktnaudžiauja narkotinėmis medžiagomis. Vyresnio amžiaus tokių neteko susidurti. (x1) <...> vyresnio amžiaus žmonės <...> vartoja dažniausiai alkoholį, o jaunesni benamiai ne tik alkoholį. Jie priklausomi <...> psichotropinių medžiagų. (x2)</i>
Galimybių skirtumai:	Šeimos sukūrimas	<i><...> jaunas žmogus gali <...> sukurti kitą šeimą <...> senyvo amžiaus žmonėms <...> yra sudėtinga. (x1) <...> Jauni vyrai taip pat gali susirasti drauges ir pas jas išeiti, o pas vyresnio amžiaus žmonės tai rečiau būna. (x5)</i>
	Socialinės paramos atkūrimas	<i><...> darbingo amžiaus benamius <...> didesnė tikimybė atkurti socialinius ryšius (x7) <...> jaunas žmogus tai vis tiek gal šioki toki ryšį su tėvais palaiko, tai gal draugų kažkokių yra, ar koks giminaitis. Na vis tiek, jei jis išgyveną benamystę, žiūrėk gali ištraukti kažkokią atramą, žmogų, tame socialiniame tinkle, kuris neišgelbės, bet nors palaikys (x4)</i>
Ateities perspektyva	Ateities vizija	<i><...> Jaunas žmogus turi dar vilčių, ieškosi galimybių, turi gyvenimo džiaugsmą (x1); <...> jauno amžiaus žmonės, jie labiau mato šviesesnę ateitį <...> Vyresnio amžiaus žmonės taip jau drąsiai savo ateities nedėlioja <...> tiesiog nemato, ką jie dar galėtų daryti, kad problema išsispęstų (x6)</i>
Vyresnio amžiaus benamių patiriami sunumai sugrįžtant į stabilų gyvenimą		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Iniciatyvos trūkumas	Nenori nieko keisti	<i><...> Žmonės nelabai kažką nori keisti, maža dalis tik nori pokyčių <...> kitiems tinka taip kaip yra. <...> žmogus nenori nieko daryti, neturintys vidinės motyvacijos keistis (x3); <...> nesistengia praktiškai nieko pakeisti <...> laukia kas jais pasirūpins. (x5); <...> pats nieko nenori dėl savęs daryti. Jam tiesiog tinka ir patinka taip gyventi <...> patys nenori kažką daryti (x2); <...> nenoras keisti savo gyvenimo <...> Kaip yra taip gerai. Gyvena šia diena ir nesurūpindami niekuo, kas bus toliau. (x1);</i>
	Motyvacijos stygius	<i><...> motyvacija nėra labai ryški (x6); <...> dauguma vyresnio amžiaus žmonių stokoja motyvacijos sugrįžti į stabilų gyvenimą. (x7); <...> neturintys vidinės motyvacijos keistis (x3).</i>
Būsto nuoma	Amžius	<i><...> „nuomotai nenori gerokai vyresnių žmonių įsileisti į nuomojamus būstus“ (x4); <...> „pamačius asmens amžių <...> žmonės nenori“ (x1).</i>
	Lėšų stygius	<i><...> „tikrai nieko nei išsinuomosi <...> benamiui susirasti kažką nusipirkti – pinigų nepakanka, net išsinuomoti“ (x1); <...> jeigu asmuo gauna šalpos pensija tai galimybių išsinuomoti beveik jokių nėra, net kambario (x3); <...> „gauna kokią bazinę pensiją už kurią išsinuomoti – nerealu“ (x4); <...> „mažos pajamos, nesuteikia galimybės įsigyti ar išsinuomoti būsto“ (x7): <...> „kad tas žmogus išeis gyventi savarankiškai tikrai labai mažai tikėtina“ (x6); <...> „žmogui pasidaro problema išsinuomoti būstą, jau nekalbant apie įsigijimą <...> patys įsigyti būsto ar išsinuomoti būsto negali,“ (x2); <...> Pensija pakankamai nemaža, bet kad išlaikyti butą nepakanka, ar kad išsinuomoti, ar įsigyti (x5)</i>

Darbo paieškos	Sudėtinga susirasti darbą	<...> Darbo susirasti senyvo amžiaus žmonėms yra sudėtinga (x1); <...> sunkiau susirasti darbą ar dirbti pavienius darbus (x6); <...> negali darbo susirasti, net laikino <...> nepajėgus tokio darbo susirasti, kad savo pajamas padidintų (x5); <...> jie darbo greičiausiai nesusiras nei legalaus, nei atsitiktinio, todėl jiems ypač sunku išgyventi (x3); <...> Darbo susirasti vėl nėra taip lengva, nes tiesiog sveikata ne kaip jauno žmogaus. (x4)
Socialinio darbuotojo svarba pagalbos procese		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Socialinio darbuotojo svarba	Jungiamoji grandis	<...> socialinis darbuotojas yra jungiamoji socialinė grandis tarp vyresnio amžiaus benamio ir visuomenės (x7); <...> socialinis darbuotojas užtikrina, kad kažkokios tai paslaugos juos pasiektų (x6)
	Arčiausiai žmogaus	<...> Galbūt nėra tai vieni specialistai kurie dirba šiame lauke, bet jie tiesiog tame lauke yra daugiausiai dirbantys.(x5) <...> Mes esame arčiausiai žmogaus <...> esame specialistai dirbantys su šiais žmonėmis kasdien (x6)
Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai dirbant su vyresnio amžiaus benamiais		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Veiklos etapai	Situacijos įvertinimas	<...> „Surenkame informaciją apie žmogaus situaciją, kas yra negerai, kokios pagrindinės problemos“ (x4); <...> „pirmiausiai aiškinamės žmogaus situaciją, su kokiomis problemomis jis susiduria“ <...> (x7)
	Pagalbos plano sudarymas	<...> sudarome individualų veiklos planą, kuo mes kartu sieksime. (x1); <...> daraisi planą su žmogumi kuriam reikalinga pagalba, kaip ir visur (x6)
	Individualus darbas	<...> Priklausomai nuo to kokios pagalbos žmogui reikia <...> priklauso nuo kiekvieno žmogaus atskirai, nes nėra bendro pagalbos teikimo būdo. (x1); <...> pagal poreikius (x5)
Atliekamos funkcijos	Asmens dokumentų tvarkymas	<...> žmonėms reikia padėti dokumentus gauti. Būna žmonių, kad ateina be dokumentų: ar pametę, ar praradę (x1); <...> dokumentus reikia tvarkyti <...> Kurie ateina be dokumentų <...> padedame susitvarkyti, tapatybės kortelę įsigyti (x5);
	Socialinės globos dokumentų tvarkymas	<...> tvarkomi dokumentai į ilgalaikes at trumpalaikes globos įstaigas arba slaugos ir palaikomojo gydymo įstaigas, ar ligonines. (x2); <...> sutvarko dokumentus į globos ar slaugos įstaigas, kuriose jiems tikrai gerai. (x3)
	Pensijos gavimo užtikrinimas	<...> reikia padėti susitvarkyti pensiją (x1); <...> Nes būna tokių žmonių, kurie sulaukia pensijinio amžiaus nėra susitvarkę pensijos (x5)
	Sveikatos priežiūros paslaugų užtikrinimas	<...> Kitas būna, kad neturi šeimos gydytojo. Tuomet reikia jam padėti užsiregistruoti pas gydytoją, prisirašyti prie poliklinikos. Bandyti išsiaiškinti kokiomis ligomis serga, kodėl sveikata yra sutrikusi bei ieškoti galimybių (x1) <...> Kitiems reikia pastoviai vaistus gerti. Turime visada sekti kada pas gydytojus užregistruoti, palydėti juos reikia (x5); <...> tada patys tvarkome neįgalumą (x2)
	Būsto paieška	<...> padedame surasti, ieškome skelbimų, susiskambiname (x1); <...> Mūsų pagalba buvo išnuomotas jam kambarys (x3)
	Įtraukimas į socialinio būsto eilę	<...> pirmiausiai stengiamės žmogų įrašyti į eilę socialiam būstui arba socialiniam bendrabučiui gauti (x1); <...> besąlygiškai visus statydavome į socialinio būsto eilę (x2)
	Socialinių paslaugų užtikrinimas	pavežimas tas pats į gydymo įstaigas, tas labai yra reikalingas. Palydėjimas dar ypatingai neįgalių asmenų. (x2); kitus nuvežame pas gydytojus jei negali pats nuvykti ir reikia lydėti <...> pas kažkokius specialistus jie jau vieni nenuėina (x5)
	Socialinių ryšių atkūrimas	<...> kartais pavyksta surasti artimus žmones, atkurti prarastus ryšius su giminėmis, vaikais. Retais atvejais, bet pavyksta (x2); <...> dažnai tenka ieškoti artimųjų (x3); <...> bendraujama su artimaisiais, bet čia labai retai.(x3)
Atliekami vaidmenys	Tarpininkas	<...> mes tarpininkaujame jam (x2); <...> Tarpininkauti (x3); <...>patarpininkaujame jeigu reikia. (x1)
	Informatorius	<...> informuoja (x3); <...> Žmogų galima informuoti (x2); <...> informavimas (x5)

	Atstovas	<...> atstovaujame visose įstaigose (x2); <...> atstovauti vyresnio amžiaus žmonėms labai dažnai reikia. (x3); <...> Pagrindė reikia atstovauti (x1); <...> atstovavimas visokiose įstaigose (x5)
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas sprendžiant vyresnio amžiaus benamių problemas		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Veikėjai	Seniūnija	Tenka bendrauti ir su seniūnijos darbuotojais, kuri atlieka deklaravimo funkcijas, ir su socialinio darbo organizatorėmis, kurios pildo prašymus dėl paramos maistu (x3); <...> Kartai su seniūnijos darbuotojai tenka bendradarbiauti. (x6) <...> su seniūnija (x2)
	Sveikatos priežiūros įstaigos	<...> bet svarbiausiai gydymo įstaigos (x3) <...> sveikatos priežiūros centrai (x5) <...> poliklinikoje (x1)
	Reabilitacijos centrai	<...> tokios kaip reabilitacijos centrai su kuriomis sutartis turime dirbti kartu dėl žmogaus priklausomybių (x2) „Bendrujame dar su reabilitacijos centrais, jei yra alkoholio vartojimas“ (x3)
	Teisinės sistemos įstaigos	<...> pasų poskyriai (x2); <...> migracija. (x3); su migracija tenka bendrauti (x5); <...> Kartais tiesiog kreipėsi į teisininkus, kad padėtų patarpininkauti su antstoliais (x4)
	Socialinės apsaugos sistemos įstaigos	Taip pat bendrujame su socialinės paramos ir socialinių paslaugų skyriais, užimtumo tarnyba (x3); socialinės paramos skyriumi (x2); Sodroje <...> socialinės paramos skyriuje. (x1); <...> Pagrindė Sodra (x5)
Tarpinstitucinio bendradarbiavimo vertinimas	Teigiamas	Man sekasi gerai <...> visada randame bendrą kalbą, visada priėmė vieningos nuomonės, kaip reikia žmogui teikti pagalbą (x1); <...> jokių problemų nėra. Bendradarbiavimas vyksta visiškai normaliai (x2)
	Neigiamas	<...> visose srityse mes turime bendradarbiavimo per mažai <...> (x4) <...> kitų profesijų atstovai dažnai nelinkę bendradarbiauti sprendžiant kliento problemas. <...> vyksta tarpinstitucinis nesusikalbėjimas (x7)
Socialinių darbuotojų iššūkiai padedant vyresnio amžiaus benamiams		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Teikiamų paslaugų atsisakymas	Nenori nieko keisti	<...> Žmonės nelabai kažką nori keisti, maža dalis tik nori pokyčių. <...> kitiems tinka taip kaip yra. <...> žmogus nenori nieko daryti, neturintys vidinės motyvacijos keistis. (x3); <...> nesistengia praktiškai nieko pakeisti <...> laukia kas jais pasirūpins. (x5); <...> pats nieko nenori dėl savęs daryti. Jam tiesiog tinka ir patinka taip gyventi <...> patys nenori kažką daryti (x2); <...> nenoras keisti savo gyvenimo <...> Kaip yra taip gerai. Gyvena šia diena ir nesurūpindami niekuo, kas bus toliau. (x1);
	Motyvacijos stoka	<...> motyvacija nėra labai ryški (x6); <...> dauguma vyresnio amžiaus žmonių stokoja motyvacijos sugrįžti į stabilų gyvenimą. (x7); <...> neturintys vidinės motyvacijos keistis (x3)
Teikiamų paslaugų atsisakymas	Nepriima pagalbos	<...> Jis nenori ieškoti kažkokios pagalbos arba priimti pagalbos. (x2) <...> galbūt jiems sunkiau yra pagalbą priimti <...> (x4) <...> kai pradėdi suteikti jam pagalbą jis net kartais prieštarauja, kad čia kam man reikia, aš taip nenoriu (x5) <...> jiems yra sunkiau priimti jiems siūlomą pagalbą arba visai jos nepriima. (x7); jiems yra sunkiau pagalbą priimti (x6)
	Nenoras apsigyventi socialinės globos įstaigose	<...> nė vienas žmogus atsisakęs, nes aš esu sveikas, galiu savimi pasirūpinti ir man senelių namų nereikia (x4); <...> Nėra labai, kad norėtų į <...> senelių namus, ką esu pastebėjęs (x6)
	Išėina iš socialinės globos įstaigos	<...> žmogelis. Apgyvendintas globos namuose, jam arti tų metų 80, tai netiko jam. Išėjo (x5); <...> žinau atvejų, kai kurie bėga nes jiems reikia laisvės. (x4); <...> globos įstaigą. Jis ten kurį laiką gyveno, viskas buvo gerai, bet vieną dieną sugalvojo, kad nebenori ten gyventi ir išėjo (x3)
Socialinių globos įstaigų kriterijų neatitikimas	Amžius kriterijus	<...> Į senelių namus yra per jauni (x4); <...> jeigu amžius neatitinka globos įstaigos amžiaus (x2);
	Nenustatytas neįgalumas	<...> jiems nenustatytas joks nedarbingumo lygis, neįgalumas (x5); specialiųjų poreikių jeigu nėra (x6); be <...> specialiųjų poreikių apsigyventi kitoje įstaigoje taip pat nėra galimybių (x2)

	Gera sveikata	<...> niekas nepriima nes jie per savarankiški <...> dažniausias toks atvejis sveikata yra per stipri globos namams (x4); <...> yra pakankamai sveikas (x6); jei žmogus yra dar sveikesnis labai sunku (x3)
Pagalbos prieinamumo ribojimai	Ilgos globos įstaigų eilės	senelių globos namai, netgi ir priklauso, tos eilės labai ilgos ir didelės. (x6); <...> mes galime sutvarkyti tuos globos namus, bet eilė bus du, trys metai, tikėtina <...> yra eilės. (x4); Ten labai ilgos eilės, reikia labai ilgai laukti. (x3)
	Socialinio būsto eilės	<...> visi žinome, kaip ten yra, kiek laukti jų reikia (x6); <...> Jam tenka laukti ne vienerius ir ne dvejus metus (x7); <...> ten eilės nejudą (x2); jie visi sako mes nesulauksime (x3)
	Paslaugų trūkumas	<...> čia labiau paslaugų trūkumas (x6); <...> paslaugų trūkumas, tokiems senjorams, kurie dar yra dar savarankiški, tai tikrai labai trūksta (x4); <...> paslaugų <...> trūkumas. (x2)
Nakvynės namų vaidmuo	Nepritaikyta vyresnio amžiaus žmonių poreikiams	<...> Žmonės neatsižvelgia, kad nakvynės namų paslaugos nėra pritaikytos pagyvenusių ar vyresnio amžiaus asmenims (x4); <...> vienintelė išeitis lieka apsigyventi nakvynės namuose, nepaisant to, kad šiai amžiaus grupei tai nėra patys tinkamiausi namai (x7); <...> Neturim net personalo kuris galėtų prižiūrėti. (x4)
Vyresnio amžiaus benamystės sprendimo būdai socialinio darbuotojo požiūriu		
Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vyresnio amžiaus žmonių benamystės sprendimo būdai	Savarankiško gyvenimo namai	„turėtų būti savarankiško gyvenimo namai“ (x3); <...> „savarankiškiems seneliams, mes turime kurti jiems atitinkančią paslaugą ir viena tokių paslaugų yra savarankiško gyvenimo namai“ (x4); <...> reikėtų, kad būtų tokie gyvenimo namai. Kad gyvena tie vyresnio amžiaus žmonės, liečia ir neįgalius žmones, kurie dar geba savimi pasirūpinti ir būtų socialinis darbuotojas, kuris jiems šiek tiek padėtų, tai ko jie nesugeba. (x5); <...> Turėtų būti daugiau savarankiško gyvenimo namų, kur vienišiams benamiams teiktų socialinės priežiūros paslaugas. Kad žmogus gyventų lyg ir savarankiškai, lyg būtų stebimas. (x1)
	Komandinis darbas	Svarbu yra ne tik specialistų, kurie tiesiogiai dirba su ta asmenų grupe, bet ir kitų specialistų kompetencija, supratingumas, noras padėti tiems benamiams“ (x3); <...> „socialiniai darbuotojai iš skirtingų sričių kartu bendradarbiaudami gali pasiekti daugiau nei vienos įstaigos socialinis darbuotojas“ (x4).